

„Latvijas Lauku telpas attīstība un tās iespējamie nākotnes scenāriji”

Informatīvs materiāls diskusijām

–

kādiem būt Latvijas laukiem?

2012. gads. Februāris

Latvijas Lauku telpas attīstība un tās iespējamie nākotnes scenāriji

Saturs

Kopsavilkums	4
Ievads	7
1. Ieskats metodoloģijā	10
2. Kas ir lauki? Kā tos definē un kas raksturo Latvijā?	11
2.1. Lauku filozofiskā un sociālekonomiskā izpratne	11
2.2. Kā definēt lauku teritoriju? Kas ir lauku definīcija?	12
2.2.1. Demogrāfiskie indikatori	13
2.2.2. Ekonomiskā pieeja	14
2.2.3. Sociālie aspekti	15
2.3. Kā vēl definē laukus? - Dažas citas pieejas	16
2.4. Kā laukus pašlaik praktiski definē Latvijā?	18
2.4.1. Apdzīvoto vietu klasifikators.....	18
2.4.2. Administratīvās pārvaldības pieeja	19
3. Kā ir apdzīvoti Latvijas lauki? Un kur strādā to iedzīvotāji? 21	
3.1. Teritorijas un iedzīvotāji	21
3.2. Ekonomiskās aktivitātes un bezdarba raksturojums	28
3.3. Nodarbinātības raksturojums	30
3.3.1. Nodarbinātības struktūra pa nozarēm.....	31
3.3.2. Nodarbināto skaits un ienākumi.....	33
3.3.3. Dažas nozīmīgākās lauku nodarbinātības iezīmes.....	41
4. Kā jūtas Latvijas lauku ekonomikas līdzšinējās pamatnozares?	41
4.1. Agrobiznesa perspektīva	43
4.1.1. Nozares raksturojums:	43
4.1.2. Lauksaimniecības zemes, izmantojamo zemes resursu ierobežojumi	47
4.1.3. Ko ražo Latvijas lauksaimniecība un vai esam starptautiski konkurētspējīgi.	48
4.2. Mežu nozares perspektīva	49
4.2.1. Meža nozares līdzšinējās situācijas un tendenču analīze.....	49
4.3. Zivsaimniecības nozare.	56
4.3.1. Līdzšinējās situācijas un tendenču apskats.....	56

4.3.2.	Zivsaimniecības nozares attīstības izaicinājumi	58
5.	Kā turpmāk mainīsies lauku apdzīvotība?	61
5.1.	Lauku turpmākās attīstības iespējamie pamatscenāriji	61
5.1.1.	Bāzes scenārijs	61
5.1.2.	Turpmākās rīcības citi iespējamie scenāriji ar politikas pārmaiņu komponenti	61
5.2.	Lauksaimniecības un pārtikas rūpniecības scenāriji	62
5.2.1.	Scenārijs SC_0 bāzes scenārijs – turpinās līdzšinējie attīstības procesi .	62
5.2.2.	apakšscenārijs SC_0E bāzes scenārijs – turpinās līdzšinējie attīstības procesi, sasniedzot ES valstu vidējo līmeni	62
5.2.3.	Scenārijs SC_1 scenārijs – agrobiznesa dabas resursu maksimāla izmantošana	62
5.2.4.	Politiskās izšķiršanās jautājumi	63
5.3.	Mežu nozares perspektīva - attīstības prognozes	63
5.3.1.	Bāzes scenārijs	63
5.3.2.	SC_1 – alternatīvais scenārijs	67
5.3.3.	Politiskās izšķiršanās jautājumi meža nozarē.....	69
5.4.	Zivsaimniecības nozares perspektīva	69
5.4.1.	Bāzes scenārijs	70
5.4.2.	Nozares attīstības alternatīvais scenārijs	73
5.4.3.	Politiskās izšķiršanās jautājumi zivsaimniecības nozarē	75
5.4.4.	Lauku telpas nodarbinātības perspektīva, saistībā ar agrobiznesa nozares iespējamajiem attīstības scenārijiem	76
5.4.5.	Pieņemumi	77
5.4.6.	Priekšlikumi uzņēmējdarbības attīstībai	79
6.	Par ko sabiedrībai un politiķiem jāizšķiras?	83
6.1.	Lauku sociālekonomisko attīstību veicinošie politiskie lēmumi	83
6.1.1.	Agroresursu pilnīgāka izmantošana	83
6.1.2.	Produktīvas darbvietas ārpus agrobiznesa nozarēm	83
6.1.3.	pakalpojumu pieejamība lauku iedzīvotājiem un biznesam.....	84
6.2.	Jautājumi sabiedrībai	84

Kopsavilkums

Pēc administratīvās reformas Latvijas lauku telpa klāj 99% valsts teritorijas.

Latvijas lauku telpu pašlaik faktiski veido 110 novadi, kuri pārklāj 99 % valsts teritorijas, un tajos dzīvo 49 % mūsu zemes iedzīvotāju.

Lauku telpā izteikti un pastāvīgi vērojama depopulācija.

Tikai Pierīgas tuvumā izvietotajos 20 novados laika posmā no 2006. līdz 2010. gadam bijis iedzīvotāju skaita palielinājums – dažos novados pieaugumam pat pārsniedzot 25 %. Visos pārējos Latvijas novados ir izteikta iedzīvotāju skaita samazināšanās tendence – līdz pat par 15 % piecu gadu laikā.

Apstākļos, kad jau tagad daudzu Latvijas novadu apdzīvotības blīvums ir mazāks par 10 cilvēkiem uz km², šo procesu attīstība līdz ar darbvietu skaitu samazinājumu (un 2007.-2009. gados tas bija 80 tūkstoši) skaidri demonstrē izteiktas lauku teritoriju sociālekonomiskās depopulācijas tendences.

Līdz ar depopulāciju lauku telpā samazinās pakalpojumu pieejamība tajā palikušajiem iedzīvotājiem – pakalpojumu sniegšanas vietas attālinās un tie kļūst dārgāki

Līdz ar lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos un arī valsts budžeta resursu samazināšanos teritorijas infrastruktūras – veselības, transporta (ceļu uzturēšana un sabiedriskais transports), izglītības – atbalstīšanai, būtiski samazinās lauku iedzīvotāju mobilitāte ar sabiedrisko transportu, bet nodokļu pieaugums papildus sadārdzina mobilitāti ar individuālajiem transporta resursiem.

Latvijas lauku telpā nodarbinātībā joprojām dominē zemkopības nozares.

Latvijas novados bez pilsētām - reģionālajiem attīstības centriem lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība rada 35% no visām darbvietām, un ievērojamu daļu arī no 14 % apstrādes rūpniecībā strādājošajiem nodrošina šo nozaru produktu pārstrāde.

Zemkopības un tās produktu pārstrādes nozarēs vēl ir zema darba produktivitāte, tomēr tā pakāpeniski palielinās, vienlaikus samazinoties nozarēs strādājošo skaitam.

Lauksaimniecībā strādājošo ļaužu radītā pievienotā vērtība ir mazāka par 40 % no ES vidējā rādītāja. Ja šodien Latvijas lauksaimnieki gribētu pelnīt kā ES vidēji – atalgojuma fonds 1,3 reizes pārsniegtu produkcijas kopvērtību. Arī pārtikas industrijā darbinieku atalgojums ir gandrīz 4 reizes zemāks kā ES vidēji. Visās šajās nozarēs kopā desmitgades laikā strādājošo skaits pie līdzšinējām tendencēm var sarukt 3 reizes.

Lauksaimniecības zemes, zivju un meža resursi ir ierobežoti. Tomēr vismaz katrs 4.tais lauksaimniecības zemes ha pašlaik netiek produktīvi izmantots.

Kaut Latvijas rīcībā esošie lauksaimniecības zemes, mežu un arī zivju resursi dabā vēl var sniegt papildus izejvielu saimnieciskās darbības attīstībai, to pieauguma iespējas būtiski ierobežo dabas faktori. Tomēr no 2,3 milj. reģistrētiem LIZ ha produktīvā ražošanā pašlaik, pēc CSP datiem izmanto vien 1,4 miljonus – mazāk kā 2/3.

Latvijā tomēr var būtiski palielināt agro nozaru produkcijas apjomus un pievienoto vērtību- iesaistot produktīvā aprītē pašlaik neizmantotos resursus un pagarinot vērtības pievienošanas ķēdi.

Papildus produkciju (pievienoto vērtību) var gūt vienīgi pagarinot vērtības pievienošanas ķēdi Latvijas tautsaimniecības ietvaros, mazinot ne- vai maz-apstrādātas izejvielas eksportu. Privātuzņēmējiem un valstij kopīgiem spēkiem mērķtiecīgi ietekmējot attīstības procesus, un iesaistot produktīvā apritē vairumu pieejamo dabas resursu var panākt produkcijas apjomu vairāk kā divkārtēju izaugsmi meža nozarē, pusotrkārtīgu zivsaimniecības nozarē, un gandrīz tikpat arī lauksaimniecības un pārtikas ražošanā.

Tradicionālās agro nozares – lauksaimniecība, zivsaimniecība, pārtikas ražošana un meža nozare ir liels slēptā bezdarba avots

Pat veicot vairumu pašlaik redzamo šo nozaru izaugsmes un efektivitātes paaugstināšanas pasākumu, var vērtēt, ka desmitgades laikā no agro nozaru primārās sfēras aizies 45 tūkstoši jeb 60% tajā pašlaik strādājošo. Bet bez mērķtiecīgas rīcības šis skaits var pārsniegt 55 tūkstošus jeb 70 %.

Agro nozaru nodarbinātības samazināšanās – arī pārējās nodarbinātības samazināšanās riska avots.

Var vērtēt, ka pašlaik katrs reālajā preču un pakalpojumu ražošanā strādājošais laukos rada pamatu vēl 1 strādājošajam pakalpojumu, valsts pārvaldes un tirdzniecības jomās. Līdz ar to- kopējais tālākās lauku telpas depopulācijas risks ir līdz pat 40 %- ja lauku telpā nerodas jaunas darbvietas preču un pakalpojumu ražošanas nozarēs, kas varētu uzņemt no agro nozarēm aizgājušos.

Nodarbinātības samazināšanās Latvijas lauku telpā samazināšanās ietekme var būt katastrofāla

Šāda strādājošos skaita samazināšanas ietekmi uz Latvijas kopējo un, īpaši – lauku, apdzīvotības struktūru šodien pat nav iespējams novērtēt, bet izpausmes formas ir:

- darbvieta skaits mazinās un pieejamība attālinās;
- pakalpojumu sniegšanas un socializēšanās centri attālinās;
- lauku telpas apdzīvotības vietas vairs nespēj pildīt pat 2 no 3 pilnvērtīgas apdzīvotās vietas pamatfunkcijām – dzīvotne, darbvieta, socializēšanās. Paliek vien dzīvotne, kas samazinātas un sadārdzinātas mobilitātes apstākļos arī var būt izzūdoša.

Lauku telpas apdzīvotības nākotnei svarīgie politiskie lēmumi:

- Vai tiks veiktas mērķtiecīgas valsts un privātā biznesa rīcības agro resursu pilnvērtīgākai izmantošanai – izejvielas masas ieguves palielināšanai un vērtības pievienošanas ķēdes pagarināšanai Latvijas ekonomikā, kas var sniegt būtisku ieguldījumu lauku nodarbinātības saglabāšanā?
 - o Produktīvās zemes resursu, atbilstoši tās lietošanas mērķim – mežsaimniecība vai lauksaimniecība – produktivitātes mērķtiecīga kāpināšana
 - o Neizmantojās lauksaimniecības zemes pārvērtēšana pēc tās perspektīvās atbilstības zemes lietošanas veidam un, iespējams – papildus platību iekļaušana mežsaimnieciskajā apritē
 - Zālēdāju dzīvnieku lopkopības nozaru klastera attīstības veicināšana
 - Ciešāka uzraudzība pār zemes izmantošanu atbilstīgi definētajam zemes lietošanas veidam ar tiesiskām un ekonomiskām sekām neizmantošanas vai neatbilstīgas izmantošanas gadījumā
 - o Dziļākas vertikālās integrācijas veicināšana
- Vai tiks veicināta produktīvu darbvieta rašanās preču un pakalpojumu ražošanas sfērās lauku telpā dzīvojošo cilvēku normālas ikdienas sniedzamības rādījumā?
 - o Investīciju piesaiste preču un pakalpojumu ražošanas sfērās;

- Laukos dzīvojošo darbspējīgo cilvēku pārkvalificēšana;
- Atbalsts MVU tirgus spēkam
- Vai tiks veidota valsts un citu publisko pakalpojumu pieejamības saglabāšanas un uzlabošanas pasākumu kompleksa lauku telpas apdzīvotības pamatstruktūras saglabāšanai?
 - Veselība un izglītība,
 - publiskā pārvalde,
 - transporta komunikācijas

Jautājumi sabiedrībai:

- Vai lauku sociālekonomiskā apdzīvotība ir Latvijas sabiedrības vērtība?
- Vai sabiedrība piekrīt novirzīt papildus resursu infrastruktūras un pakalpojumu pieejamībai lauku apvidos?

Sabiedrības izvēle un politiku lēmumi - lauku nākotnes reālais pamats

Ievads

Sabiedrībā privāti personīgās un publiskās, arī politiskās diskusijās bieži izskan:

Apgalvojumi:

- a. Latvijā lauku attīstības politikas nav
- b. vai – tā ir laukus iznīcinoša, jo sniedz atbalstu tikai lielajiem zemniekiem, bet mazajiem ir jāizput)
- c. vai – tā ir naudu izsmērējoša, jo atbalsta lauku dzīvesveidu tā vietā, lai atbalstītu konkurētspējīgas ražošanas attīstību.
- d. Latvijas lauki izmirst neveiksmīgas (vai, citu interpretācijā – mērķtiecīgas) lauksaimniecības un lauku politikas īstenošanas rezultātā.

Pretnostatījumi

- e. Mazais un lielais zemnieki
- f. Lauksaimniecības attīstība un lauku attīstība
- g. Vides saglabāšana un ražošana
- h. Mazs ražotājs un intensīvā ražošana

Šie apgalvojumi un pretnostatījumi bieži ir nekorekti pēc uzstādījuma būtības, arī pēc izmantotās argumentācijas. Tomēr tos vieno:

rūpes par sociālekonomiskās attīstības procesiem lauku teritorijās, neizpratne un neapmierinātība par šo procesu pašreizējo attīstību.

Varbūt ir nepieciešama sabiedrības diskusija-

par tālākajiem lauku attīstības politikas uzstādījumiem?

par uzstādījumiem ne tikai un pat ne tik daudz lauksaimniecības, bet – lauku teritoriju ilgtspējīgas attīstības politikas veidošanā?

Un šādas diskusijas rīkošanai ir vēlams kāds **faktus saturošs informatīvais dokuments**

Piemēram, pat uz vienkāršo uz jautājumu - **Vai lauki iztukšojas?** – nav viennozīmīgas atbildes (Skatīt 1. attēlu)

Jā, jo skaits sarūk – 10 ados – par 13%

Nē, jo daļa praktiski nemainās

Tāpat arī uz jautājumu - **Vai laukos ir lielāka un pieaugoša nabadzība?** – atbilde nav viennozīmīga (skatīt 2. attēlu):

Jā – ienākumi ir zemāki

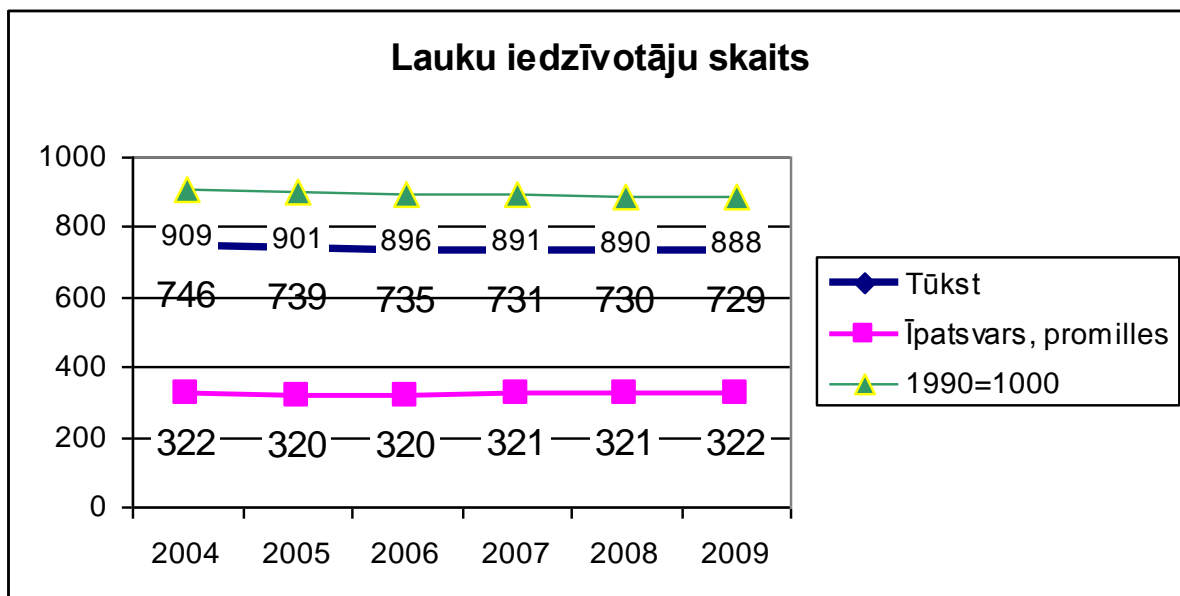
Nē- starpība mazinās

Un kā vērtēt **Pierīgas novadu ietekmi**, piemēram iedzīvotāju skaita pārmaiņu kontekstā?

Ja kopējais lauku iedzīvotāju skaits 5 gadu laikā ir samazinājies par 20,1 tūkstoti ļaudīm, tad

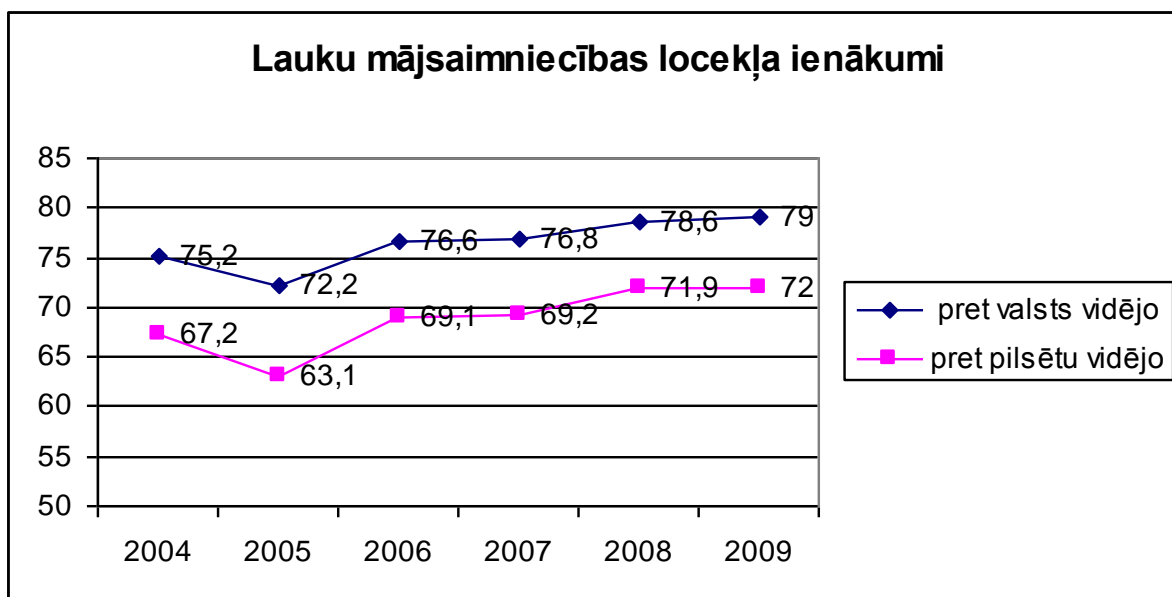
20 Pierīgas novados 5 gados tas ir pat palielinājies – par 25,6 tūkst. cilv. vai +2,75%

Kamēr - pārējos lauku novados šajos pašos 5 gados – samazinājums ir 45,7 tūkst.cilv vai -5,1%

Avots: A.Miglavs pēc CSP datiem

1. attēls. Latvijas lauku iedzīvotāju skaits

Avots: A.Miglavs pēc CSP datiem

2. attēls. Latvijas lauku iedzīvotāju skaits

Tādēļ pēc Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra" pasūtījuma ir sagatavots **šis diskusiju materiāls „Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji”**

Tas ir faktoloģisks analītisks materiāls par Latvijas lauku telpas attīstības procesiem pēdējās desmitgades laikā un iespējamiem principiālajiem lauku attīstības scenārijiem ar saistītajiem politikas pasākumiem, kas izmantojams argumentētai sabiedrības diskusijai par turpmāko Latvijas lauku politikas attīstību.

Materiāla sagatavošanā piedalījās **Zane Bulderberga** (LLU), **Agnese Krieviņa** (LVAEI), **Ieva Leimane** (EDO Consult, LVAEI), **Andris Lismanis** (EDO Consult), **Andris Miglavs** (LVAEI), **Pēteris Šķiņķis** (LU), **Ilze Vilka** (LU).

Šajā diskusiju materiālā ir ietverta informācija par dažiem nozīmīgiem Latvijas lauku telpas un to līdzveidojošā agrobiznesa attīstības procesiem pēdējās desmitgades laikā. Autori ir arī mēģinājuši izveidot dažus iespējamus radikālākos lauku sociālekonomiskās attīstības scenārijus, daļēji iezīmējot to sasaisti ar politikas pasākumiem.

Uz šī materiāla pamata izveidots prezentācijas materiāls, kurš izmantojams dažāda laika režīma sarunām dažādās mērķauditorijās – ar specializāciju agrobiznesa un tā dažādo apakšnozaru tematikā, vispārējā lauku apdzīvotībā.

Šī ir informācija sabiedrības diskusijai par:

Dažiem atslēgas procesiem agrobiznesā un citā lauku ekonomikā

Lauku resursu (zeme, meži un zivis) izmantošanu šodien un iespējamā nākotnē
Nodarbinātību un tās perspektīvu lauku telpā šodien un vidēji tuvā nākotnē pie
dažādiem varbūtējiem attīstības scenārijiem

Lauku apdzīvotību šodien un nākotnē

Lauku cilvēku ienākumiem šodien un nākotnē

Tas ir skats lauku apdzīvotības perspektīvā un tās saiknē ar sabiedrības izvēlēm

Kā jau sabiedrības diskusiju faktoloģiskais materiāls, šis analītiskais dokuments:

noteikti nav lauku attīstības politikas stratēģija – tā ir tikai veidojama sabiedrības un politiķu diskusijā;

nav tiešas lauku sociālekonomiskās attīstības konkrēto rādītāju prognozes- tomēr tas iezīmē skaidru procesu attīstības virzienu un orientējošu tempu;

nav pilnvērtīgs lauku sociālekonomisko procesu ekonomiski matemātisks modelis, kur viena parametra pārmaiņa maina kopējo sistēmas resursu stāvokli un apjomu, tomēr parāda dažas nozīmīgas dažādu parādību kopsakarības;

neskata, kāda izskatīsies lauku apdzīvotības struktūra tā vai cita ekonomiskās attīstības scenārija īstenošanas gadījumā, atstājot diskusijas dalībnieku iztēlei un izpratnei redzējumu par lauku apdzīvotības struktūras pārmaiņām būtiskas lauku iedzīvotāju nodarbinātības turpmākas samazināšanās ietekmē;

neskata pakalpojumu pieejamību lauku iedzīvotājiem - kas ir atsevišķa pētījuma vērts jautājums.

Dokumenta sagatavošanā apkopoti datu analīzes rezultāti, radošo diskusiju un interviju rezultāti, sagatavojot vairākus alternatīvos un papildinošos nozares ražošanas attīstības iespējamus scenārijus.

Dokumenta sagatavošanas laikā tika formulēta **pamathipotēzes:**

- Latvijā vērojamas lauku sociālekonomiskās telpas degradācijas pazīmes.

- Procesu virzību var mainīt pārskatot valsts teritorijas attīstības politikas uzstādījumus un līdztekus citām tās [politikas] īstenošanas darbībām pārdalot arī sabiedrības rīcībā esošo finanšu resursu plūsmas.

- Nodarbinātība tradicionālajās agrobiznesa nozarēs nespēj saglabāt līdzšinējo lauku sociālekonomisko apdzīvotību.

- Pārmaiņas lauku sociālekonomiskās attīstības procesos var panākt, mainot publisko finanšu resursu plūsmu struktūras un apjomus.

Darba metodoloģiskajā pamatā ir **pieņēmums:**

Ilgspējīgas apdzīvotības pamatā ir [produktīvu] darbvietu pieejamība.

Jo - pieci svarīgākie faktori, kas iespaido dzīvesvietas izvēli ir:

iespējas atrast darbu,

iespējas saņemt medicīnas pakalpojumus,

veikalu pieejamība,

sabiedriskā transporta pieejamība,
apkārtnes un dabas ainava

1. Ieskats metodoloģijā

Lauku sociālekonomiskās attīstības procesu raksturošanai galvenokārt izmantoti statistisko rādītāji – dinamiskās rindas un struktūras rādītāji. Rādītāju atlases kritēriji bijuši:

piederība sociālekonomiskās attīstības procesu raksturojumam;

iespējami tuvāka attiecināmība lauku teritorijām – pretstatā iespējami tuvāk pilsētām attiecināmiem rādītājiem;

piederība agrobiznesu (lauksaimniecību, mežsaimniecību, zivsaimniecību, šo nozaru radīto resursu ieguves un pārstrādes) raksturojošajiem rādītājiem – pieejamie zemes un ūdeņu resursi, ražotā [vai iegūtā] produkcija, strādājošie un viņu atlīdzības fonds, ja iespējams – arī pievienotā vērtība.

Salīdzinoši grūtāk iegūstamā bija lauku teritorijas atšķirībā no pilsētām attīstību raksturojošā informācija – saistībā ar atšķirīgajiem teritoriju dalījumiem dažādu parādību novērtējumā – pilsētnieki pret lauku iedzīvotājiem (pēc piederības apdzīvotās vietas tipam); republikas pilsētas pret novadiem (pēc administratīvās struktūras), teritorijas ar pilsētām (un art kādām?) pret teritorijām bez tādām (novadu savstarpējās atšķirības).

Lai nošķirtu ar valsts galvaspilsētas un tās aglomerācijas veidojumā ietilpstošo teritoriju ietvaros notiekošos procesu no pārējā Latvijas teritorijā notiekošajiem, autori izmantoja arī CSP izmantoto valsts dalījumu statistiskajos reģionos, Rīgas reģionā notiekošos procesus izceļot atsevišķi.

Attīstības procesu vērtēšanai lauku telpā, kādu to ar statistiskajiem novērojumiem var uztvert pēc Latvijā īstenotās teritorijas administratīvās reformas, Latvijas Centrālā Statistikas pārvalde pēc projekta grupas īpaša pasūtījuma veica statistikas datu pārgrupēšanu, iegūstot atbilstošus raksturojošos rādītājus. Piemēram - situācijas raksturošanai lauku telpā, kur nav iespējams nošķirt attīstības centrus, izmantojam statistisko informāciju novadu griezumā, vajadzības gadījumā atsevišķi nodalot novadus ar tajos iekļautajiem reģionālās nozīmes attīstības centriem (RAC).

Pieņemts, ka par lauku teritoriju tiešāk raksturojošajiem rādītājiem uzskatāmi dati par novadiem bez RAC. Tomēr nedrīkst aizmirst arī, ka daļa no šiem novadiem ir tiešā Rīgas tuvumā ar principiāli atšķirīgiem attīstības procesiem un līmeņiem, kas zināmā mērā „mīkstina” problēmu ilustrāciju.

Veidojot Latvijas lauku telpas attīstības scenārijus un to kvantitatīvās ilustrācijas, bāzes scenārijos ir ekstrapolētas līdzšinējās attīstības tendences, tomēr – ievērojot dabas un politikas noteiktos kvantitatīvos ierobežojumus, kur tas ir bijis aktuāli. Savukārt, pārmaiņu scenārijos – ir izmantoti analizējamo parādību statistiskie modeļi, balstoties uz bāzes periodam fiksētajiem parametriem un analizētās pārmaiņas raksturojošajiem mainīgajiem parametriem. Protams, kā jau jebkurā modelēšanas procesā, iegūtie rezultāti nav uztverami kā nākotnes absolūto rādītāju robežlīnijas, tomēr tie skaidri raksturo potenciālās pārmaiņas salīdzinājumā ar bāzes scenārijiem.

Ievērojot augstāk teikto un arī tomēr būtiskās atšķirības pašā lauku teritorijā (lauku telpā), mēs nevaram apgalvot, ka izmantotie ilustrējošie rādītāji ir absolūti un vienlīdz raksturīgi visai Latvijas lauku telpai.

Uzskatām, ka izmantotie ilustrējošie rādītāji, ja arī ne akadēmiski pilnīgi, tomēr pietiekami korekti raksturo atšķirības attīstības procesos un līmeņos, kā arī vispārējās pašreizējās attīstības tendences.

2. Kas ir lauki? Kā tos definē un kas raksturo Latvijā?

2.1. Lauku filozofiskā un sociālekonomiskā izpratne

Ilgspējīgas un līdzsvarotas attīstības priekšnoteikums ir resursu un iespēju apzināšanās un izmantošana visā Latvijas teritorijā, tai skaitā laukos. Attīstību veicina cilvēka dažādu iespēju un rīcībspējas paplašināšanās konkrētas vietas kontekstā. Līdzās dabas bagātībām, demogrāfiskajiem un veselības resursiem nozīmīgs attīstības resurss ir arī teritorijas identitāte – savas piederības noteiktai vietai un cilvēkiem apzināšanās, kas ietekmē ne tikai iedzīvotāju izkliedi un cilvēku ikdienas kustību, bet arī dzimstību, mirstību un veselību. Ilgs un veselīgs mūžs nav vienīgais cilvēkresursu kvalitātes raksturotājs. Arī kopīga nacionālā (valstiskā), reģionālā un lokālā identitāte un piederības apziņa ir nozīmīgs faktors, kas vieno atsevišķus indivīdus (katru ar konkrētu mūža ilgumu, veselības stāvokli un ikdienas gaitām), veidojot pilsonisku un atbildīgu sabiedrību.

Viena no raksturīgākajām mūsdienu telpiskās attīstības tendencēm gan Latvijā, gan arī globālā mērogā ir urbanizācija – process, kad palielinās to iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo pilsētās. Tā rezultātā iedzīvotāji un citi resursi koncentrējas pilsētās, lauku teritorijas pakļaujot nelīdzsvarotai un nevienmērīgai attīstībai.

Politikas plānošanas dokumentos lauku nozīmīgumu akcentē pieejamo resursu izmantošanas iespējas, uzverot mežu, lauksaimniecībā izmantojamās zemes, derīgo izrakteņu atradņu un ūdeņu lomu ilgtspējīgi lauku un valsts kopējai attīstībai.¹

Lauku attīstības telpa arī bieži tiek definēta kā viena no nacionālo interešu telpām ar izcilu vērtību un nozīmi valsts ilgtspējīgai attīstībai, identitātes saglabāšanai, kas ietver valsts attīstībai nozīmīgus stratēģiskos resursus.

Bieži šajās teritorijās veidojas dažādi interešu konflikti un problēmas, kas pārsniedz reģionu un atsevišķu nozaru kompetenci, tādēļ ir nepieciešami kompleksi risinājumi un mērķtiecīga valsts politika, īstenojot kvalitatīvas pārmaiņas laukos, ietverot ekonomiskos, sociālos un vides aspektus.

Nemot vērā lauku sociāli ekonomiskās iztukšošanās tendences – cilvēku, ekonomisko un sociālo aktivitāšu aizplūšanu no laukiem uz pilsētām vai citām valstīm, kā arī notikušās fundamentālās pārmaiņas lauku ekonomikas struktūrā, īpaši lauksaimniecībā un ar to saistītajās ražošanas nozarēs, rūpniecībā un pakalpojumu sfērā,

būtisks **nākotnes izaicinājums** ir saglabāt un veidot laukus kā kvalitatīvu dzīves un darba telpu, pilnvērtīgi izmantojot daudzveidīgo ekonomiskās attīstības potenciālu.

¹ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam, Pieejams: http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_saeima.pdf

Latvijas kontekstā nozīmīgs politisko pamatnostādņu īstenošanas jautājums ir par teritoriju dalījumu – **Latvijas tiesību aktos nav skaidri noteikts, kuras teritorijas tiek definētas kā lauki**. Skaidru kritēriju izstrāde, lai definētu teritorijas piederība laukiem vai pilsētai ir būtiski svarīga padziļinātai telpisko procesu attīstības analīzei un veiksmīgas attīstības veicināšanai.

2.2. Kā definēt lauku teritoriju? Kas ir lauku definīcija?

Vēsturiski preču maiņas attiecību intensifikācija veicināja pilsētu rašanos – uz vietām, kur notika aktīva preču maiņa, sāka plūst cilvēki, kuri vēlējās pirkt, pārdot vai iemainīt preces, tādējādi strauji palielinot iedzīvotāju koncentrāciju. Ar laiku tika veidoti nocietinājumi un mūri ap jauno pilsētu, lai pasargātos no laupītājiem un uzbrukumiem. Šie fiziskie objekti – **pilsētu mūri un citādi nocietinājumi vēsturiski bija acīmredzama robežšķirtne starp pilsētu un pārējo zemi jeb laukiem**.

Šobrīd tik izteiktas fiziskas robežas nepastāv, tāpēc bieži vien ir ļoti grūti noteikt, kur beidzas pilsēta un sākas lauki.

Ar jēdzienu „pilsēta” vēsturiski tiek apzīmēta apdzīvota vieta, kur salīdzinoši nelielā teritorijā koncentrējas liels skaits iedzīvotāju, ir atbilstīga infrastruktūra un pieejami dažāda veida pakalpojumi.

Savukārt laukus definēt ir salīdzinoši grūtāk. Vienā (un faktiski – plašāk izplatītajā) no pieejām

laukus definē ar izslēgšanas metodes palīdzību, **sakot, ka lauki ir teritorijas ārpus pilsētām**.

Arī Latvijā statistiskajos aprēķinos bieži, ja ne vienmēr, tiek lietota šāda pieeja. Piemēram, pilsētu iedzīvotāji ir personas, kas dzīvo pilsētās, savukārt visi pārējie ir lauku iedzīvotāji.

Tātad varam secināt, ka par laukiem dēvējama teritorija, kas nav Ministru kabinetā apstiprināta kā pilsēta.² Kā statistiska kategorija šāds definējums var būt pieņemams. Tomēr politikas un situācijas analīzē un šāda pieeja ir nepilnīga un uztver laukus kā teritoriālo pārpalikumu, tātad mazāk svarīgus kā pilsēta. Veiksmīgai un līdzsvarotai valsts attīstībai ir nepieciešama abu teritoriālo vienību uztveres vienlīdzība, uzsverot un izdalot katras teritorijas priekšrocības un stiprās puses. Šādas attīstības būtisks priekšnoteikums ir vienota izpratne par to, kas ir lauki, izvirzot galvenos raksturojošos rādītājus.

Pasaulē kā atskaites punkts teritoriju statusa noteikšanai tiek izmantoti dažādi rādītāji, piemēram:

- iedzīvotāju skaits,
- iedzīvotāju blīvums,
- ekonomiskās aktivitātes,
- attālums līdz noteikta lieluma apdzīvotai vietai utt.

Šos rādītājus iespējams apkopot **trīs grupās** –

- demogrāfiskie indikatori,
- ekonomiskā pieeja un
- sociālie aspekti.

² Centrālā statistikas pārvalde, metodoloģija, Pieejams:

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iedz%EEvot%E2ji/IE010lv.htm>

2.2.1. Demogrāfiskie indikatori

Viena no pasaulē biežāk lietotajām pieejām teritorijas identificēšanai ir demogrāfisko rādītāju izmantošana, nosakot konkrētus robežlielumus.

a) Iedzīvotāju skaita koncentrācija

Iedzīvotāju skaita koncentrācija teritorijā ir viens pirmajiem un plašāk izmantotajiem kritērijiem, piemēram, par laukiem tiek uzskatīta teritorija, kur ir koncentrējušies ne vairāk kā 2 000³ vai 3 000⁴ iedzīvotāji. Parasti iedzīvotāju skaita lielums nosaka arī konkrētās teritorijas *administratīvo statusu* – republikas pilsēta, pilsēta, ciems vai apdzīvota vieta. Tomēr šai pieejai ir vairāki trūkumi. Šobrīd pasaulē nav vienotas pieejas, un maksimālais iedzīvotāju skaits, lai teritorija tiktu dēvēta par laukiem, svārstās no 500 līdz 10 000 iedzīvotāju⁵. Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma⁶ izpratnē **Latvijā var pieņemt, ka lauki ir tās teritorijas, kur iedzīvotāju skaits nepārsniedz 2000**, jo, iedzīvotāju skaitam pārsniedzot 2000, apdzīvota teritorija tiek klasificēta kā pilsēta. Šī pieeja var tikt izmantota nosacīti, jo vērā jāņem arī citus aspektus, piemēram, attīstīts infrastruktūras, ielu tīkls, nodrošinātas komercdarbības iespējas un kultūras pakalpojumi, vēsturiskā attīstība – kā rezultātā šobrīd Latvijā ir pilsētas ar salīdzinoši nelielu iedzīvotāju skaitu, piemēram, Durbe (621 iedz.), Subate (736 iedz.) vai Ainaži (993 iedz.). Vienlaikus, Ogrē, kas pat nav republikas nozīmes pilsēta, ir – gandrīz 26 000 iedzīvotāji (40 reizes vairāk kā Durbē)⁷. Šāda situācija norāda uz nepieciešamību rūpīgi izvērtēt teritorijas atbilstību noteiktam apdzīvotas vietas statusam saskaņā ar šī brīža situāciju. Izmantojot iedzīvotāju skaitu kā galveno indikatoru, jāskatās ar vairākām problēmām, kas saistītas ar uzskaiti, piemēram, deklarētais vai faktiskais iedzīvotāju skaits var būtiski atšķirties, iedzīvotāji darba gaitās ikdienu dodas uz citu apdzīvotu vietu un mājās tikai pārnakšņo, iedzīvotājiem pieder vairāk kā viena dzīvesvieta utt., tāpēc aktuāls ir jautājums, kurai apdzīvotai vietai šos iedzīvotājus pieskaitīt. Būtisks ir arī konceptuāls jautājums – vai lauku definēšanas priekšnosacījums ir mazāks iedzīvotāju skaits kā pilsētā un vai mazs iedzīvotāju skaits nozīmē, ka konkrētā teritorija nevar būt nekas cits kā lauki? Vai iedzīvotāju skaita ziņā pilsēta un lauki vienošķirīgi ir pretpoli?

b) Iedzīvotāju blīvums noteiktā teritoriālā vienībā,

Otrs demogrāfiskais rādītājs, kurš tiek plaši izmantots, ir **iedzīvotāju blīvums noteiktā teritoriālā vienībā**, pieņemot, ka laukos iedzīvotāji ir izkliedētāki kā citur. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD – Organisation of Economical Co-operation and Development) par laukiem uzskata tās teritorijas, kurās 50% teritorijas iedzīvotāju blīvums ir mazāks par 150 iedz. uz kvadrātkilometru⁸. Kaut arī Latvija nav OECD dalībvalsts un tāpēc formāli tās definīcijas Latvijai nav saistošas, ņemot vērā citu jauno ES dalībvalstu (Polijas, Čehijas, Slovākijas) pieredzi OECD

³ Majerova V. (2009) Czech Republic: Regional Disparities and Their Influence on Sustainable Rural Development. In: Bruckmeir K., Tovey H. (ed.) Rural Sustainable Development in the Knowledge Society, Farnham, Ashgate Publishing,

⁴ Barham C and Begum N, (2006) The new urban/rural indicator in the Labour Force Survey. Pieejams: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/lms/labour-market-trends--discontinued-/volume-114--no--12/the-new-urban-rural-indicator-in-the-labour-force-survey.pdf>

⁵ Desjardins, S., Halseth G., Leblanc, P., Ryser, L. (2002) Services, Social Cohesion, and Social Capital: A literature Review. New Rural Economy Project, University of Northern British Columbia. Pieejams:

http://nre.concordia.ca/_ftp2004/reports/nreelitworkeditecombine.pdf Skatīts 11.07.2007.

⁶ Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums, Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=185993>

⁷ Iedzīvotāju skaits novadu pilsētās, Centrālā statistikas pārvalde, Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IS0150&ti=IS15%2E+PAST%2V%CEGO+IEDZ%CEVOT%2JU+SKAITS+NOVA DU+PILS%C7T%C2S+GADA+S%C2KUM%C2&path=../DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iedz%EEvot%E2ji/&lang=16>

⁸ OECD, Rural Policy Reviews Pieejams: www.oecd.org

pētījumu un lauku politikas konceptuālo jautājumu izstrādē, arī Latvija var izmantot izstrādāto klasifikāciju. Ja tiek izmantota OECD definīcija, un par teritorijas vienību uzskatām administratīvo pamatvienību - *lielākā daļa Latvijas mazo pilsētu un pārējo teritoriālo vienību atbilst lauku teritoriju kritērijiem*. Skatot administratīvā dalījuma aspektā, no 110 Latvijas novadiem, **tikai divus novadus varētu definēt kā urbānas teritorijas ar blīvumu 185 cilv./km²** (ilustrācijai skatīt 13. attēlu – zemāk tekstā).

Demogrāfisko rādītāju izmantošanā būtisks jautājums ir par attiecīgās teritorijas lieluma noteikšanu, kurai tiek rēķināts iedzīvotāju skaits vai blīvums. Lielākoties tiek izmantotas teritoriju administratīvās robežas, kas parasti ir noteiktas valstu likumdošanā, retāk – grūti nosakāmās un identificējamās funkcionālās robežas, ko nosaka infrastruktūras, pakalpojumu izplatība un pieejamība, piemēram, piepilsētas, guļamrajonu utt.

Latvijā administratīvā struktūra ir piedzīvojusi krasas izmaiņas - administratīvi teritoriālā reformas rezultātā 7 republikas pilsētas, 26 rajoni, 19 novadi, 57 rajonu pilsētas un 453 pagasti⁹ 2004. gada beigās tika transformēti un 2009. gadā jaunajā administratīvi teritoriālā dalījuma kartē tika izdalīti 109 novadi un deviņas republikas pilsētas¹⁰, savukārt 2011. gadā, nespējot vienoties par kopēju sadarbību, viens novads tika sadalīts divos, kā rezultātā 2012. gada sākumā Latvijā ir 119 administratīvās teritorijas.

Vērtējot novadu platību, var redzēt ievērojamas atšķirības – Rēzeknes novads aizņem 2525 km², arī Ventspils un Madonas novads aizņem platību, kas pārsniedz divus tūkstošus kvadrātkilometru, savukārt Saulkrastu novads ir tikai 48 km² plašs, Stopiņu novads – 53 km² un Carnikavas novads – 80 km².¹¹ Tādējādi, izmantojot administratīvo teritoriju robežas teritoriju klasifikācijai, iegūtie dati nav analizējami un izmantojami viennozīmīgi.

2.2.2. Ekonomiskā pieeja

Ekonomiskā pieeja teritoriju dalījumu skata pēc iedzīvotāju pievēršanās dažādiem ekonomiskajiem sektoriem, nozarēm un profesijām, uzsverot, ka atšķirīgām teritorijām ir piemērotas un izplatītas noteiktas ekonomikas nozares. Viens no vēsturiski visilgāk izmantotajiem pieņēmumiem ir, **ka galvenā laukus raksturojošā ekonomiskā aktivitāte ir lauksaimniecība, arī mežsaimniecība**, piemēram, OECD pētnieki uzsver, ka lauku teritorijās dominē zemes izmantošana lauksaimniecībai vai mežsaimniecībai lietojums, kā arī teritorijas ar lielām neizmantošanas zemes platībām.¹²

Zemes izmantošanas mērķi, apbūves blīvums, morfoloģija un attālums starp būvēm ir dažas no iespējām, kas palīdz izprast atšķirības starp laukiem un pilsētām. Tradicionāli **tiek uzskatīts**, ka cieša apbūve raksturo pilsētu, savukārt **lieli atstatumi starp būvēm vairāk raksturīgi laukiem**. Šajās teritorijās infrastruktūras objektu attālinātība, dabas sezonālie cikli, klimats ietekmē daudzu iedzīvotāju dzīvesveidu, sociālās, ekonomiskās un kultūras aktivitātes. Šāda pieeja izmantota arī citur pasaulē, piemēram, Eiropas Telpiskās plānošanas dokumentos¹³, kas definē lauku apvidu kā noteikta veida ainavu un zemes izmantošanu, kur lauksaimniecībai ir būtiskākā nozīme.

⁹ CSP, LR Administratīvi teritoriālo vienību klasifikators, ATVK 2004, skatīts 12.10.2008. Pieejams: <http://www.lps.lv/faili/Nodarbinatiba/ATVK2004.doc> Skatīts 23.05.2010.

¹⁰ Republikas pilsētas un novadi. Pieejams: <http://www.rapl.gov.lv/uploads/filedir/Nozares/Pasvaldibas/word.doc>, Skatīts: 02.08.2010

¹¹ Reģionu attīstība Latvijā 2009, Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/uploads/Regionu_attistiba_Latvija_2009.pdf

¹² Diakosavvas D. (2007) Coherence of Agricultural and rural development policies. OECD Regional Meeting on Agricultural Policy Reform. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/21/39251744.pdf>

¹³ Rural area, baltic Spatial Conceptshare. Pieejams: <http://commin.org/en/bsr-glossaries/european-glossary/spatial-structures/rural-area.html>

Laukos ekonomiskās aktivitātes iespējas un ikdienas dzīves kvalitāti ietekmē pamata pakalpojumu (tirdzniecība, sociālie, veselības, izglītības un infrastruktūras u.c.) nodrošinājums. Pakalpojumi ir priekšnosacījums jaunai, elastīgai ekonomikas attīstībai, inovācijām vietējās kopienās, tie nodrošina darba devējiem elastīgas reaģēšanas iespējas mainīgos darba tirgus apstākļos. Dažādās Eiropas un Ziemeļamerikas valstīs pētnieki ir konstatējuši pakalpojumu pieejamības samazināšanos, kas izpaužas kā pakalpojumu dažādības samazināšanās un pakalpojumu reģionalizācija.¹⁴

Ekonomikai attīstoties pašlaik jau ir izveidojusies situācija, kad nav iespējams viennozīmīgi nošķirt uzņēmējdarbības sfēras atkarībā no piederības laukiem vai pilsētām – bieži vien lielo uzņēmumu centrālie biroji vairs neatrodas pilsētu centros, aizvien biežāk pilsētnieki pievēršas „zaļajam” dzīvesveidam, sāk audzēt augļus un dārzeņus, tādējādi nodarbojoties ar lauksaimniecību, savukārt lauksaimnieciskos apvidos tiek veikta dažāda alternatīva uzņēmējdarbība – tūrisms, veselības un izklaides pakalpojumi, izvietoti lieli iepirkšanas centri utt. Šo procesu rezultātā kļūst problemātiski noteikt, kuras ekonomiskās aktivitātes ir raksturīgas tikai un vienīgi lauku teritorijām, kuras - pilsētām.

Savukārt, mūsu valsts ***Lauksaimniecības un lauku attīstības likumā ir definēti divi jēdzieni*** – lauksaimniecība un lauku attīstība, kuras galvenais virziens ir nelauksaimniecisko produktu ražošana lauku teritorijā, ka arī ar ūdens un zemes resursu izmantošanu saistīto pakalpojumu sniegšana un lauku ainavas saglabāšana¹⁵.

Savukārt ***ilgtermiņa plānošanas dokumentā „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam”*** tiek uzsvērts, ka jāsaglabā Latvijai raksturīgais dzīvesveids ar vēsturisko apdzīvojuma struktūru, kultūrainavu un tradīcijām. To iespējams panākt nodrošinot, ka lauki, paralēli lauksaimnieciskās un mežsaimnieciskās produkcijas ražošanai, sniedz rekreācijas iespējas pilsētu iedzīvotājiem, kvalitatīvu dzīves telpu pilsētās strādājošajiem, kā arī teritorijas nelauksaimnieciskai uzņēmējdarbībai.¹⁶

Abi dokumenti uzsver nepieciešamību attīstīt gan lauksaimniecības, mežsaimniecības nozares, gan dažādot ekonomiskās aktivitātes, neizvirzot prioritātes.

2.2.3. Sociālie aspekti

Latvijā ir spēcīga tradīcija apzīmēt, identificēt cilvēkus saistībā ar viņu dzīvesvietu (pilsētnieki, laucinieki, u.c.) un pieņemt, ka vienā teritorijā dzīvojošiem cilvēkiem ir līdzīgas tradīcijas, vērtības un pat līdzīgas rakstura īpašības. Latvijā cilvēka un vietas attiecībās visspēcīgāk tiek izjusta piederība valstij un tiešajai dzīvesvietai.¹⁷

Pieci svarīgākie faktori, kas iespaido dzīvesvietas izvēli ir:

- iespējas atrast darbu,
- iespējas saņemt medicīnas pakalpojumus,
- veikalu pieejamība,
- sabiedriskā transporta pieejamība,
- apkārtnē un dabas ainava.

Mazāk nozīmīgi faktori dzīvesvietas izvēlē - patīkami cilvēki, dzimtas saknes, sabiedriskā un kultūras dzīve, kā arī ceļu tīkls.

¹⁴ Latvija. Pārskats par tautas attīstību. 2004/2005: Rīcībspēja reģionos. Galv. red. A. Zobena. Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2005. 55.-80. lpp.

¹⁵ Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Pieejams: www.likumi.lv

¹⁶ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam, Pieejams http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_saeima.pdf

¹⁷ Latvija. Pārskats par tautas attīstību. 2004/2005: Rīcībspēja reģionos. Pieejams: http://petnieciba.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82:latvija-prskats-par-tautas-attstbu-20042005-rcbspja-reionos&catid=61:visalatvija&Itemid=85

Nemot par pamatu piederības un identitātes veidošanos, izvērtēt teritorijas piederību laukiem iespējams analizējot cilvēku dzīvesveidu un dzīves stilu. Zinātnieki pagājušā gadsimta 60.tajos gados puda viedokli, ka lauku teritorijās ir lielāka sociālo stabilitāte un drošība. Savukārt - pilsētās dzīve ir daudz neprognozējamāka. Daudzi lauku kopienas locekļi ir savstarpēji pazīstami, viņiem ir augstāka kopienas piederības sajūta, lauku iedzīvotāji biežāk sevi identificē ar teritoriju, kurā viņi dzīvo¹⁸.

Iedzīvotāji, raksturojot laukus, bieži vien runā par saglabātu un pieejamu dabu, nesteidzīgu dzīvesveidu, tuvākām savstarpējām attiecībām pozitīvā nozīmē, savukārt negatīvā - lauki ir atpalikuši no pārējās pasaules modernizācijas, tie ir vienveidīgi un garlaicīgi. Arī Norvēģijā, piemēram, lauki tiek uzskatīti par būtisku nacionālās identitātes daļu ar dziļu kultūras nozīmi.

Arī Latvijā vēsturiski veidojušies **priekšstati par to, kas ir lauki un lauku iedzīvotāji – dažādām sabiedrības grupām ir atšķirīgi**. Rīdzinieki bieži vien par lauciniekiem uzskata visus Latvijas iedzīvotājus, kas dzīvo ārpus Rīgas un par laucinieku galveno nodarbošanos nosauc lauksaimniecību. Pilsētu vai mazpilsētu iedzīvotāji savukārt par lauciniekiem uzskata tos, kas dzīvo ārpus šīs pilsētas robežām viensētās.

Ekonomikas nozaru un ražošanas aspektā laucinieks un lauksaimnieks tiek lietoti kā sinonīmi. Arī **paši lauksaimnieki uzskata, ka galvenā uzmanība lauku attīstības kontekstā jāvērs tieši uz lauksaimniecības veicināšanu un attīstību**, neskatoties uz to, ka laukos ar lauksaimniecisko ražošanu kā preču produkcijas ražošanu nodarbojas aizvien mazāk cilvēku un dažādos politikas plānošanas dokumentos tiek uzsvērta nepieciešamība dažādot ekonomiskās aktivitātes laukos.

Iepriekšminēto laukus identificēšanas rādītāju uzskaitījumu var papildināt, iekļaujot tādus indikatorus kā brauciena ilgums līdz tuvākajai noteikta lieluma apdzīvotai vietai. Ir valstis, kur izmanto komplicētu metodi, ietverot vairākus rādītājus. Piemēram, Spānijā ruralitātes indeksa aprēķinā tiek iekļauta iedzīvotāju vecuma struktūra, ekonomiskā atkarība, saimniecību pamatnodarbošanās sfēras, kā arī iedzīvotāju un ēku blīvums.¹⁹

Tomēr pastāv arī pretēji pārstāvēti viedokļi, kas uzskata, ka nav iespējams veikt jebkādu attiecību dalījumu. Galvenais arguments šim viedoklim ir uzskats, ka pilsētas un lauki pēc būtības nevar tikt atdalīti jeb izolēti, tāpēc, lai cik veiksmīgi būtu izveidoti dalījuma tipi, tie veido tikai vienu daļu no kopējās daudzšķautņainās ainas. Ļoti nozīmīgs aspekts ir reģiona ģeogrāfiskās struktūras sociāli – ekonomiskais un kultūras pamats šo attiecību analīzē.

2.3. Kā vēl definē laukus? - Dažas citas pieejas

Ir jau arī vēl vairāki citi teritorijas dalījumi, kuri visai tieši saistīti ar lauku teritoriju īpašībām, kaut jēdzieni pilsēta- lauki tajos pat netiek izmantoti.

(1) "iekšējās nomales"

Piemēram, vērtējot [lauku] iedzīvotāju mobilitātes iespējas pēc pieejas asfaltētiem ceļiem, ieviests jēdziens "iekšējās nomales" - teritorijas ārpus asfaltēto ceļu tīkla zonas (vairāk par 5 km). Latviju no šāda aspekta vērtējot ilustrē 3. attēls. - attālākās teritorijas ir Latvijas austrumu puses centrālā daļa.

¹⁸ Cloke, P. (1994) "Rural" In the dictionary of Human Geography, edited by Johnston R., Gregory D., and Smith D., 3rd edition. Oxford, Blackwell Publishers,

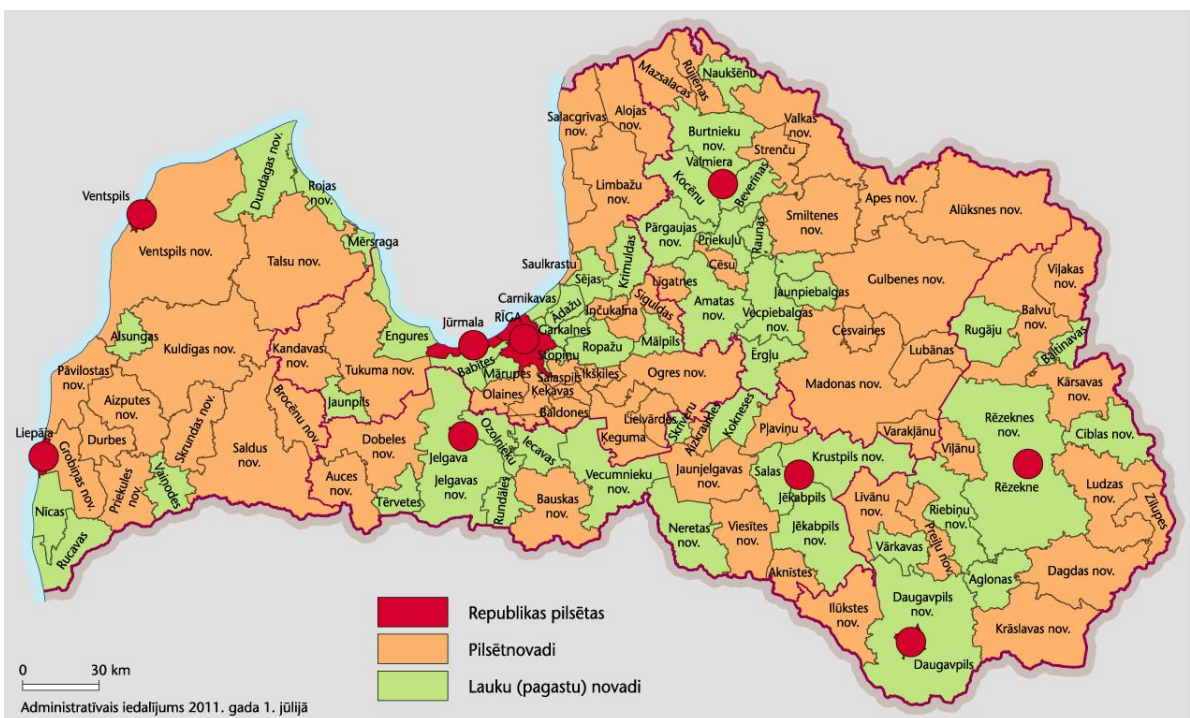
¹⁹ Ruralitātes indekss, Pieejams: <http://www.demap.es/en/products/rurality-index>

3. attēls. Latvijas "iekšējās nomales"

(2) administratīvās teritorijas bez pilsētām

Pēc LR Saeimas 2008. gadā beidzot nolemtās teritorijas administratīvās reformas kā atsevišķas teritorijas vienības savu statusu saglabāja vien 9 pilsētas. 4. attēlā redzams, ka tikai apmēram pusē no Latvijas novadiem nav pilsētu – zaļajā krāsā iekrāsotas teritorijas kurās nav pilsētu - bez republikas pilsētām, un arī novados iekļautajām.

Avots: „Reģionu attīstība Latvijā: 2010”, VRAA

4. attēls. Administratīvās teritorijas bez pilsētām

(3) Teritorijas ārpus Nacionālās nozīmes attīstības centriem un to ietekmes areāliem

Vēl viens lauku teritoriju definēšanas (izpratnes) veids ir noteikt teritorijas ārpus Nacionālās nozīmes attīstības centriem un to ietekmes areāliem. 5. attēlā attēlotā Latvijas telpiskā struktūra liecina, ka no šāda skatu punkta lielākā Latvijas teritorija ir vērtējama kā lauku teritorija – izņemot tās centrālo daļu, Baltijas jūras piekrasti un Daugavas plūdumu¹, ar Valmieras un Rēzeknes areāliem kā nelielām saliņām.

Avots: „Reģionu attīstība Latvijā: 2010”, VRAA

5. attēls. Teritorijas ārpus Nacionālās nozīmes attīstības centriem un to ietekmes areāliem

2.4. Kā laukus pašlaik praktiski definē Latvijā?

Kā augstāk raksturojām, ir iespējamas dažādas pieejas lauku teritoriju definēšanai, un praktiski nevaram runāt par vienu vispārēju un visaptverošu.

Latvijā dalījumu pilsētas – lauki daļēji nosaka gan apdzīvoto vietu klasifikators – pilsēta, ciems un viensēta, gan administratīvais dalījums – republikas pilsētas un novadi, kuru teritorijā var atrasties viena vai vairākas pilsētas.

Šajā informatīvajā ziņojumā mēs galvenokārt balstījāmies uz **pieņēmumu, ka praksē vadīt savu attīstību var teritorijas ar savu vietējo pārvaldi** – un Latvijas gadījumā tā ir pašvaldība – **un tās ietekmi norobežo teritorijas administratīvās robežas**. Vairumā gadījumu ar to saistās arī informācijas pieejamība par teritorijā notiekošajiem sociālekonomiskajiem procesiem.

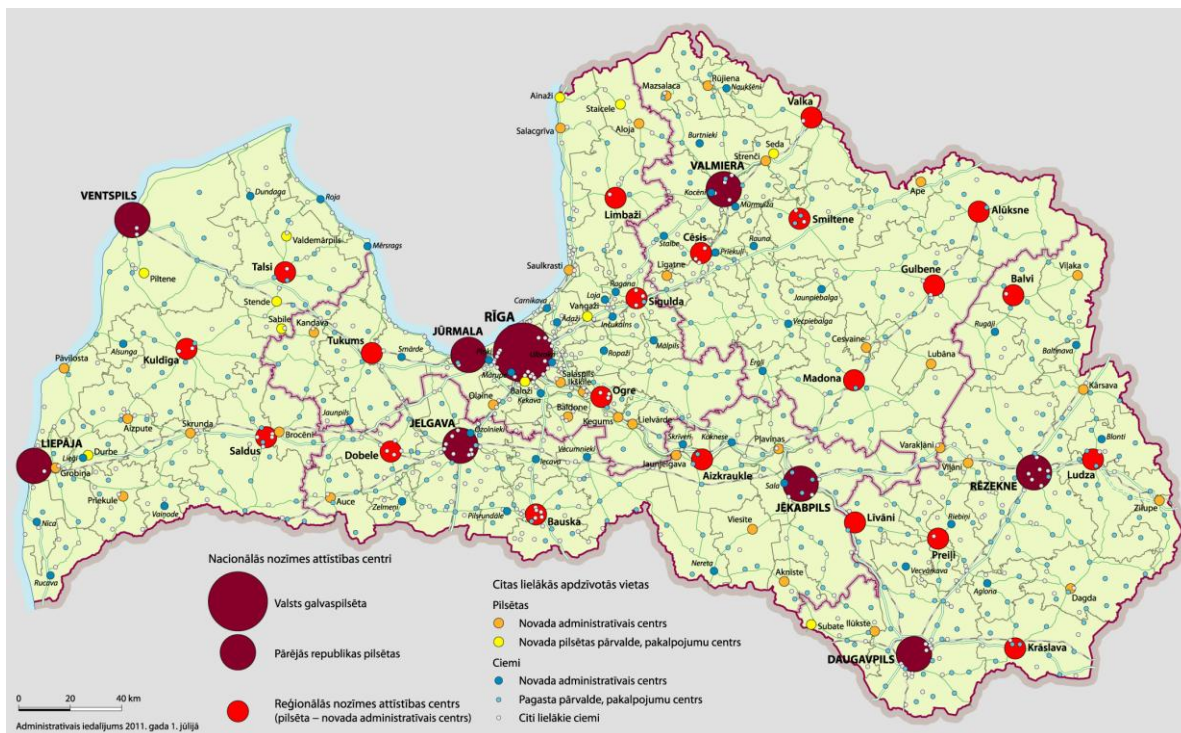
2.4.1. Apdzīvoto vietu klasifikators

Pilsēta kā apdzīvota vieta ir kultūras un komercdarbības centrs ar attīstītu inženierinfrastruktūru un ielu tīklu un ar ne mazāk par 2000 pastāvīgo iedzīvotāju.

Savukārt, kas ir **lauku teritorijas**, likumdošanā nav definēts. Šāda pieeja ir saglabājusies kopš Padomju Savienības laikiem, kad atsevišķi netika izdalīta pilsēta un lauki. Pēc 1990. gada, atjaunojot Latvijas Republikas neatkarību, ikviens ciems varēja izvēlēties savu statusu – kļūt par pilsētu vai nē. Rezultātā no 37 ciemiem 23 kļuva par

pilsētām (11 - ar lauku teritoriju). Pēdējos gados pilsētu skaits Latvijā ir palicis nemainīgs – kopumā 77 apdzīvotām vietām ir piešķirts pilsētu statuss. To izvietojumu Latvijas teritorijā raksturo 6. attēls. Izmantot šo pieeju detalizētā analizē ir salīdzinoši grūti, jo statistiskā informācija kopš administratīvi teritoriālās reformas netiek vākta un atspoguļota atbilstoši apdzīvot vietu klasifikācijai, līdz ar to nav iespējams iegūt informāciju par šo teritoriju attīstību.

No šāda skatu punkta - lauki Latvijā ir teritorija ārpus 77 pilsētām.

Avots: „Reģionu attīstība Latvijā: 2010”, VRAA

6. attēls. Apdzīvotās vietas Latvijā

2.4.2. Administratīvās pārvaldības pieeja

Administratīvā pieeja vērtē vietas pēc to piederības administratīvajam statusam. Pēc administratīvi teritoriālās reformas beigām 2009. gada vidū, Latvijā ir 9 republikas pilsētas un 110 novadi, kuru ietvaros ir visas pārējās pilsētas un visa lauku teritorija.

9 pilsētas un lauki 110 novados.

Vides un reģionālās attīstības aģentūra, veidojot pārskatu „Reģionu attīstība Latvijā”, izdala **divu veidu novadus** –

pilsētu novadus un
lauku novadus.

Lauku novadi (50 novadi) ir tie, kuru teritorijā nav Ministru kabineta apstiprinātas pilsētas, savukārt pilsētnovados (60 novadi) ir viena vai vairākas pilsētas. Lauku novadi aizņem 35% no kopējās teritorijas, un tajos dzīvo 15 % valsts iedzīvotāju. Tomēr šāds dalījums ir nepilnīgs, jo lauku teritorijā ir iekļauti daudzi Pierīgas novadi, kurus par lauku teritorijām dēvēt ir visai nosacīti.²⁰

Latvijā ir 9 pilsētas, 60 pilsētnovadi un 50 lauku novadi.

²⁰ Reģionu attīstība Latvijā 2009, http://www.vraa.gov.lv/uploads/Regionu_attistiba_Latvija_2009.pdf

Jautājums par mazo pilsētu piederību lauku vai pilsētu videi ir diskutabls. Vairāku attīstīto valstu statistikā tiek nošķirti lauki un mazās pilsētas, nosakot, ka lauki ir teritoriālā atlikuma kategorija – lauki ir ārpusurbānās teritorijas. Tomēr bieži atšķirības starp laukiem un mazajām pilsētām netiek skaidri definētas. Lauku teritorijās nereti tiek iekļautas arī mazās pilsētas, ciemati, un citas apdzīvotas vietas ar mazāk kā 1000, 2000 vai 10 000 iedzīvotājiem. Mazās lauku pilsētas tiek uztvertas kā lauku teritorija, apkārtējo lauku iedzīvotāju nodarbinātības resurss, pakalpojumu sniegšanas vieta. Tādējādi atsevišķas teritoriālās vienības darba tirgū veic sociāli duālu funkciju, kalpojot par resursu gan saviem, gan apkārtnes iedzīvotājiem. Somu pētnieka J. Hinderlinka iegūtie rezultāti parāda, ka mazās pilsētas ir atkarīgas no apkārtējo lauku teritoriju attīstības, kas var variēt reģionu robežās.²¹ Darba tirgus pētniece L. Rasnača savās publikācijās norāda uz līdzīgām tendencēm Latvijā²², un secina, ka nav pamata Latvijas mazo centru funkcionēšanu vērtēt kā veiksmīgāku nekā somu pētījumu rezultātos konstatēto.

Iespējams, Latvijā pastāv vēl izteiktāka galvaspilsētas un tās tuvuma nozīme.²³ Šī pieeja uzsver, ka mazās pilsētas ir integrētas, nevis „slēgtas” sistēmas. Pilsētas funkcionālais lielums parasti nepārklājas ar tās administratīvajām robežām. Pilsētu funkcijas ietekmē to demogrāfiskā (vecuma, profesionālā) struktūra, sezonālo iedzīvotāju īpatsvars (otro māju iemītnieku skaits), un savukārt funkcijas dod iespējas mainīt iedzīvotāju struktūru. Daudzas valstis atzīst mazo pilsētu saglabāšanas nepieciešamību, lai saglabātu to iedzīvotāju vietējās kultūras identitātes un aizsargātu primāro produktivitāti (piemēram, nodarbinātību lauksaimniecībā, mežsaimniecībā)²⁴. Tādējādi definējot laukus tajos būtu jāietver arī mazās pilsētas.

Veidojot reģionālās attīstības pamatnostādnes, izdalīti vairāki līmeņi atkarībā no pakalpojumu pieejamības:

- nacionālas nozīmes centrs (Rīga),
- reģionālas nozīmes centri (pārējās republikas pilsētas, bijušie rajonu centri un Sigulda),
- novadu centri un lauku teritorijas²⁵.

LR Saeimas apstiprinātā „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam”, savukārt Latvijas teritorijas struktūrā atsevišķi izceļ 9 pilsētas – starptautiskas un nacionālas nozīmes attīstības centri; 20 citas pilsētas kā reģionālās nozīmes attīstības centrus (kas faktiski ietilpst, attiecīgi -20 Latvijas novados).

Tādēļ arī **ši diskusiju materiāla ietvaros laukus esam uztvēruši kā novadu veidoto lauku telpu** kuras ietvaros, sociālekonomisko un attīstības rādītāju analīzei izdalāmi novadi ar reģionālās nozīmes attīstības centriem (20 novadi RAC) un tie 90 novadi, kuros šādu attīstības centru nav.

Lauki ir Latvijas 110 novadu veidota lauku telpa ar pilsētām un ciematiem kā to attīstības centriem un laukiem kā telpu ap tiem. Analīzes nolūkos izšķiram 20 novadus ar RAC un 90 novadus bez RAC.

²¹ Hinderlink J., Titus M. (2002) Small Towns and Regional Development: Major Findings and Policy Implications from Comparative Research. Urban Studies, Carfax Publishing, Taylor & Francis Group. Vol.,39,No.3.

²² Rasnača L., Bite D., Saulāja I., (2008) Employers in rural towns, In: Collection of papers of International conference „Countryside – our world”, Česka zemledelska Univerzita v Praze, Kutna Hora, 2008.

²³ Krūzmētra Ž.,Rasnača L. (2007) Small towns as Employment and Service centres in Latvia, *Ģeogrāfiskie raksti*, Rīga

²⁴ Bandaranaike S. (2002) Small Towns can Make a Difference, James Cooke University Townswille, Q 4814

²⁵ Reģionālās politikas pamatnostādnes 2012 – 2018 gadam. Projekts. Pieejams: www.tavavara.lv

Tomēr arī šai pamatdefinīcijai, kas tiek izmantota šajā diskusijā, ir būtisks trūkums - pie lauku telpas tiek pieskaitīti arī Rīgas tuvie novadi un daži citi, kuru struktūra pēc iedzīvotāju koncentrācijas un blīvuma, kā arī nodarbināto skaita lauksaimniecībā vairāk atbilst pilsētas pazīmēm.

3. Kā ir apdzīvoti Latvijas lauki? Un kur strādā to iedzīvotāji?

Lai raksturotu nodarbinātību lauku teritorijā, jāņem vērā, ka Latvijas novadi ir ļoti atšķirīgi gan pēc to platības, gan pēc iedzīvotāju blīvuma, kā arī pēc citiem demogrāfiskajiem un sociālekonomiskajiem rādītājiem.

Analītiskā materiāla sagatavošanas vajadzībām, lai raksturotu kopējo nodarbinātību un *citu nodarbinātību* (nodarbinātība ārpus agrobiznesa nozarēm) Latvijas lauku telpā, Latvijas administratīvās teritorijas tika sadalītas trīs grupās:

republikas pilsētas (ietver pilsētas, kurām piešķirts Latvijas Republikas pilsētas statuss - Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Rēzekne, Ventspils, Jūrmala, Valmiera, Jēkabpils);

novadi, kuros ir reģionālas nozīmes attīstības centri²⁶ (Kuldīgas, Talsu, Tukuma, Saldus, Dobeles, Bauskas, Ogres, Aizkraukles, Siguldas, Cēsu, Limbažu, Smiltenes, Alūksnes, Gulbenes, Balvu, Preiļu, Līvānu, Ludzas, Krāslavas, Madonas novadi; turpmāk - RAC novadi);

lauku novadi - pārējie Latvijas novadi.

Kur bijis iespējams - no grupas „lauku novadi” izdalīti Pierīgas statistiskajā reģionā ietilpstošie novadi, jo tajos būtisku ietekmi uz nodarbinātību un tās īpašībām atstāj Rīgas tuvums.

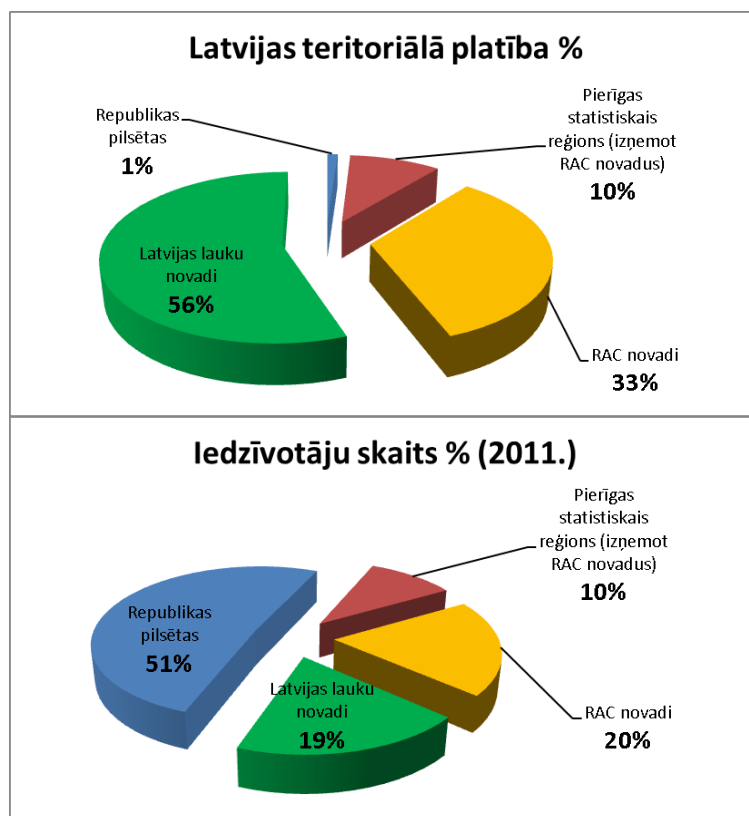
3.1. Teritorijas un iedzīvotāji

Saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk - PMLP) datiem 2011. gadā Latvijas pašvaldībās reģistrēto iedzīvotāju skaits ir **2 224 230** (2011. gada tautskaites rezultāti gan šo skaitli uz gada beigām ir būtiski koriģējuši - līdz 2053,6 tūkst., tomēr šajā materiālā tas nav ņemts vērā). No tiem novados ārpus Republikas pilsētām reģistrēti 49% (iedzīvotāju skaits Latvijas novados -1090 113), bet Republikas pilsētās reģistrēti 51% no valsts iedzīvotājiem (iedzīvotāju skaits Republikas pilsētās 1 134 117). Teritorijas ziņā novadi aizņem 98,9% no Latvijas teritorijas (63 842 km²), bet Republikas pilsētas 1,1 % no Latvijas teritorijas (717 km²).

Lauku novadi (bez Pierīgas statistiskā reģiona novadiem) veido 56% Latvijas teritorijas, kur reģistrēti tikai 19% no iedzīvotāju kopskaita jeb- vien 40 % no lauku novadu iedzīvotājiem. (sk. 7. attēlu).²⁷

²⁶ Latvija 2030.

²⁷ CSP un PMLP dati

7. attēls. Teritorijas un iedzīvotāji, CSP un PMLP dati

Piemēram, Pierīgas reģionā 10% Latvijas lauku teritorijas dzīvo 20% lauku novadu iedzīvotāju.

Saskaņā ar Centrālās Statistikas pārvaldes (turpmāk – CSP) datiem iedzīvotāju skaits Latvijā ik gadus samazinās. 2011. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, kopējais Latvijā reģistrēto iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 9 871 iedzīvotāju.

Atbilstīgi šai tendencei iedzīvotāju skaits samazinājies lielākajā daļā Latvijas novadu, izņemot atsevišķus Rīgas tiešā tuvumā esošus novadus, kur 2011. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, vērojamas pozitīvas iedzīvotāju skaita izmaiņas.

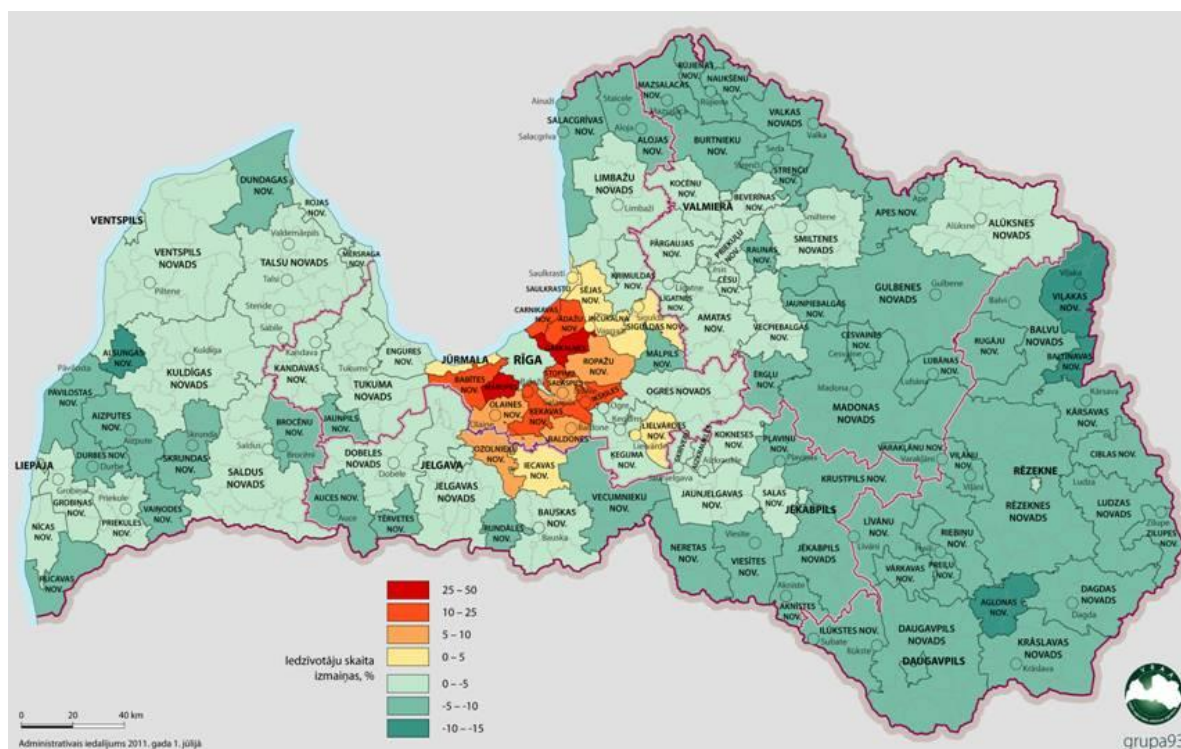
Kopumā iedzīvotāju skaits 2006.-2010. gados ir palielinājies tikai 20 novados no 110 Latvijā esošajiem. Un „sagādīšanās” dēļ – tie visi ir Rīgas tiešā tuvumā esošie novadi. (8.attēls.) Lielākajā daļā pārējās lauku teritorijas iedzīvotāju skaits 5 gados samazinājies par 5-10 %.

33 novados iedzīvotāju skaits 2011. gadā salīdzinot ar iepriekšējo gadu samazinājies vairāk par 100 iedzīvotājiem. (sk. 1. tabulu).

1. tabula. Iedzīvotāju skaita pārmaiņas 2011. gadā ²⁸

Iedzīvotāju skaita <u>samazinājums</u> Latvijas novados 2011. /2010. gadā	Iedzīvotāju skaita <u>pieaugums</u> Latvijas novados 2011. /2010. gadā
Rēzeknes novadā (-501)	Mārupes (+447)
Daugavpils novadā (-466)	Ķekavas (+205)
Ludzas novadā(- 370)	Ādažu (+170),
Talsu novadā (-365)	Garkalnes (+170)
Gulbenes novadā (-351)	Ropažu (+139)
Cēsu novadā (- 320)	Olaines (+132)
Krāslavas novadā (-298)	Babītes (+120)
Bauskas novadā (-289)	Ikšķiles (+95)
Alūksnes novadā (-247)	Stopiņu (+77)
Saldus novadā (-245)	Sējas (+43)
Madonas novadā (-228)	Ozolnieku (+38)
Ogres novadā (-210)	Carnikavas (+37)
Tukuma novadā (-210)	Baldones (+34)

Lielākais iedzīvotāju skaita kritums minētajā periodā novērojams Latgales statistiskā reģiona novados un RAC novados

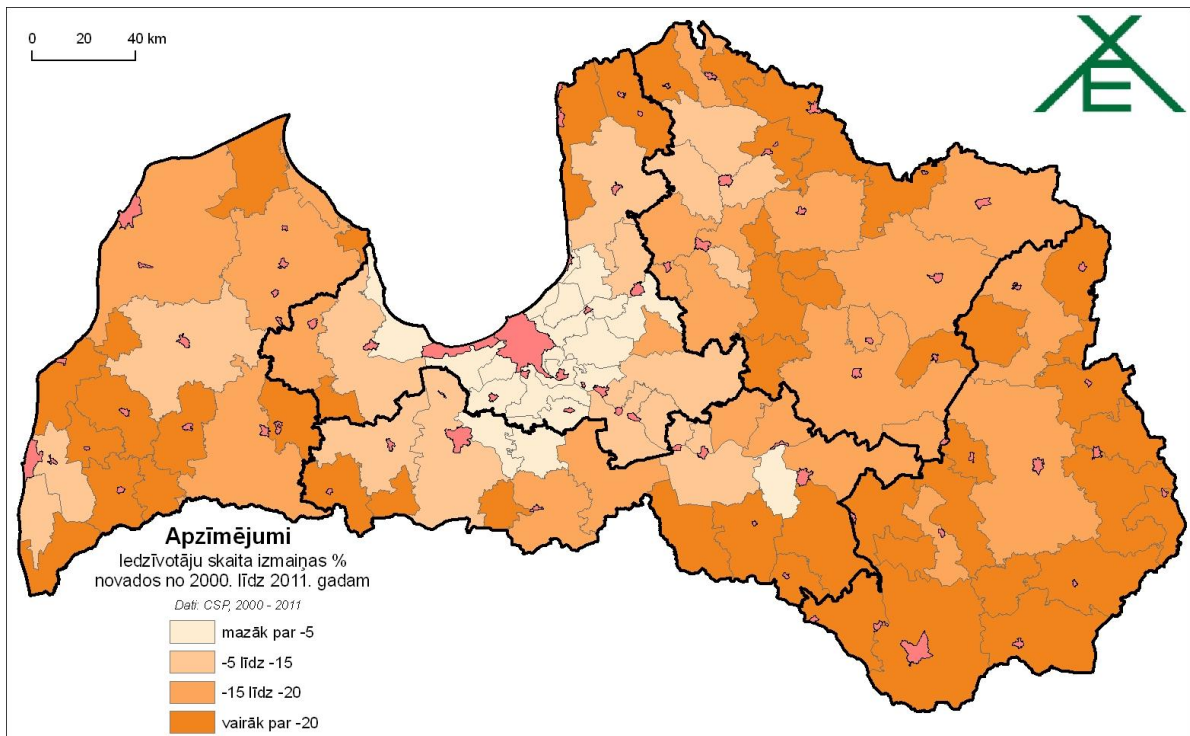

Iedzīvotāju skaita izmaiņas pašvaldību teritorijās no 2006. gada sākuma līdz 2011. gada sākumam

Avots: Pēc PMLP datiem, "Reģionu attīstība Latvijā 2010", VRAA

8. attēls. Iedzīvotāju skaita pārmaiņas, 2006.-2010. gados

²⁸ PMLP dati

Avots: LVAEI, LANN, pēc CSP datiem

9. attēls. Iedzīvotāju skaita pārmaiņas, Latvijas novados 2001.-2011. gados

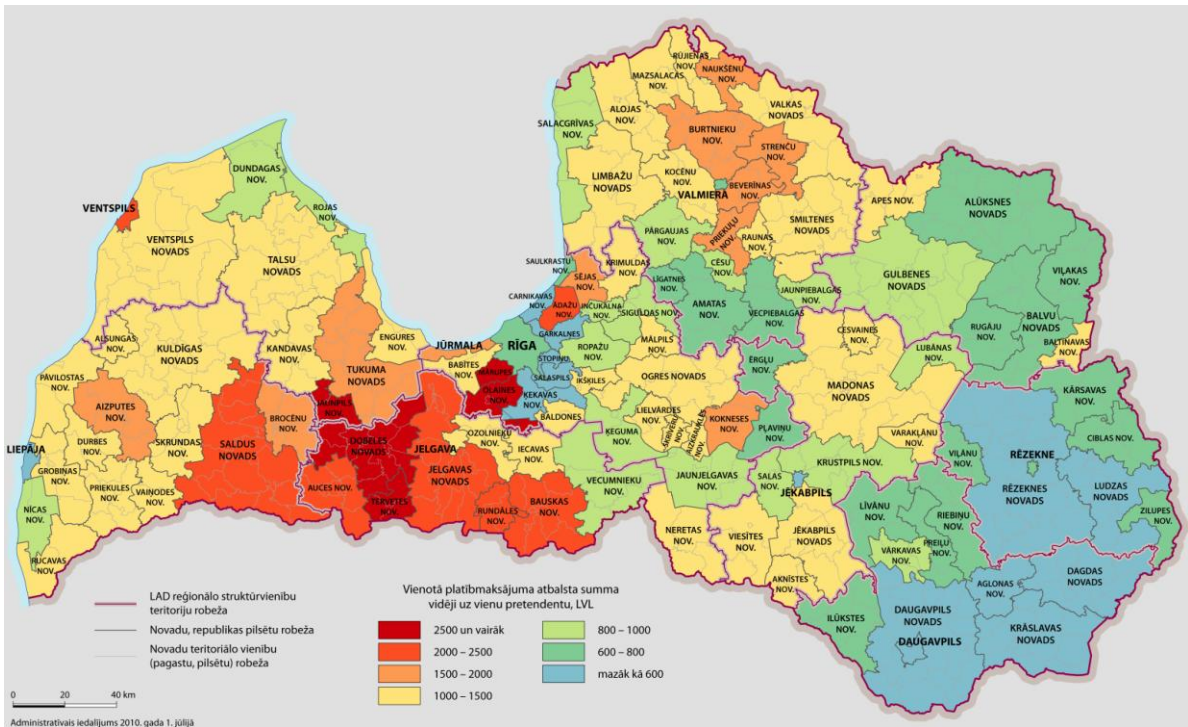
2011. gadā notikušās tautskaites rezultāti, kas Latvijā atklāja vairāk nekā par 150 tūkstošiem mazāk kā iepriekš tika uzskaitīts, šās tendences ilustrāciju būtiski pastiprinājusi. To var redzēt, ieskatoties 9. attēlā, ko pēc CSP informācijas sagatavojuši LVAEI Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa. Aizvadītās desmitgades laikā iedzīvotāju skaita izmaiņas savos tempos un vektoru atšķirībās bijušas dramatiskas - no +129% Garkalnes novadā (pieaugums 2,3 reizes!) līdz -31,3% Neretas novadā! Tomēr skaidri redzams, ka

aizvadītās desmitgades laikā 2/3 Latvijas teritorijas iedzīvotāju skaits samazinājies par vairāk nekā 15 %, un labā ceturtdaļā teritorijas samazinājums pārsniedz 20 %.

Un tās nav tikai attālās pierobežas teritorijas, bet arī visnotaļ izteiktai Latvijas vidienei piederošas vietas. Tas apliecina, ka problēma nav tikai perifērija, bet tās saknes saistītas ar vispārējām lauku apdzīvotības attīstības parādībām. Un pat ne visu republikas nozīmes pilsētu kā attīstības centru esamība spējusi ietekmēt šos procesu-piemēram, Daugavpils apvidū iedzīvotāju skaits samazinājums arī pārsniedz 20 %.

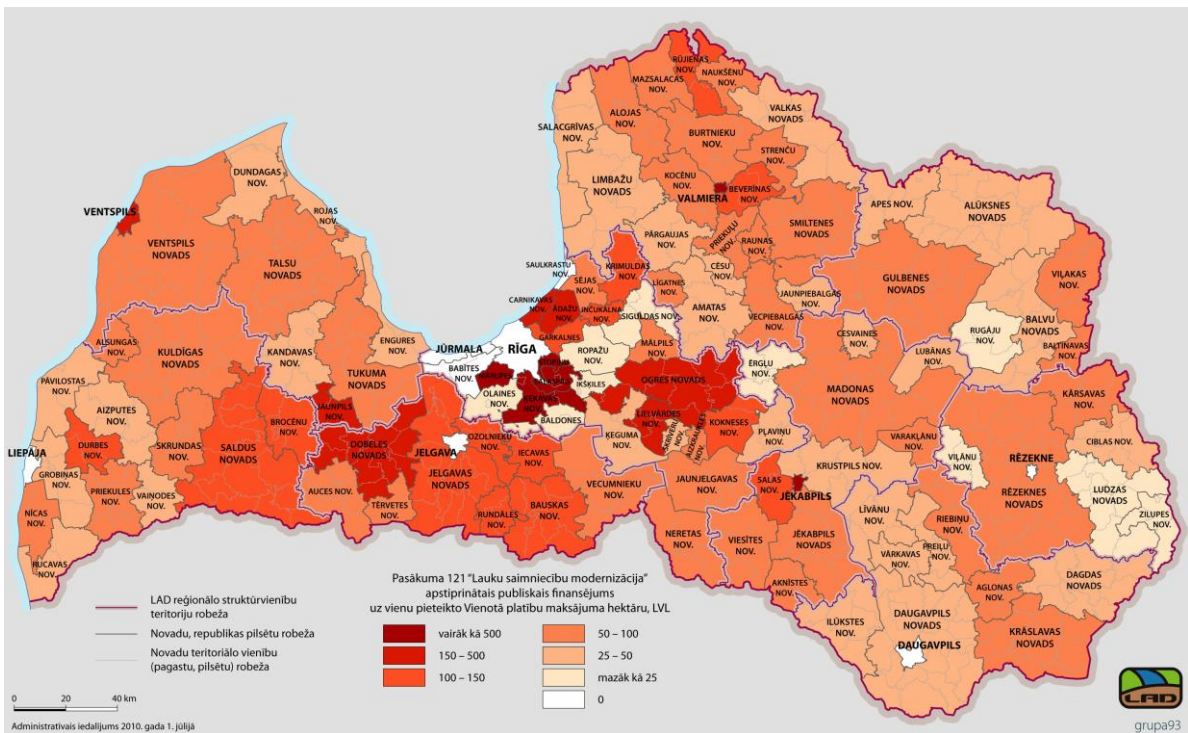
To, ka starp lauku cilvēcisko iztukšošanos un valsts lauksaimniecības atbalsta politiku nav tieša sakara, ka visu nevar sakārtot ar subsīdijām, ilustrē saistība starp depopulācijas procesiem un atbalsta maksājumu intensitāti teritorijā.

Piemēram, Jaunpils novadā vienotā platībmaksājuma (VPM) summa uz 1 saņēmēju 2010. gadā bija starp Latvijā lielākajām, bet arī iedzīvotāju aizplūde bijusi starp lielākajām. Savukārt Neretas novads, kas desmitgades laikā zaudējis katru trešo iedzīvotāju nepavisam nav ar mazāko VPM summu uz vienu saņēmēju.

Avots: R.Krūmiņš (Grupa93) pēc LAD datiem

10. attēls. Vienotā platībmaksājuma (VPM) summa uz 1 saņēmēju novadu teritorijās 2010. gadā

Avots: R.Krūmiņš (Grupa93) pēc LAD datiem

11. attēls. Pasākuma „Lauku saimniecību modernizācija” apstiprinātais publiskais finansējums uz 1 pieteikto PVM maksājumu hektāru.

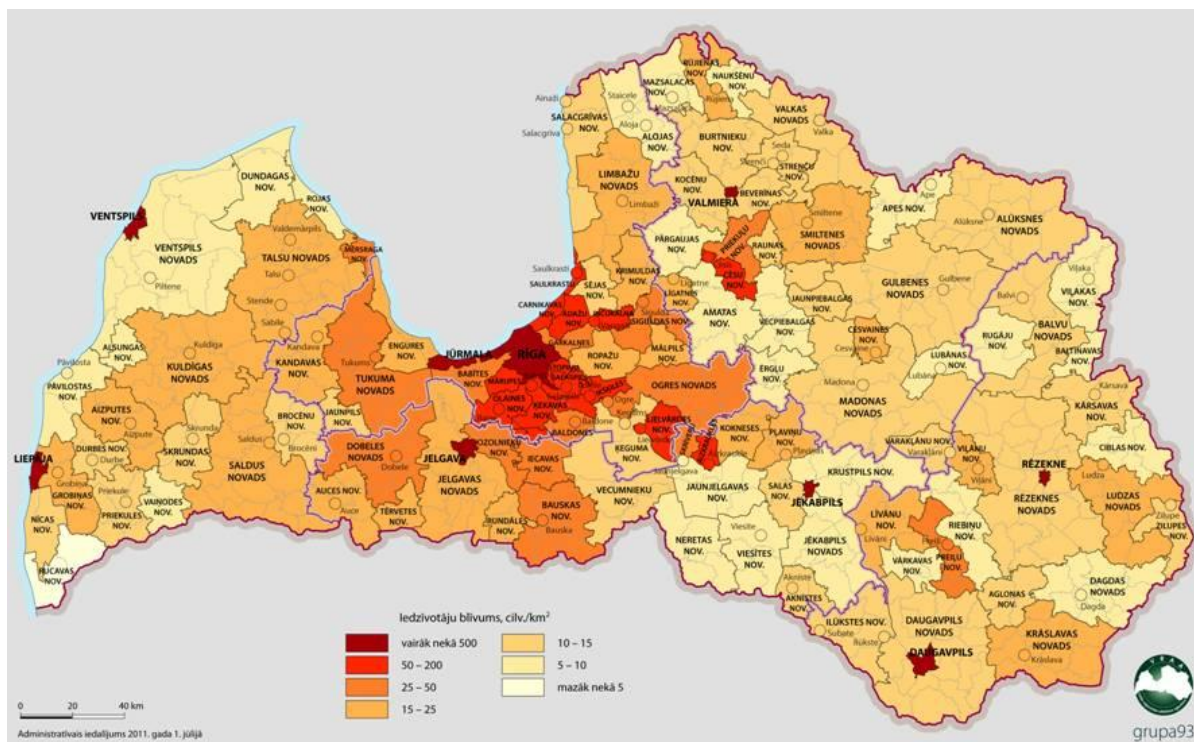
Saskaņā ar CSP datiem 2011. gadā pret 2010. gadu Latvijā **darbspējīgo iedzīvotāju skaits** ir samazinājies par 17 673. Vislielākais darbspējīgo iedzīvotāju skaits

samazinājums (2. tabula) raksturīgs RAC un lauku novadiem Latgales statistiskajā reģionā. Darbspējīgo iedzīvotāju skaita pieaugums raksturīgs tikai Pierīgas novadiem.

2. tabula. Darbspējīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas 2011. gadā salīdzinājumā ar 2010. gadu

<i>Darbspējīgo</i> iedzīvotāju skaita samazinājums 2011./ 2010. gads	<i>Darbspējīgo</i> iedzīvotāju skaita pieaugums 2011. / 2010gads
Daugavpils novadā (-296)	Mārupes novadā (+121)
Ogres novadā (-267)	Garkalnes novadā (+97)
Ludzas novadā(-253)	Ikšķiles novadā (+58)
Siguldas novadā (-253)	Stopiņu novadā (+55)
Cēsu novadā (- 251)	Ropažu novadā (+51)
Rēzeknes novadā (-236)	Sējas novadā (+42)
Saldus novadā (-217)	Baldones novadā (+30)
Bauskas novadā (-214)	Babītes novadā (+24)
Tukuma novadā (-210)	Ādažu novadā (+21)
Krāslavas novadā (-206)	
Talsu novadā (-201)	

Šie procesi ir pastiprinājuši atšķirības teritorijas apdzīvotības blīvumā (7.attēls), kopējam apdzīvotības blīvumam samazinoties.

Iedzīvotāju blīvums pašvaldību teritorijās 2011. gada sākumā

Avots: Pēc PMLP datiem, "Reģionu attīstība Latvijā 2010", VRAA

12. attēls. Iedzīvotāju blīvums pašvaldību teritorijās 2011. gada sākumā

Izteikta apdzīvotības blīvuma samazināšanās, attālinoties no galvaspilsētas, īpaši virzienā uz austrumiem. Latvijas Austrumos – apdzīvotības blīvums nav lielāks par 15 cilv./km², kamēr Pierīgā tas nav mazāks par 25 cilv./km².

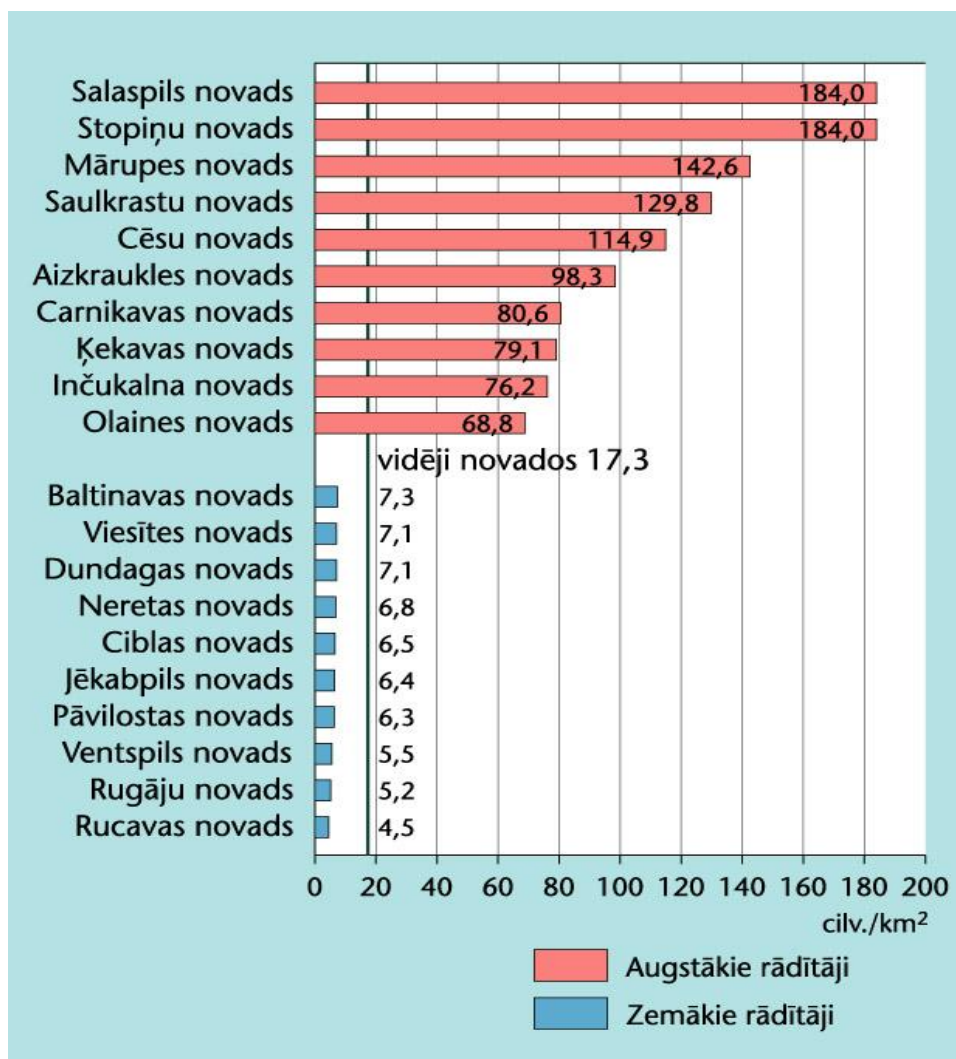
Salaspils un Stopiņu novadi pēc sava kopējā apdzīvotības blīvuma būtībā vērtējami kā pilsētas (13. attēls), no kā formāli attur vien teritoriju telpiskās organizācijas

neatbilstībai pilsētas definējumiem. Pēc blīvuma daudz neatpaliek arī 2 citi pierīgas novadi - Mārupe un Saulkrasti.

Tajā pašā laikā pilnīgi pretējs ekstrēms ir Rucavas novads ar apdzīvotības blīvumu mazāku par 5 cilv./km². Kaut, piemēram Stopiņu un Mārupes novadi ir formāli piederīgi vienai un tai pašai teritoriju dalījuma kategorijai – lauku novadiem bez pilsētām.

Tas tikai apliecina, ka parastie Latvijas teritorijas dalījumi laukos un pilsētās pēc būtības neatspoguļo šo teritoriju reālās sociālekonomiskās atšķirības.

Un Pierīgas novadu iekļaušana lauku novadus raksturojošajos statistikas rādītājos būtiski mīkstina

Avots: Pēc PMLP datiem, "Reģionu attīstība Latvijā 2010", VRAA

13. attēls. Iedzīvotāju blīvuma augstākie un zemākie rādītāji novados

Novērtējot šīs visnotaļ lielās atšķirības teritorijas apdzīvotībā un tās virzībā - katrs var padomāt -

Vai mūs apmierina

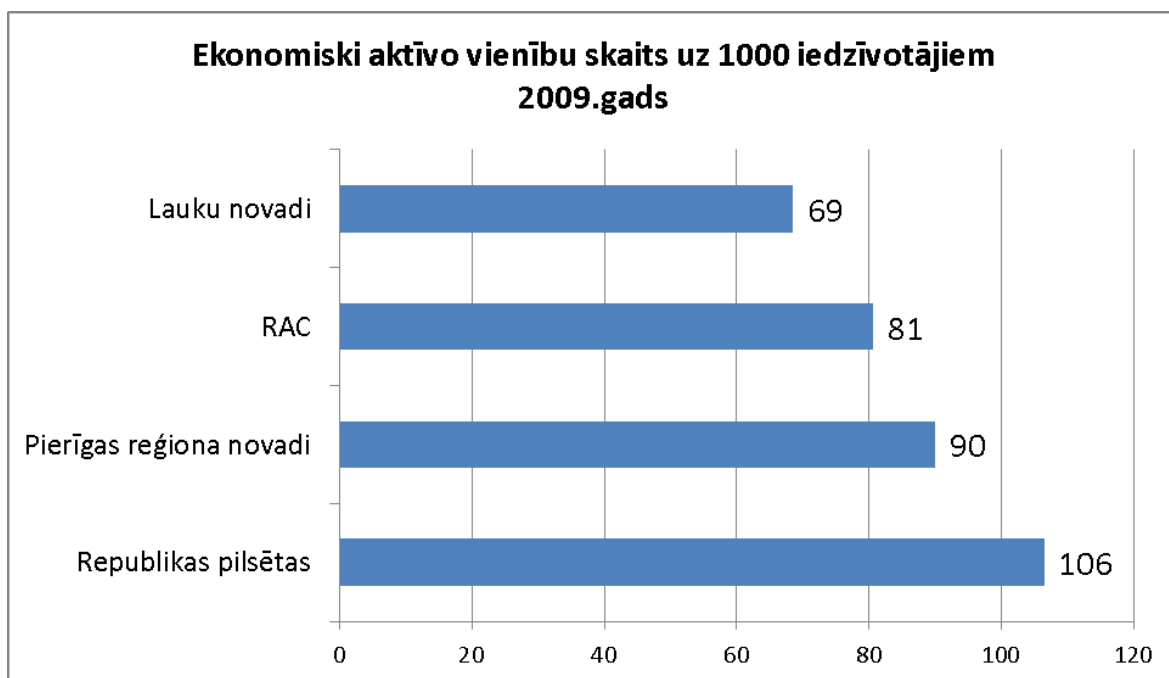
- Procesi lauku apdzīvotības attīstībā?
- Latvijas produktīvās zemes izmantošanā?
- Agrobiznesa un tā nozaru attīstība?
- Vai vispār lauku apdzīvotība ir vērtība?

Cik daudz ļaužu nozīmē apdzīvotus Latvijas laukus?
 Kāda varētu būt reālā lauku apdzīvotības struktūra
 Nemainot procesu norisi?
 Vēlami iespējamā?
 Vai vēlamies ko mainīt procesos?
 Un ko mainīt?

3.2. Ekonomiskās aktivitātes un bezdarba raksturojums

CSP 2009. gada dati par ekonomiski aktīvajām tirgus sektora statistikas vienībām, kā arī SIA Lursoft apkopotā informācija par jaunu saimniecisku vienību dibināšanu liecina, ka lauku novados ekonomiskās aktivitātes līmenis ir zemāks kā pārējā Latvijas teritorijā. Attālinoties no Rīgas, citām republikas pilsētām un RAC ekonomiskās aktivitātes līmenis samazinās.

2009. gadā lauku novados uz 1000 iedzīvotājiem bija 69 ekonomiski aktīvās vienības, RAC- 81, Pierīgas reģiona novados - 90, bet Republikas pilsētās - 106 (14. attēls). Un tas - pat ievērtējot arī lauku apvidos strādājošās lauksaimniecības nozares ekonomiskās vienības.

14. attēls. Ekonomiski aktīvās tirgus sektora vienības uz 1000 iedzīvotājiem”, CSP dati²⁹

Lauku novados (neieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novados) no ekonomiski aktīvajām vienībām:

63% (14 843 vienības) darbojas lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarēs,

28% (6 471 vienības) strādā pakalpojumu³⁰ nozarēs,

²⁹ CSP dati “Ekonomiski aktīvās tirgus sektora statistikas vienības pilsētās un novados sadalījumā pa galvenajiem darbības veidiem (NACE 2.red.) un lieluma grupām”

³⁰ pēc NACE 2.red. klasifikācijas: H - Transports un uzglabāšana; G - Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts; O - Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana; P - Izglītība; Q- Veselība un sociālā aprūpe; I-izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi; J- informācijas un komunikācijas pakalpojumi; K- finanšu un apdrošināšanas darbības; L - operācijas ar

5% (1 079 vienības) apstrādes rūpniecībā,
2% (537 vienības) būvniecībā un
2% (471 vienības) pārējās³¹ nozarēs²⁹.

Lauku novados ik gadu tiek reģistrētas desmit reizes mazāk jaunas saimnieciskās vienības nekā Republikas pilsētās, kaut nodarbināto skaits šajās teritorijās ir tikai **divas reizes mazāks..**, (3. tabula).

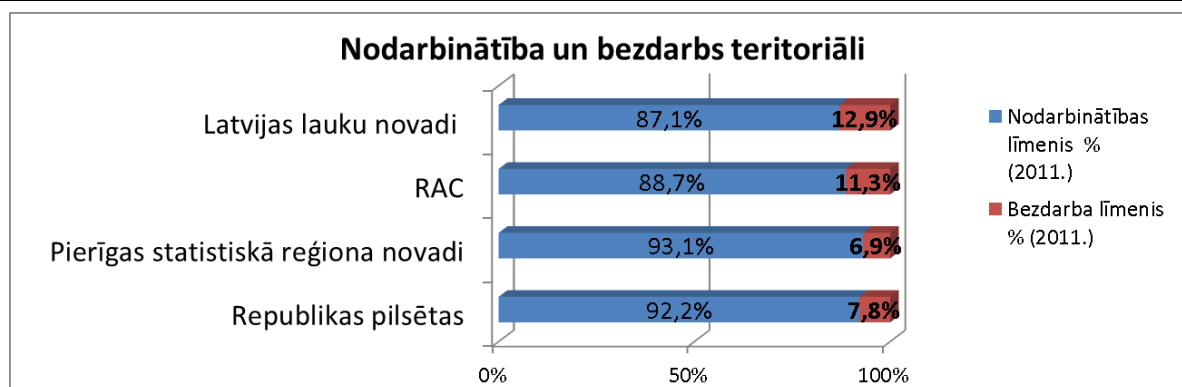
Kopš 2004. gada jaunu uzņēmumu reģistrēšana lauku novados ir paaugstinājusies, tomēr pieauguma temps nav pietiekams, lai nodrošinātu citām Latvijas teritorijām līdzvērtīgas ekonomiskās aktivitātes attīstību.

Darbspējīgo iedzīvotāju vidū **2011. gadā Latvijas lauku novados reģistrēta viszemākā nodarbinātība** (87.1%) un visaugstākais reģistrētā bezdarba līmenis – 12,9%, RAC novados reģistrētā bezdarba līmenis ir vidēji 11%, bet vizemākais reģistrētā bezdarba līmenis ir Pierīgas statistiskā reģiona novados (7%), neraugoties uz iepriekš raksturoto cilvēku, t.sk., darbspējīgo iedzīvotāju, skaita pieaugumu, ko atspoguļo 1.un 2. tabula (15. attēls).³².

3. tabula. Jaunu uzņēmumu reģistrācija pa teritoriju grupām, dinamika 2004. – 2011. gads

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2011./2004.
Lauku novadi	919	839	947	1039	908	777	895	1221	1,33
Pierīgas statistiskā reģiona novadi	782	983	1297	1452	1246	983	1615	2150	2,75
RAC novadi	1275	1237	1336	1625	1397	1012	1339	1585	1,24
Republikas pilsētas	7132	7868	9824	10092	7796	6456	9572	11738	1,65

Avots: Lursoft

Avots: I.Vilka un I.Leimane pēc CSP un NVA datiem

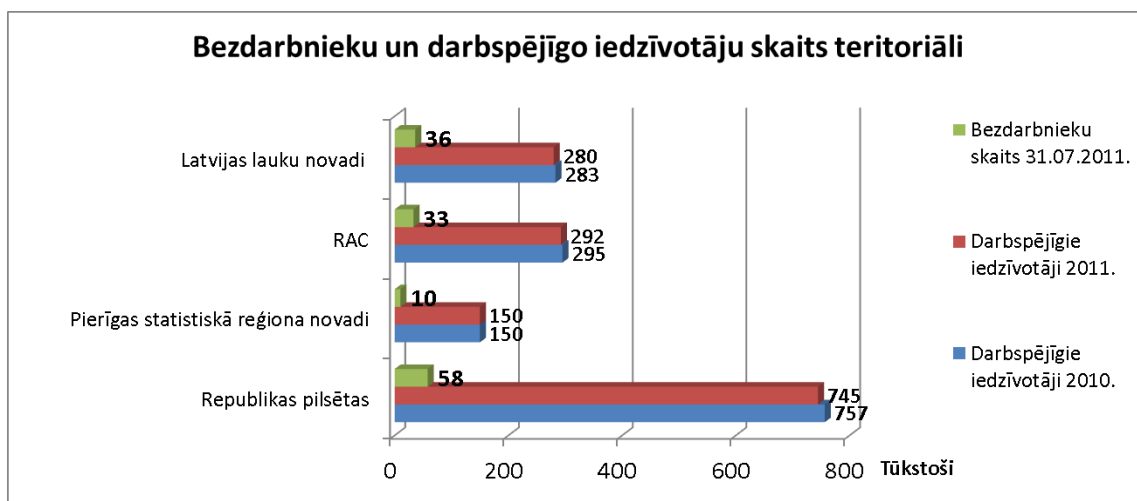
15. attēls. Nodarbinātība un bezdarbs

Tomēr, pēc pasaules finanšu krīzes (2008. – 2010. g.), kad bezdarba līmenis strauji pieauga, kopš 2010. gada Latvijā reģistrēto bezdarbnieku skaitam raksturīga tendence samazināties.

nekustamo īpašumu; M – profesionālie zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; N- administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība; S- citi pakalpojumi.

³¹ pēc NACE klasifikācijas B+D+E+R+ bez NACE klasifikācijas (B-ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; D- elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; E- ūdensapgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana, sanācija; R- māksla, izklaide un atpūta).

³² CSP dati, IS18”Iedzīvotāju skaits un īpatsvars līdz darbības, darbības un virs darbības vecuma grupās statistiskajos reģionos, pilsētās un novados gada sākumā”

Avots: I.Vilka un I.Leimane pēc CSP un NVA datiem

16. attēls. *Bezdarbnieku un darbaspējīgo iedzīvotāju skaits*

2008. gadā Latvijā reģistrēto bezdarbnieku skaits bija 76,4 tūkst., 2009. gadā tas pieauga 2 reizes līdz 179,2 tūkst. Savukārt 2010. gadā reģistrēto bezdarbnieku skaits samazinājās līdz 162,5 tūkst., bet saskaņā ar NVA datiem 2011. gada jūlijā tas bija 110,5 tūkst. (16. attēls).

2011. gadā bezdarba līmenis bija:

Pierīgas novados – 7%, no darbaspējīgiem³³ iedzīvotājiem,
 RAC novados 11%,
 bet pārējos novados
 Kurzemē 9,5%,
 Vidzemē, Zemgalē – 10%, bet
 Latgalē – 20%.

Šajos procentos ietilpstošās personas pašreiz nozīmē palielinātus valsts un pašvaldību sociālā atbalsta izdevumus, bet, kas vienlaikus būtu uzskatāms par potenciālu resursu pašvaldību ienākumu daļas pieaugumam.

3.3. Nodarbinātības raksturojums

Laika periodā no 2008. līdz 2010. gadam Latvijā nodarbināto iedzīvotāju skaitam bija tendence samazināties, 2009. gadā - par 12%, bet 2010. gadā – vēl par 5%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.

Saskaņā ar CSP datiem 2011. gada 2. ceturksnī Latvijā nodarbināto iedzīvotāju kopskaits bija 966,5 tūkst., t.i. pusgada laikā nodarbināto iedzīvotāju skaits pieaudzis par 3% vai 25,6 tūkst., kas tomēr vērtējama kā pozitīva tendence.

Tomēr, salīdzinot ar 2008. gadu, kad kopumā valstī novērots visaugstākais nodarbinātības līmenis kopš 1996. gada, 2011. gada vidū nodarbinātības līmenis atpaliek par 15%.

Norādītajā laika posmā no visiem Latvijā nodarbinātajiem iedzīvotājiem laukos ir nodarbināti tikai ap 30%, bet lielākā iedzīvotāju daļa ap 70% ir nodarbināti pilsētās (4. tabula).

³³ CSP dati, IS18 "Iedzīvotāju skaits un īpatsvars līdz darbspējas, darbspējas un virs darbspējas vecuma grupās statistiskajos reģionos, pilsētās un novados gada sākumā"

4. tabula. Nodarbinātie iedzīvotāji pilsētās un laukos

Nodarbinātie iedzīvotāji (tūkst.)	2008		2009		2010	
Latvija	1 124.10		986.7		940.9	
Pilsētas	784.8	69.8	685.6	69.5	651.5	69.2
Lauki	339.3	30.2	301.1	30.5	289.4	30.8

Avots: CSP

Latvijas iedzīvotāju un ekonomiskās aktivitātes izvietojuma īpatnība ir, ka lielākā daļa nodarbināto iedzīvotāju koncentrējas reģionā ap Rīgu. Laika periodā no 2008. - 2010. gadam vairāk kā puse (virs 50 %) no kopējā valstī nodarbināto skaita bija Pierīgas statistiskajā reģionā. (5. tabula).³⁴

5. tabula. Nodarbinātie iedzīvotāji statistiskajos reģionos, CSP dati³⁴

Nodarbinātie iedzīvotāji (tūkst.)	2008	2009	2010
Pierīgas reģions	573.4	504	474.2
Vidzemes reģions	105.9	94	95.5
Kurzemes reģions	144.5	128.4	125.9
Zemgales reģions	137.5	118.8	111.7
Latgales reģions	162.8	141.5	133.7

Avots: CSP dati, NBG083. Nodarbinātie iedzīvotāji sadalījumā pa saimniecisko darbību veidiem (NACE 2.red.) statistiskajos reģionos

3.3.1. Nodarbinātības struktūra pa nozarēm

Lai izveidotu priekšstatu par dažādu nozaru lomu un ietekmi uz nodarbinātību Latvijas lauku novados, pieejamie statistikas dati par iedzīvotāju nodarbinātību pa nozarēm (saskaņā ar NACE 2. redakciju) atbilstoši pētījumā izveidotajam novadu teritoriālajam grupējumam (Latvijas lauku novadi, RAC novadi, Pierīgas statistiskā reģiona novadi un Republikas pilsētas) tika sagrupēti šādās nozarēs:

- Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība,
- Apstrādes rūpniecība,
- Būvniecība,
- *Pakalpojumu nozares:*
 - Transports un uzglabāšana,
 - Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts,
 - Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana,
 - Izglītība,
 - Veselība un sociālā aprūpe,
 - *Citi pakalpojumi* pēc NACE klasifikācijas I+J+K+L+M+N+S (I-izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi; J-informācijas un komunikācijas pakalpojumi; K- finanšu un apdrošināšanas darbības; L - operācijas ar nekustamo īpašumu; M - profesionālie zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; N-administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība; S- citi pakalpojumi),
- *Pārējās nozares* pēc NACE klasifikācijas B+D+E+R+ bez NACE klasifikācijas (B-ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; D-elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; E- ūdensapgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana, sanācija; R- māksla, izklaide un atpūta).

³⁴ CSP dati, NBG083. Nodarbinātie iedzīvotāji sadalījumā pa saimniecisko darbību veidiem (NACE 2.red.) statistiskajos reģionos

CSP 2010. gada decembra dati par nodarbināto iedzīvotāju skaitu nozarēs atspoguļoti 6.tabulā.

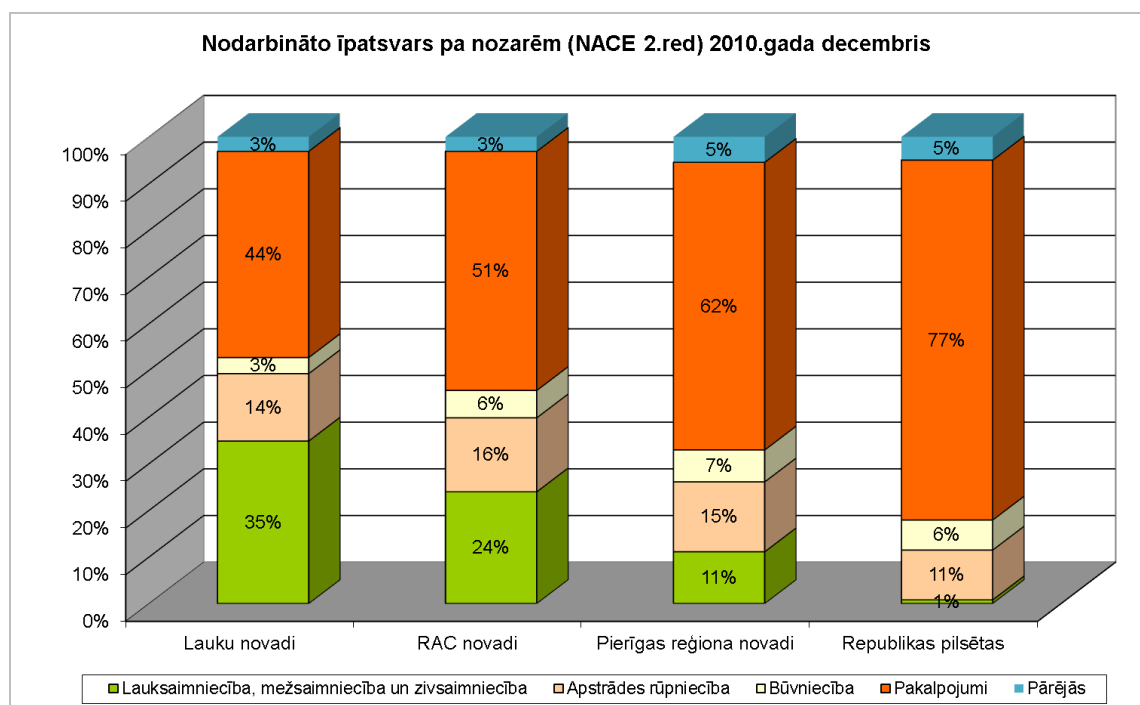
6. tabula. Nodarbinātie iedzīvotāji pa nozarēm un teritoriāli 2010. gadā

34

Nozares un nozaru grupas (saskaņā ar NACE 2.redakciju)	Nodarbināto skaits 2010. gada decembrī			
	Lauku novadi	RAC novadi	Pierīgas reģiona novadi	Republikas pilsētas
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	36 259	31 640	9 616	4 985
Apstrādes rūpniecība	15 036	20 946	12 965	65 823
Būvniecība	3 580	7 744	5 922	39 702
Pakalpojumi ³⁰	45 984	67 672	53 366	475 813
Pārējās ³¹	3 214	4 085	4 707	30 668

Avots: CSP dati, NBG083. Nodarbinātie iedzīvotāji sadalījumā pa saimniecisko darbību veidiem (NACE 2.red.) statistiskajos reģionos

Būtiskākā atšķirība lauku novadu nodarbinātības struktūrā ir **lielāks lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars** – ap 35%, bet RAC novados -24% (17. attēls).

17. attēls. Nodarbinātības struktūra pa nozarēm pēc NACE 2. red.

Latvijas iedzīvotāju lielākā daļa ir nodarbināta pakalpojumu nozarēs.

2010. gada decembrī **pakalpojumu nozarēs nodarbināto** īpatsvars:

lauku novados salīdzinoši ar citām teritorijām ir mazāks – 44% no visiem lauku novados nodarbinātajiem iedzīvotājiem

RAC novados pakalpojumu nozarēs nodarbināti 51%,

Pierīgas statistiskā reģiona novados 62% un republikas pilsētās 77% no nodarbinātajiem).

Šāda nodarbinātības struktūra norāda uz to, ka

pakalpojumu nozares ietilpīgākas ir teritorijās ar augstāku iedzīvotāju blīvumu un pilsētās tiek apkalpoti arī pieguļošajās teritorijās dzīvojošie iedzīvotāji.

Līdzīgi **būvniecībā nodarbināto** īpatsvars lauku novados ir zemāks kā citviet – 3% (RAC novados un Republikas pilsētās būvniecībā nodarbināti 6%, Pierīgas novados 7% no nodarbinātajiem), norādot uz būvniecības nozares ciešo atkarību no patērētāju skaita teritorijā.

Apstrādes rūpniecībā nodarbināto

lauku novadu iedzīvotāju īpatsvars ir 14%.

Salīdzinoši RAC novados apstrādes rūpniecībā nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars ir 16% - visaugstākais salīdzinot ar pārējām teritoriju grupām.

Pārējās nozarēs³¹ nodarbināto īpatsvars lauku novados ir līdzīgs kā RAC – 3% un nedaudz mazāks kā Pierīgas reģiona novados un Republikas pilsētās.

3.3.2. Nodarbināto skaits un ienākumi

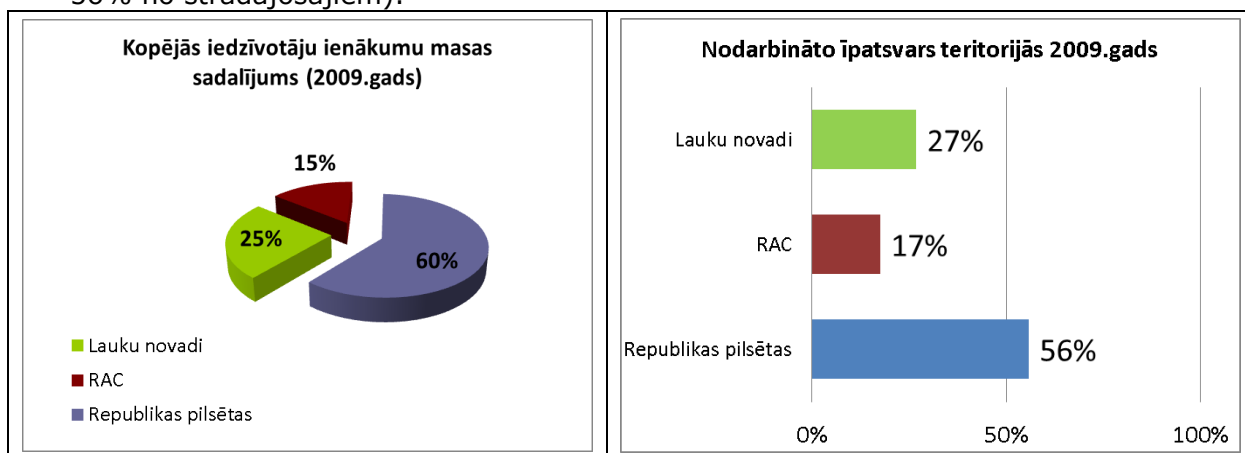
Atbilstoši pieprasījumam izsniegtie CSP dati raksturo nodarbinātības tendences par nodarbināto skaitu un ienākumiem laika periodā no 2007. līdz 2009. gadam. CSP sagatavotajos datos lauku novadu grupa ietver arī Pierīgas statistiskā reģiona novadus, līdz ar to daļēji izlīdzinās nodarbināto skaita un ienākumu atšķirības*.

2009. gadā kopējā iedzīvotāju ienākumu masa ir gandrīz Ls 3,5 mljrd. Tā sadalījās (skatīt 18. attēlu):

¼ daļu jeb 25% no visas ienākumu masas saņēmuši Latvijas lauku novadu iedzīvotāji (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus),

RAC novadi - 15%, bet

lielāko daļu - 60% - republikas pilsētās dzīvojošie 50% valsts iedzīvotāji (tiesa gan – 56% no strādājošajiem).

Avots: CSP dati (datu avots: EU-SILC2008, EU-SILC2009, EU-SILC2010)

18. attēls. Iedzīvotāju ienākumi un nodarbinātība, CSP dati³⁵

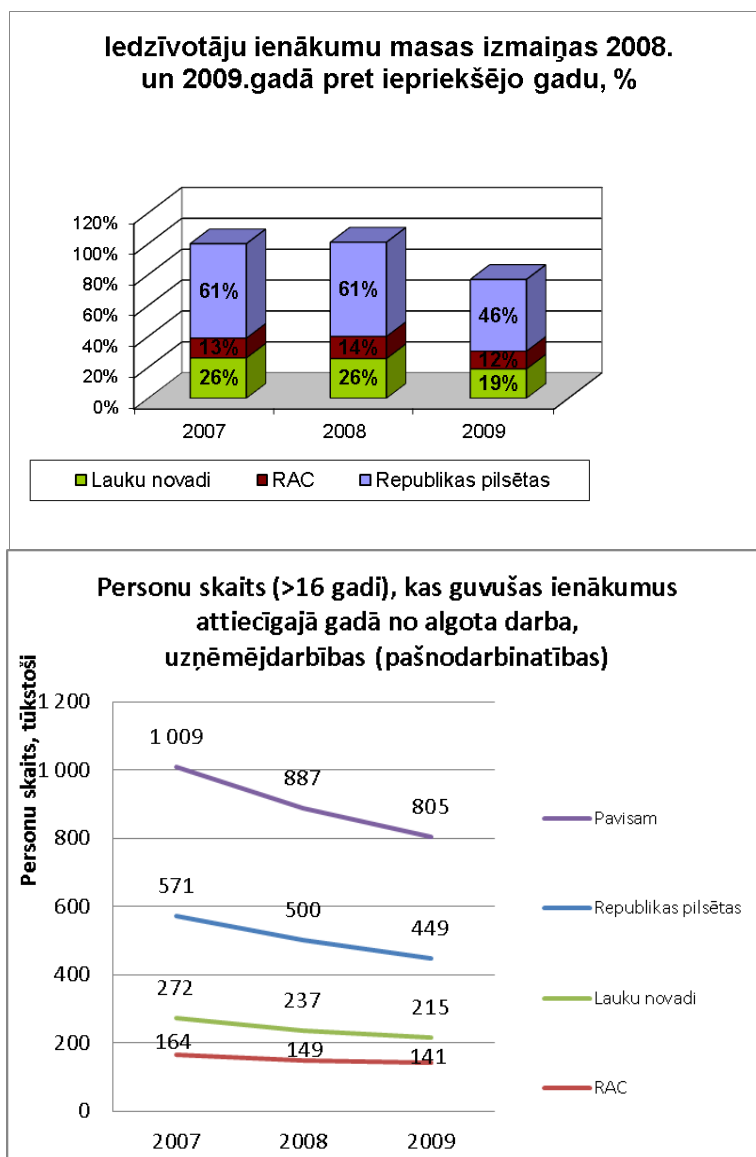
2007. gadā Latvijas iedzīvotāju kopējā iedzīvotāju ienākumu masa gan bija gandrīz 4,5 mljrd. Ls. 2008. gadā iedzīvotāju ienākumi pieauguši par 42,6 milj. Ls. Savukārt, 2009. gadā kopējā iedzīvotāju ienākumu masa samazinājusies par 1 mljrd. Ls.

Analizējot pieejamo informāciju par kopējās iedzīvotāju ienākumu masas izmaiņām, ir redzams **kā teritorijās krīzes ietekmē mainās iedzīvotāju ienākumi:**

* citi analītiskā materiāla sagatavošanā izmantotie CSP dati bija pieejami novadu līmenī. Nodalot Pierīgas reģiona novadus, lauku novadi uzrāda atšķirības nodarbinātības struktūrā.

³⁵ CSP dati (datu avots: EU-SILC2008, EU-SILC2009, EU-SILC2010)

Lauku novados 2009. gadā ienākumu masa samazinājusies par 7% (pret iepriekšējo gadu),
 RAC novados raksturīgs mazāks ienākumu masas samazinājums – 2%,
 bet vislielākais ienākumu masas samazinājums noticis republikas pilsētās - par 15%.

Avots: CSP dati (datu avots: EU-SILC2008, EU-SILC2009, EU-SILC2010)

19. attēls. Iedzīvotāju ienākumu masa un personu skaits, kas guvušas ienākumus, CSP dati³⁵

Iedzīvotāju, kas 2009. gadā saņēma ienākumus no algota darba vai no uzņēmējdarbības, īpatsvars (19. attēls) bija:

Latvijas lauku novados (ieskaitot Pierīgas reģiona novadus) - 27%,
 RAC novados – 17%,
 Republikas pilsētās – 56%.

Ienākumus gūstošo personu skaita lielākais samazinājums noticis jau 2008. gadā - par 122 tūkst. Ienākumus gūstošo personu skaits turpinājās samazināties arī 2009. gadā - par 82 tūkst..

Ievērojot kopējās ienākumu masas un nodarbināto iedzīvotāju skaita proporcijas, likumsakarīgi, ka laika periodā no 2007. līdz 2009. gadam novados ārpus Republikas pilsētām ienākumu līmenis mēnesī uz vienu personu ir salīdzinoši zemāks.

2009. gadā novados ārpus Republikas pilsētām ienākumi uz personu mēnesī bija Ls 318 (nav zināms, cik lielā mērā personas ienākumus mēnesī ietekmē Rīgas statistiskā reģiona novadu dati), bet Republikas pilsētās augstāki – Ls 386.

Salīdzinot 2009. gada datus pret 2007. gadu, lauku novados ir bijis vislielākais personas mēneša ienākumu samazinājums - par 7%. Savukārt, tikai RAC novados personas mēneša ienākumi 2009. gadā ir pieauguši par 6%, salīdzinot ar 2007. gadu (7. tabula).

7. tabula. Personas mēneša ienākumi novados, RAC un Republikas pilsētās, CSP dati³⁵

Ienākums uz personu mēnesī	2007.	2008.	2009.
Lauku novadi (t.sk. Pierīgas statistiskā reģiona novadi)	356	403	330
RAC novadi	289	356	306
Republikas pilsētas	397	452	387

a) Nodarbinātība lauku novados ražošanā un ar tām saistītajās nozarēs

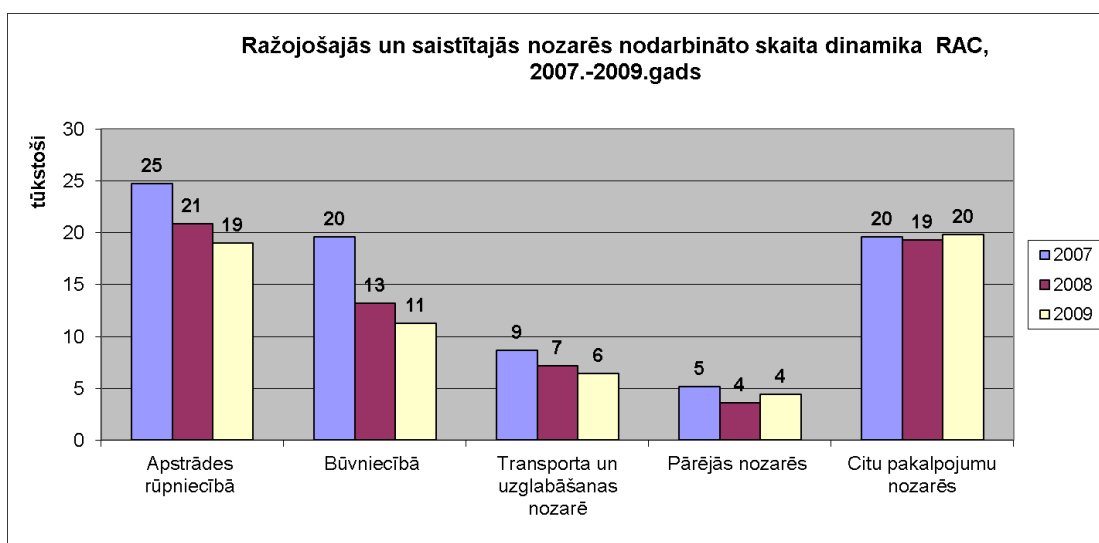
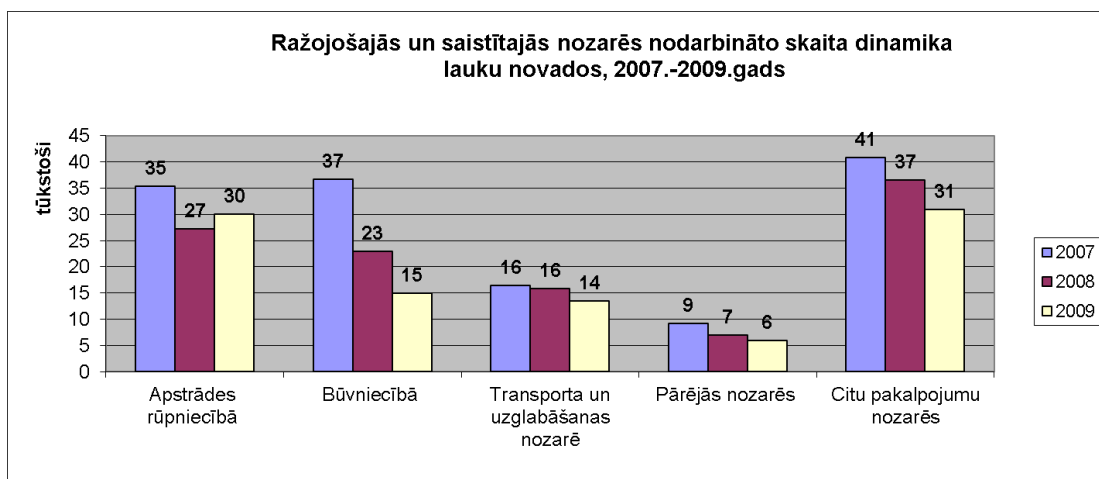
2009. gadā ražošanā un ar tām saistītajās nozarēs lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) nodarbināti 95,3 tūkst. cilvēku, kas veidoja 23% no šajās nozarēs nodarbinātajiem Latvijā, bet RAC novados - 62,9 tūkst. cilvēku vai 15% no šajās nozarēs nodarbinātajiem Latvijā.

Lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) nodarbināto skaits ražošanā un ar tām saistītajās nozarēs 2009. gadā pret 2007. gadu kopumā ir samazinājies par 43,2 tūkstošiem vai 31%. Turklāt nodarbināto skaits samazinājies ir visās ražošanā un ar tām saistītajās nozarēs.

Neieskaitot ar agrobiznesu saistītās nozares, 2009. gadā lielākais nodarbināto skaits lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) ir bijis citu pakalpojumu nozarēs³⁶ - 30,9 tūkst. un apstrādes rūpniecībā 30,1 tūkst. Būvniecībā nodarbināto skaits ir 14,9 tūkst. transporta un uzglabāšanas nozarē - 13,5 tūkst. un pārējās nozarēs³⁷ - 5,9 tūkst. (20. attēls).

³⁶ pēc NACE klasifikācijas I+J+K+L+M+N+S (I-izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi; J-informācijas un komunikācijas pakalpojumi; K- finanšu un apdrošināšanas darbības; L - operācijas ar nekustamo īpašumu; M - profesionālie zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; N- administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība; S- citi pakalpojumi).

³⁷ pēc NACE klasifikācijas B+D+E+R+ bez NACE klasifikācijas (B-ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; D-elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; E- ūdensapgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana, sanācija; R- māksla, izklaide un atpūta).

20. attēls. Nodarbinātība ražošajās un saistītajās nozarēs lauku novados un RAC novdos, CSP dati³⁵

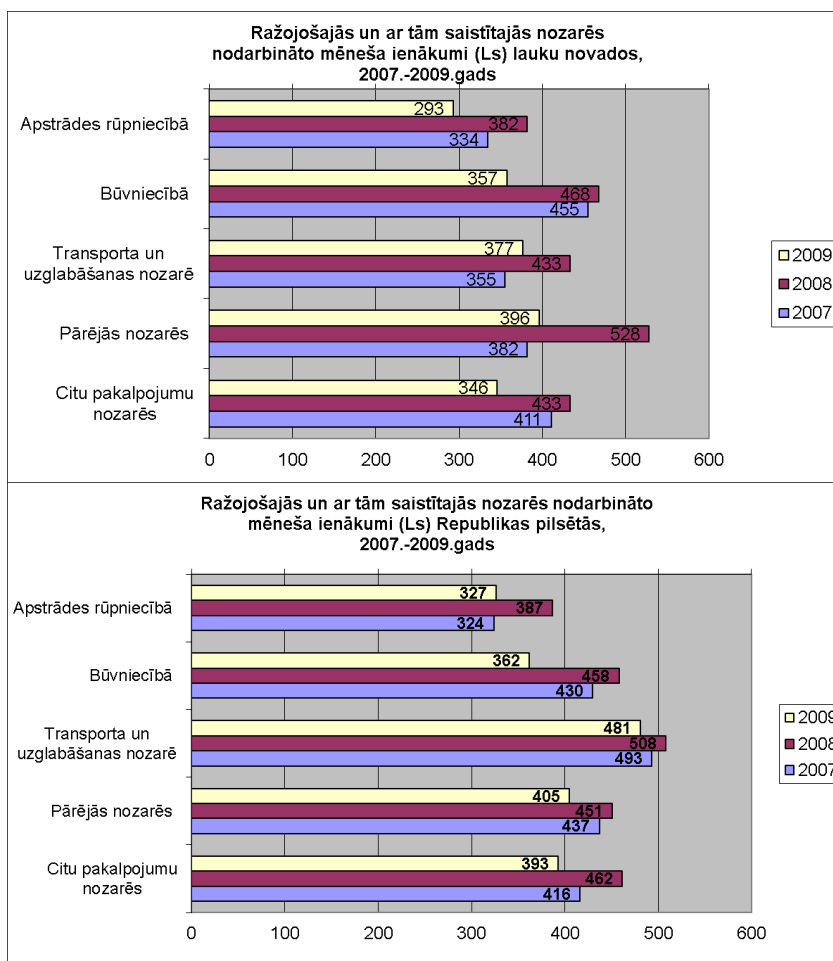
Salīdzinot nodarbināto skaitu 2007. un 2009. gadā, vislielākais nodarbināto skaita samazinājums raksturīgs būvniecības nozarei – lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novodus) par 59%, salīdzinoši RAC novados- 42% un kopējā Latvijā būvniecības nozarē nodarbināto skaita samazinājums - 52%.

Otrs lielākais nodarbināto skaita samazinājums lauku novados ir pārējo nozaru³⁷ grupā, kur 2009. gadā pret 2007. gadu nodarbināto skaits samazinājies par 36%. Citu pakalpojumu nozaru grupā³⁶ nodarbināto skaita samazinājums lauku novados 2009. gadā pret 2007. gadu ir 24%.

Mazāks nodarbināto skaita samazinājums lauku novados 2009. gadā pret 2007. gadu ir transporta un uzglabāšanas nozarē – par 18% un apstrādes rūpniecībā 15% (20. attēls).

Salīdzinot ražošajās nozarēs nodarbināto skaita samazinājumu lauku novados un RAC novados, RAC novados lielāks nodarbināto skaita samazinājums 2009. gadā pret 2007. gadu bijis būvniecībā (42%), apstrādes rūpniecībā (par 23%) un transporta un uzglabāšanas nozarē (par 26%). Salīdzinoši mazāks nodarbināto skaita samazinājums RAC novados skāris pārējās nozares³⁷ (par 15%), bet citu pakalpojumu nozaru grupā³⁶ 2009. gadā nodarbināto skaits, salīdzinot ar 2007. gadu, pat nedaudz pieaudzis (20. attēls).

Lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) nodarbinātie vislabāk atalgoti ir transporta un uzglabāšanas nozarē un pārējo nozaru³⁷ grupā. Šajās nozarēs nodarbināto mēneša ienākumi ir nedaudz palielinājušies, salīdzinot 2009. gadu pret 2007. (21. attēls).

21. attēls. Ražojošajās un saistītajās nozarēs nodarbināto ienākumi lauku novados un Republikas pilsētās, CSP dati³⁵

Pārsvarā lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) ražojošās un saistītajās nozarēs nodarbināto ienākumi ir samazinājušies. Lauku novados vislielākais nodarbināto mēneša ienākumu samazinājums ir novērojams būvniecībā - par 21%. Citu pakalpojumu nozaru grupā³⁶ ienākumi samazinājušies par 16%. Apstrādes rūpniecībā par 12%, turklāt ražojošajās un saistītajās nozarēs viszemākos mēneša ienākumus saņem tieši apstrādes rūpniecībā nodarbinātie.

Salīdzinot lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) ražojošajās un saistītajās nozarēs nodarbināto ienākumus 2009. gadā ar Republikas pilsētās gūtajiem ienākumiem, lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) nodarbinātie guvuši zemākus ienākumus apstrādes rūpniecībā, būvniecībā, transporta un uzglabāšanas nozarē un arī pārējo nozaru³⁷ grupā.

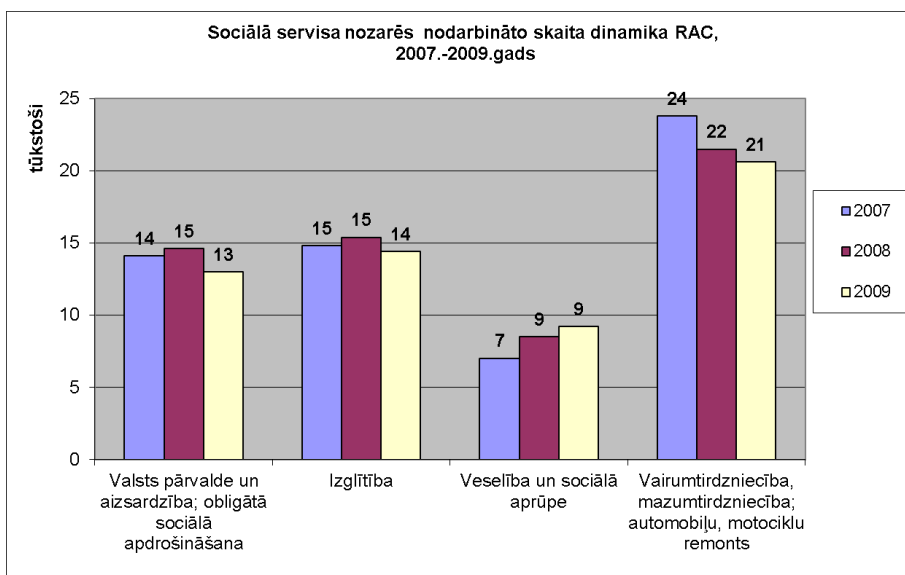
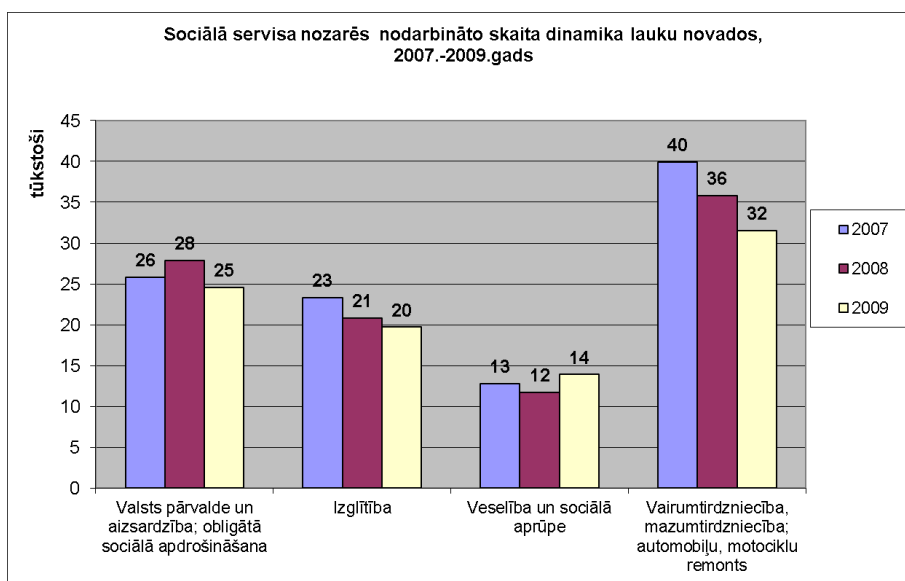
b) Nodarbinātība lauku novados sociālā servisa nozarēs

2009. gadā lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) sociālā servisa nozarēs nodarbināti 89,7 tūkst. cilvēku, kas veido 27% no šajās nozarēs nodarbinātajiem Latvijā. Salīdzinoši RAC novados šajās nozarēs nodarbināti 57,2 tūkst. cilvēku vai 18% no šajās nozarēs nodarbinātajiem Latvijā. Lauku novados nodarbināto

skaits sociālā servisa nozarēs 2009. gadā pret 2007. gadu ir samazinājies par 12,1 tūkst. vai par 12%.

Sociālā servisa nozarēs 2009. gadā lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) lielākais nodarbināto skaits bijis vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarē - 31,5 tūkst. Valsts pārvaldē un obligātā sociālajā apdrošināšanā nodarbināti 24,6 tūkst., izglītībā nodarbināto skaits ir bijis 19,7 tūkst, bet veselības un sociālās aprūpes jomā - 13,9 tūkst.

Salīdzinot nodarbināto skaitu 2007. un 2009. gadā vislielākais samazinājums noticis vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarēs - 21%. Otrs lielākais samazinājums lauku novados skāris izglītības nozarē nodarbinātos, 2009. gadā pret 2007. gadu nodarbināto skaits samazinājies par 15% nodarbinātajiem. Arī valsts pārvaldē un obligātā sociālajā apdrošināšanā nodarbināto skaits 2009. gadā pret 2007. gadu ir samazinājies, lai gan mazāk - par 5 % (22. attēls).

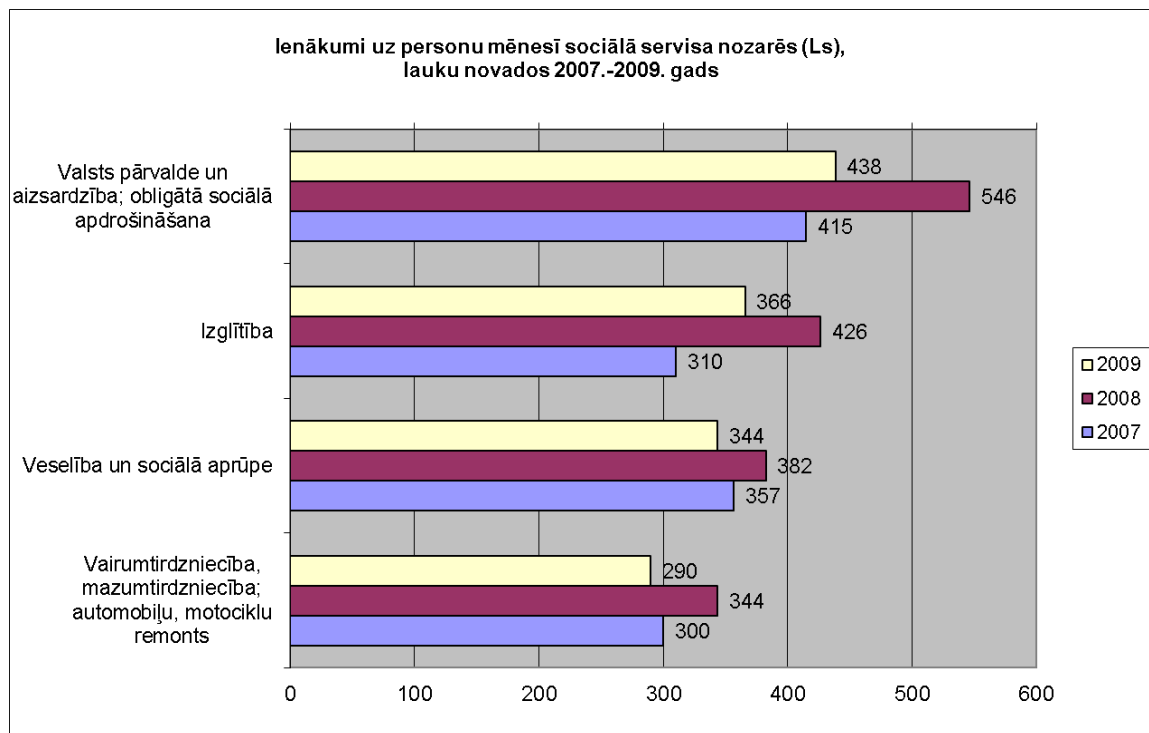

22. attēls. Nodarbinātība sociālā servisa nozarēs lauku novados un RAC novados, CSP dati³⁵.

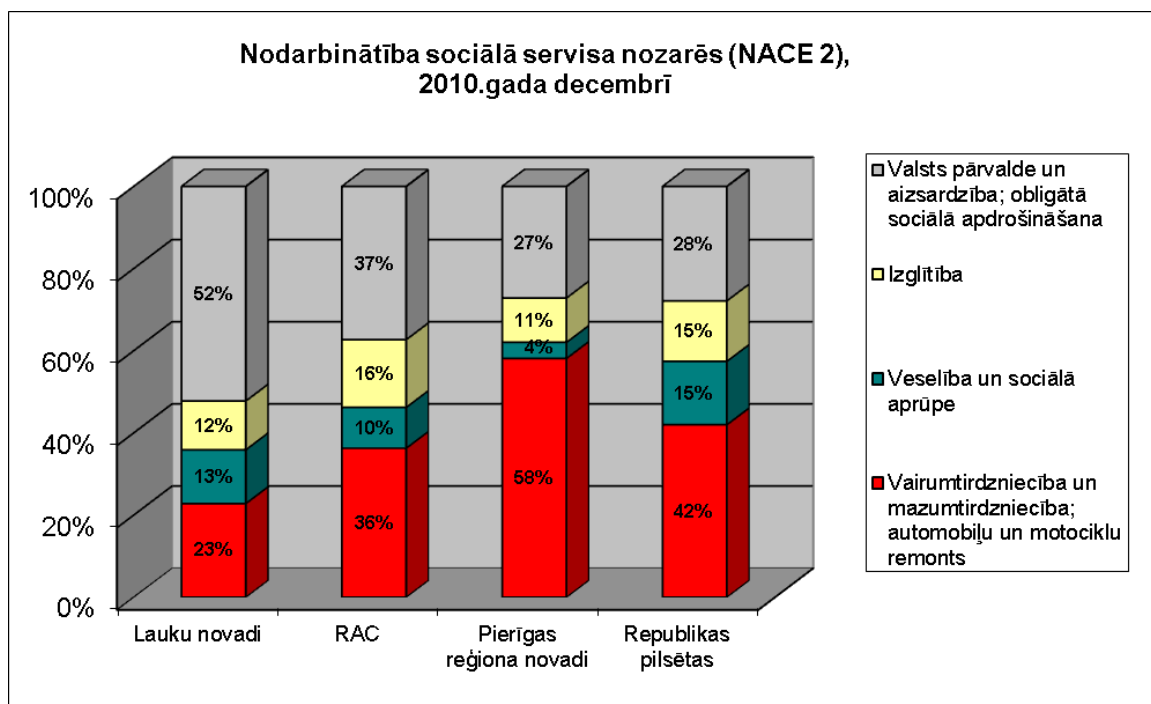
Starp sociālā servisa nozarēs strādājošajiem, lauku novados (šeit - ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) vislabāk atalgoti bijuši valsts pārvaldē un obligātā sociālajā apdrošināšanā nodarbinātie. 2008. gadā salīdzinot ar 2007. gadu mēneša ienākumi

palielinājās par 32%. Lai gan 2009. gadā mēneša ienākumi, salīdzinot ar 2008. gadu, ir samazinājušies par 20%, salīdzinot 2009. gadu pret 2007. gadu mēneša ienākumi ir pieauguši par 6%. Izglītības jomā lauku novados nodarbināto mēneša ienākumi, salīdzinot 2009. gadu ar 2007. gadu, palielinājies par 18%.

Salīdzinot 2009. gadu ar 2007. gadu, mēneša ienākumi lauku novados ir samazinājušies veselības un sociālās aprūpes jomā par 4% un vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarē par 3% (23. attēls).

23. attēls. Sociālā servisa nozarēs nodarbināto ienākumi lauku novados, CSP dati³⁵

24. attēls. Sociālā servisa nozarēs nodarbinātības struktūra lauku novados, 2010. gada decembrī, CSP dati

2010. gada decembra mēnesī saskaņā ar CSP datiem par nodarbinātību, atsevišķi nodalot lauku novados un Pierīgas statistiskā reģiona novados nodarbināto skaitu, lauku novadu (neieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novadus) sociālā servisa nozarēs nodarbināto struktūrā dominē valsts pārvalde un obligātā sociālā apdrošināšana, veidojot 52% no sociālā servisa nozarēs nodarbinātajiem.

Ja atsevišķi nodala lauku un Pierīgas statistiskā reģiona novadu nodarbinātības datus, tad laukos vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarē nodarbināto īpatsvars kopējā sociālā servisa nozaru struktūrā veido 23%. Un faktiski no visiem sociālā servisa nozarēs nodarbinātajiem, lauku novados 77% nodarbināti nozarēs, kas tiek finansētas no valsts, pašvaldību budžetiem (24. attēls). Tādējādi šo nodarbināto darbavietu saglabāšana teritorijās lielā mērā atkarība no valsts īstenotās politikas izglītības, veselības, sociālās aprūpes un citās ar valsts un pašvaldību pakalpojumu sniegšanu saistītās jomās.

Reģionālās politikas pamatnostādņu 2011.-2017. gadam projekts paredz noteikt iedzīvotājiem pieejamo sabiedrisko un valsts pārvaldes sniegto pakalpojumu apjomu un pieejamību atbilstoši katras teritorijas apdzīvojuma līmenim. Saskaņā ar reģionālās politikas pamatnostādņēm pakalpojumu klāsta noteikšana atbilstoši apdzīvojuma līmenim ir būtisks priekšnosacījums publisko investīciju pārdomātam un efektīvam izlietojumam, kas nodrošinās katram apdzīvojuma līmenim atbilstošu pakalpojumu apjomu un pieejamību.

Saskaņā ar pamatnostādņēm, valsts pārvaldes klātienē sniedzamo pakalpojumu teritoriālais izvietojums tiks noteikts šādiem apdzīvojuma līmeņiem: nacionālas nozīmes attīstības centri un reģionālas nozīmes attīstības centri. Atbilstoši šim var prognozēt, ka lielākajā daļā Latvijas lauku telpas būtiski samazināsies pieejamo – no valsts budžeta finansēto darba vietu skaits.

Pakalpojumu minimums pašā mazākajā teritoriālajā vienībā -pagastos un ciemos, ietvers:

- ✓ Pirmsskolas izglītības iestādi, pamatskolu un darbu ar jaunatni,
- ✓ Primāro veselības aprūpi, medicīnisko aprūpi mājās, NMP, ģimenes ārsta konsultatīvo tālruni,

- ✓ Bibliotēku ar internetu, kultūrizglītības piedāvājumu, kultūrvēsturisko notikumu atspoguļošanas vietu, saieta namu, TV/radio,
- ✓ Aprūpi mājās, sociālā darba pakalpojumu, atbalsta pasākumus un konsultatīvo palīdzību.

Tādējādi, saglabājoties līdzšinējai tendencei, ka iedzīvotāji pārceļas tuvāk pilsētām, kur ir lielākas iespējas atrast darbu, un lauku telpā iedzīvotāju skaits un iekasētie iedzīvotāju ienākuma nodokļi samazinās, lauku novados pašvaldību nodrošināto pakalpojumu izmaksas uz vienu iedzīvotāju pieaugs.

3.3.3. Dažas nozīmīgākās lauku nodarbinātības iezīmes

Latvijas lauku novadiem raksturīga vismazākā ekonomiskā aktivitāte, augstākais bezdarba līmenis un darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums;

lauku nodarbinātībā dominē agrobizness (35%) un pakalpojumi³⁰ (44%), bet sociālā servisa nozarēs 52% dominē valsts pārvalde;

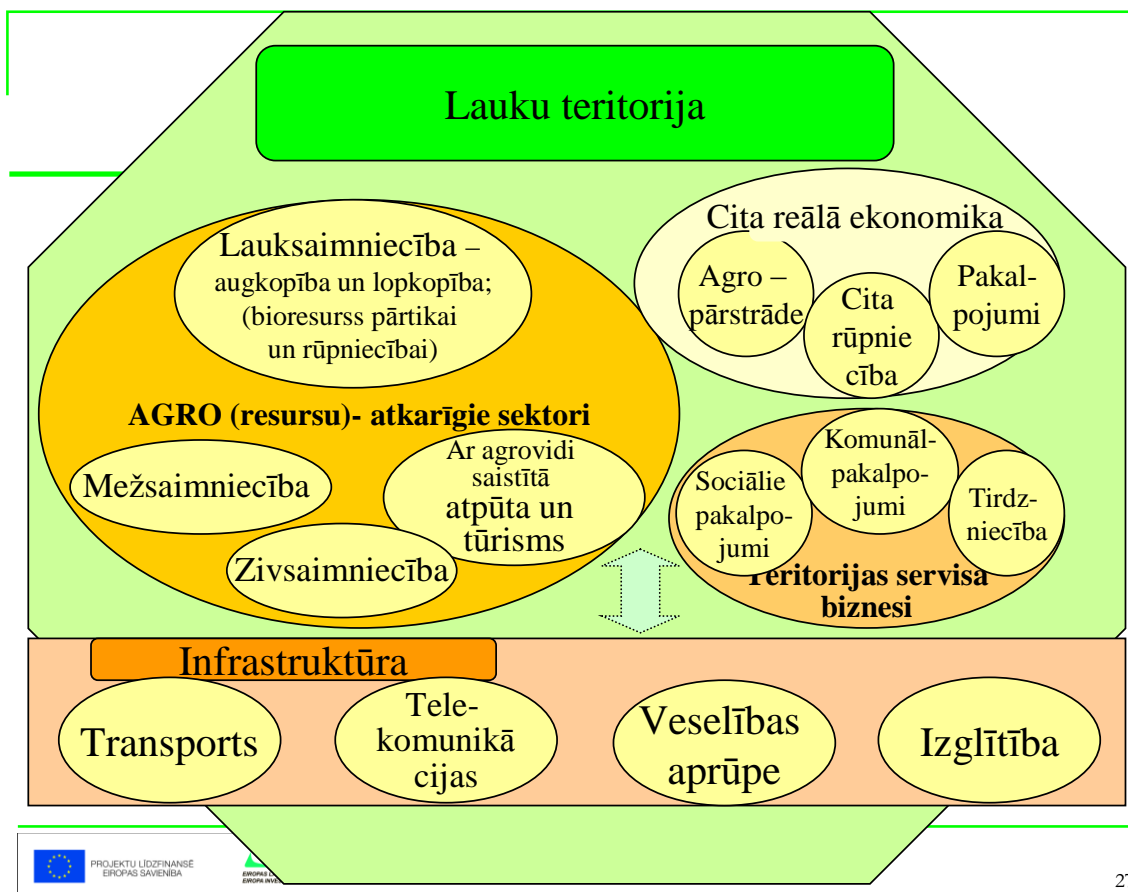
Arī ārpus-agrobiznesa ražojošās nozares lauku teritorijās nav spējušas piedāvāt lauku iedzīvotājiem darba iespējas apstākļos, kad lauksaimniecības nodarbinātība ik gadus noturīgi un būtiski mazinās - 2009. gadā pret 2007. gadu nodarbināto skaits citās ražojošajās un ar tām saistītajās nozarēs lauku novados ir samazinājies par 43,2 tūkstošiem vai 31%. Turklāt nodarbināto skaits samazinājies ir visās ražojošajās un ar tām saistītajās nozarēs.

lauku novados ražojošajās un saistītajās nozarēs nodarbinātajiem ir zemāki ienākumi, salīdzinot ar Republikas pilsētām.

Nodarbināto skaits lauku novados samazinājies arī sociālā servisa nozarēs - 2009. gadā pret 2007. gadu par 12,1 tūkst. vai par 12% (izņemot veselības un sociālās aprūpes nozari (+9%). Tomēr sociālā servisa nozarēs nodarbināto skaita samazinājuma tempi (5% valsts pārvalde, 15% izglītība) kopumā ir bijuši zemāki, ja neskaita vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozares, kur nodarbināto skaits samazinājās par 21%;

4. Kā jūtas Latvijas lauku ekonomikas līdzšinējās pamatnozares?

Lauku telpas sociālekonomiskās attīstības perspektīvu šajā materiālā esam skatījuši caur nodarbinātības perspektīvu un secīgi izvērtējot šajā telpā strādājošās nozares no to saistības ar lauku telpas specifisko pamatresursu – zemi un tās saimnieciski izmantojamo produktu. Šās pieejas ilustrācija ir sniegta 25. attēlā, parādot, ka ir trīs ar zemes un ūdeņu produkcijas ražošanu un ieguvī tieši saistīti sektori – lauksaimniecība (ar to lielā mērā saistīta arī papildnodarbe – agrotūrisms), zivsaimniecība un mežsaimniecība. Savukārt ar šīm trijām nozarēm tieši saistīta ir cita reālās ekonomikas nozare – apstrādājošā rūpniecība, bet arī transports un loģistika. Savukārt šajos reālās ekonomikas sektoros radītā pievienotā vērtība ir ienākumu avots teritorijas servisa biznesa vienībām – tirdzniecībai, pakalpojumiem.

Avots: Andris Miglavs

25. attēls. Lauku teritorijas ekonomiskā struktūra pēc attīstības priekšnoteikumiem

Un ir kāda cieša saistība starp šīm parādītajām reālās ekonomikas nozarēm – viņu produktivitāti (novērtētu radītajā pievienotajā vērtībā) un darbībā iesaistītajiem ļaudīm – un teritorijas servisa biznesa nozarēm – gan tirdzniecībai, gan kultūras pakalpojumiem, gan pat elementāriem komunālajiem pakalpojumiem zūd ekonomiskais pamats, ja to klientiem – teritorijas iedzīvotājiem nav pieejami finanšu resursi pakalpojumu apmaksai. Bet tie normālos tirgus ekonomikas apstākļos var rasties vienīgi atalgojumā saņemot daļu no produktīvā ražošanā saražotās pievienotās vērtības...

Īpašā stāvoklī ir infrastruktūras nozares – transports, pasts un telekomunikācijas, veselības aprūpe un izglītība. Arī tās sniedz pakalpojumus – gan iedzīvotājiem, gan biznesa vienībām un tādējādi arī piedalās reālajā ekonomikā radītās pievienotās vērtības pārdales procesā, tomēr, vienlaikus šo nozaru darbība ir priekšnoteikums sociālās un ekonomiskās aktivitātes esamībai konkrētajā teritorijā, bet to darbības finansēšana lielā mērā, ja ne noteicošā mērā notiek no sabiedrības tādā vai citādā veidā centralizētajiem resursiem – valsts budžeta, energokompāniju budžeta, telekompāniju budžeta...

Vēsturiski lauku teritorijās dominējošās reālās ekonomikas nozares ir bijušās agronozares - lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība – un ar tām saistītā apstrādes rūpniecība. Tādēļ arī īpaša vērība pievērsta šīs jomas perspektīvai.

4.1. Agrobiznesa perspektīva

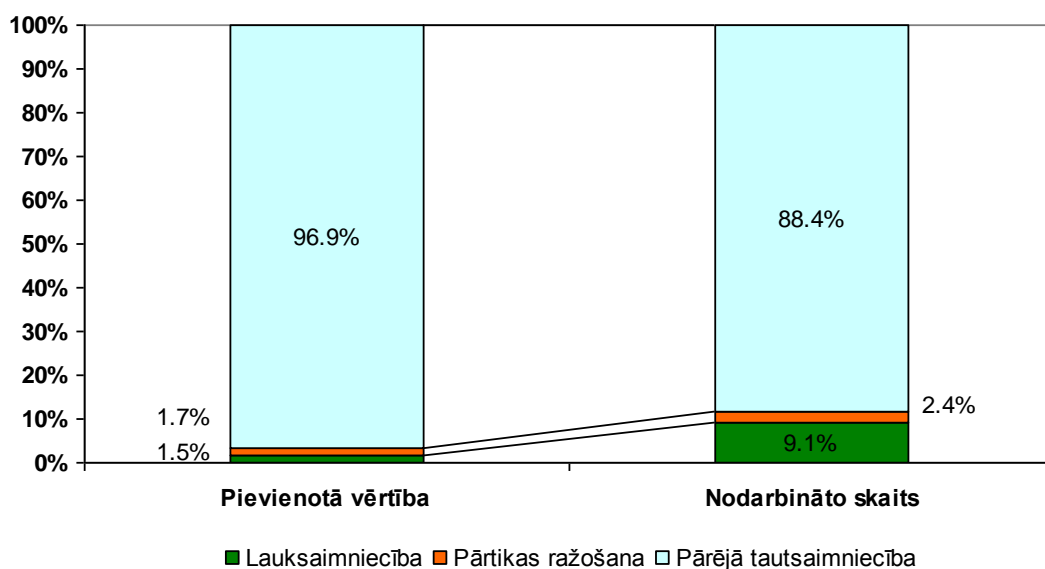
4.1.1. Nozares raksturojums:

a) nozarē strādājošie un viņu radītā pievienotā vērtība (primārā ražošana – sekundārā ražošana)

Ar jēdzienu agrobizness šajā materiālā apzīmējam lauksaimniecību un pārtikas ražošanu, kas ir galvenais lauksaimniecības nozarē ražotās produkcijas noieta tirgus un, vienlaikus arī – produkcijas sagatavotājs galīgajam patēriņam. Strikti vērtējot – te būtu jāpievieno arī dažas vieglās un arī dažas citas rūpniecības nozares, kas kā izejvielu arī izmanto (un ir no tās atkarīgas) lauksaimniecības produkciju. Tomēr šajā gadījumā, atbilstošas informācijas apgrūtinātas pieejamības dēļ esam ierobežojuši sevi tikai ar pārtikas rūpniecību.

Latvijas agrobiznesa sektors 2010. gadā radīja ap 3.1% no kopējās pievienotās vērtības Latvijas tautsaimniecībā, bet nodarbināja aptuveni 11.6% no kopējā strādājošo skaita valstī.

Nemot vērā augstāku darbaspēka ieguldījumu kā pārējās tautsaimniecības nozarēs, agrobiznesā iesaistītā darbaspēka produktivitāte (īpaši lauksaimniecībā) atpaliek no vidējā līmeņa Latvijas ekonomikā.

Avots: CSP un LEK (LVAEI) dati

26. attēls. Agrobiznesa īpatsvars Latvijas tautsaimniecības kopējā pievienotā vērtībā un nodarbināto skaitā 2010. gadā

(1) Primārā ražošana

Latvijas lauksaimniecībā strādājošo darbaspēka ieguldījums 2010. gadā bija 85.9 tūkst. GDV³⁸, tajā skaitā 81% no tiem bija nealgotais darbaspēks.

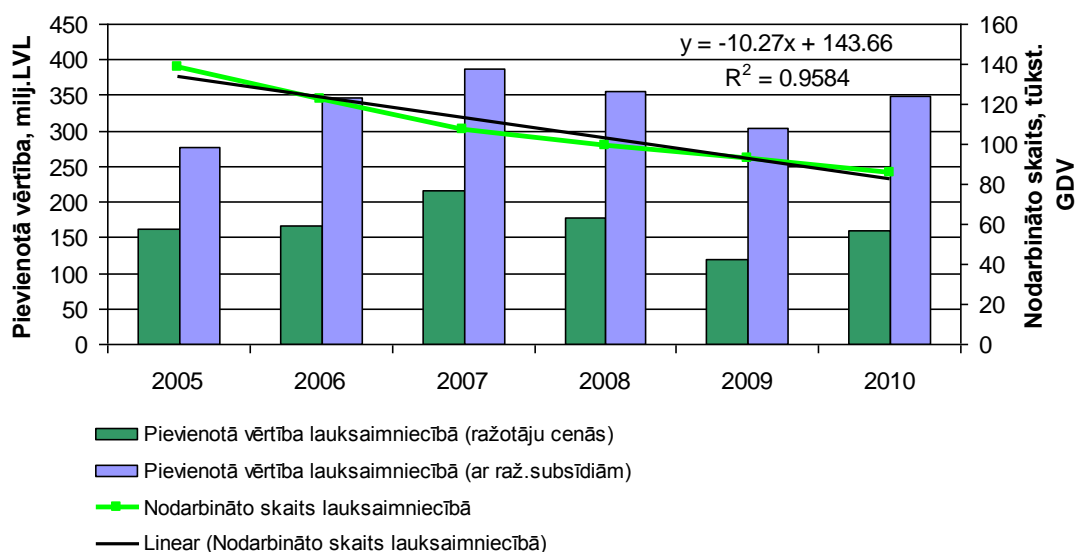
Salīdzinot ar situāciju 2005. gadā, piecu gadu laikā nodarbināto skaits ir samazinājies par gandrīz 40% jeb nedaudz vairāk nekā 50 tūkst. GDV.

³⁸ GDV – lauksaimniecībā nodarbināto pilnā gada darba vienība (1840 darba stundas gadā, bet ne vairāk kā par 1 vienību vienam cilvēkam)

Taču, neskatoties uz pastāvīgo un ievērojamo nodarbināto skaita samazinājumu, darbaspēka ieguldījums Latvijā joprojām ir ļoti liels, ja salīdzina ar lauksaimniecības nozares radīto pievienoto vērtību.

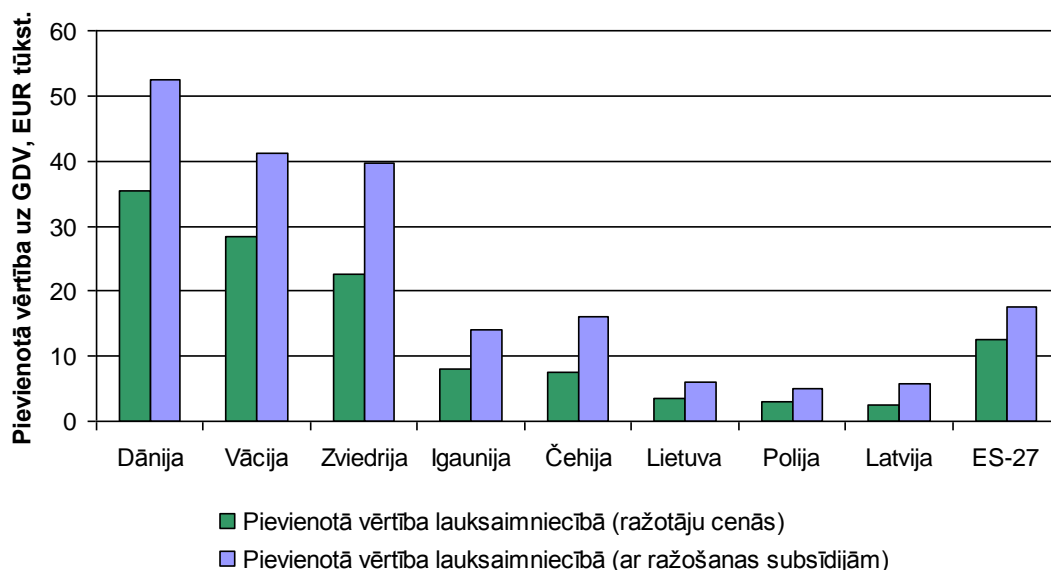
Kā redzams 27. attēlā, lauksaimniecības nozares pievienotā vērtība ražotāju cenās 2010. gadā bija aptuveni 2005. gada līmenī, un pēdējos gados tā visvairāk mainījies tirgus cenu izaugsmes (2007. gads) un krīzes ietekmē (2009. gads). Nodarbināto skaita samazinājumu ļāvis palielināt pievienoto vērtību ražotāju cenās uz GDV Latvijā līdz LVL 1.9 tūkst. (LVL 4.1 tūkst. ar ražošanas subsīdijām) 2010. gadā.

Pievienotā vērtība uz nodarbināto Latvijā ir ievērojami zemāka, praktiski zemākā visā ES koptirgus telpā. Latvijā pievienotā vērtība uz nodarbināto atpaliek arī no Lietuvas un Polijas līmeņa, bet īpaši – Igaunijas.

Avots: LEK (LVAEI) dati

27. attēls. Pievienotā vērtība un nodarbināto skaits Latvijas lauksaimniecībā 2005.-2010. gadā

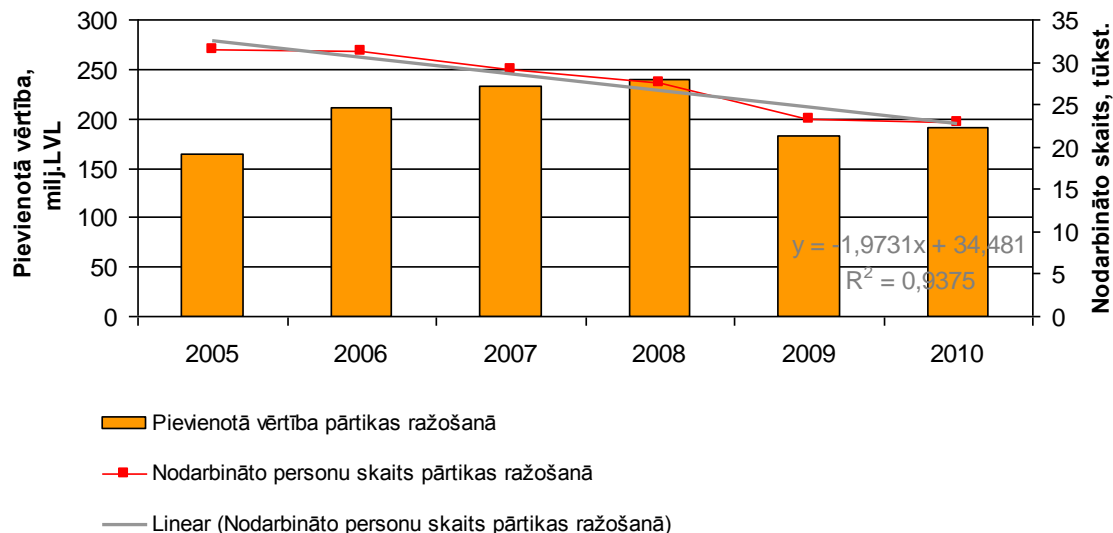

Avots: Eurostat dati

28. attēls. Pievienotā vērtība uz nodarbināto lauksaimniecībā Latvijā un citās ES dalībvalstīs 2010. gadā

(2) Sekundārā ražošana

Latvijas pārtikas ražošanā 2010. gadā bija nodarbinātas 22.9 tūkst. personas. Tāpat kā primārajā ražošanā, arī pārstrādē ir bijusi izteikta darbaspēka samazinājuma tendence, kopš 2005. gada nodarbināto skaitam samazinoties par gandrīz 30% jeb 8.6 tūkst. personām.

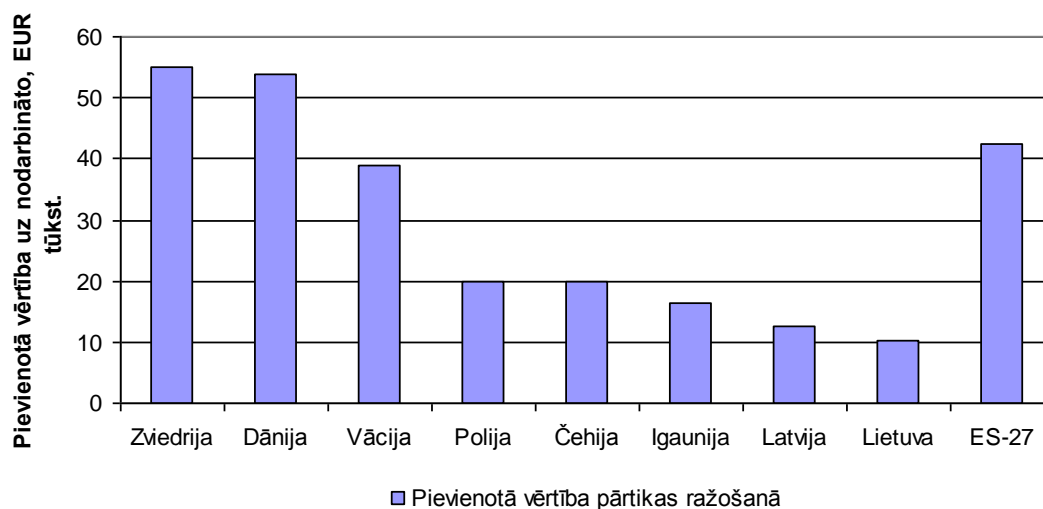

Avots: CSP dati

29. attēls. Pievienotā vērtība uz nodarbināto pārtikas ražošanā Latvijā 2005.-2010. gadā

Ņemot vērā pievienotās vērtības pieaugumu un nodarbināto skaita samazinājumu, pievienotā vērtība Latvijas pārtikas ražošanā 2010. gadā sasniedza LVL 8.3 tūkst. uz vienu gada vidējo strādājošo.

Pievienotās vērtības ražošanas produktivitāte Latvijas pārtikas rūpniecībā ir 3.4 reizes zemāka kā vidēji ES valstīs, bet fundamentāli atpaliek, piemēram, no Zviedrijas un Dānijas līmeņa, bet arī vairāk kā pusotrkārtīgi – no Polijas līmeņa (sk. 30. attēlu).

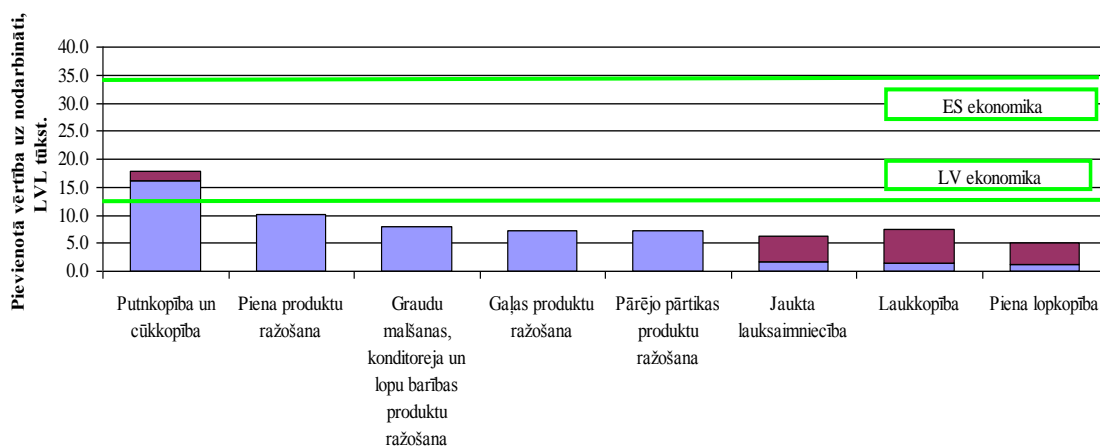

Avots: Eurostat dati

30. attēls. Pievienotā vērtība uz nodarbināto pārtikas ražošanā Latvijā un citās ES dalībvalstīs 2008. gadā

Starp atsevišķām pārtikas nozarēm visaugstākā pievienotā vērtība uz nodarbināto tiek radīta Latvijas piena produktu ražošanā. Kopumā pārtikas nozarēs tiek iegūta augstāka pievienotā vērtība kā lauksaimniecībā, taču putnkopība un cūkkopība (galvenokārt putnkopība) ir vienīgā argrobiznesa nozare, kas spēj nodrošināt arī ar Latvijas vidējo tautsaimniecības līmeni konkurētspējīgu pievienoto vērtību uz nodarbināto, taču

visās agrobiznesa nozarēs Latvijā vērojama fundamentāla pievienotās vērtības ražošanas produktivitātes atpalicība no ES ekonomikas vidējā līmeņa. (skatīt 31. attēlu)

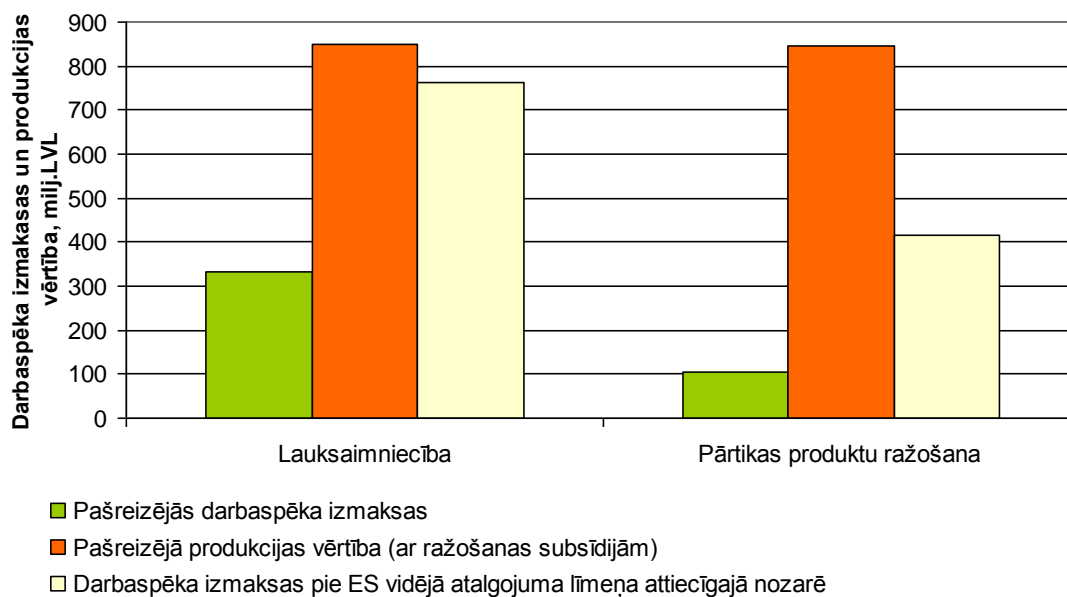

Avots: CSP, SUDAT (LVAEI) un Eurostat dati

31. attēls. Pievienotā vērtība uz nodarbināto lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā Latvijā (salīdzinot ar vidējo līmeni tautsaimniecībā) 2009. gadā

Zemā pievienotās vērtības ražošanas produktivitāte galvenokārt saistīta ar augsto darbaspēka ieguldījumu Latvijas agrobiznesā un viņu zemo fizisko darba produktivitāti.

Ja pašreizējo darbaspēka ieguldījumu (ieskaitot ģimenes darbaspēku) Latvijā novērtētu pēc vidējā atalgojuma līmeņa ES lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā, personāla izmaksas ievērojami palielinātos, pārsniedzot līmeni, ko spēj ģenerēt pašreizējā produkcijas vērtība (pat - iekļaujot arī ražošanas subsīdijas lauksaimniecībā).

Avots: CSP, LEK (LVAEI), FADN un Eurostat dati

32. attēls. Darbaspēka izmaksu lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā novērtējums Latvijā esošajās un ES vidējam līmenim atbilstoši pierēķinātajās likmēs 2010. gadā

4.1.2. Lauksaimniecības zemes, izmantojamo zemes resursu ierobežojumi

Lauksaimniecības produkcijas apjomu, ka zināms – ietekmē 2 galvenie faktori – izmantotās zemes platības un to izmantošanas produktivitāte. Ja ar produktivitāti tās paaugstināšanas virzienā vēl var ko darīt ražošanas procesā, tad izmantojamām zemes platībām ir konkrēti teritorijas, dabas un cilvēka saimnieciskās darbības noteikti ierobežojumi.

Pēc dažādiem avotiem atšķiras lauksaimniecībā izmantotās zemes apjoms Latvijā (sk. 8. tabulu), liecinot, ka nepastāv vienota izpratne par valstī esošajiem lauksaimniecības resursiem. Pēc LAD apsekojuma, 2010. gadā bija 2 352 tūkst. ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes, no tiem 52.6 tūkst. ha būtībā uzskatāmi par lauksaimniecībai zudušiem resursiem.

8. tabula. Lauksaimniecības zemes resursi Latvijā

Avots	Zeme	2010. gads	SC0	SC1
VZD	Lauksaimniecības zeme	3 876 363		
VZD	LIZ kopā	2 430 000		
ZM&LAD	LIZ kopā pēc 2010. gada apsekojuma datiem	2 352 159		
ZM&LAD	- apbūvēta	2 849		
ZM&LAD	- aizaugusi	49 710		
	Reālais LIZ resurss (pēc 2010. gada apsekojuma datiem)	2 299 600		
ZM&LAD	- neoptās LIZ platības	316 341		
ZM&LAD	- Kopta LIZ	1 983 259		
LAD	Pieteiktās VPM		1 566 299	
	VPM nepieteiktās LIZ		855 236	
	KOPĀ LIZ pēc LAD		2 421 534	
CSP	Izmantotā lauksaimniecībā izmantojamā zeme		1 805 500	
	Ražošanā izmantota LIZ		1 414 700	
	Ar papildus 80% no pašlaik neizmantotās zālāju platības			1 664 540

Pēc CSP datiem Latvijā izmantotā lauksaimniecībā izmantotā zeme veido 1805,5 tūkst. ha, tajā skaitā ražošanā tiek izmantoti 1414,7 tūkst. ha.

4.1.3. Ko ražo Latvijas lauksaimniecība un vai esam starptautiski konkurētspējīgi.

Īsi sakot – Latvijas lauksaimniecība, arī „nevienlīdzīgā un diskriminējošā valsts atbalsta” apstākļos saražo praktiski visu to produkciju, ko racionāli ražot Latvijā, un vismaz apjomos, ko pieprasa Latvijas tirgus. Un saražo pieaugošos – vai vismaz - praktiski nedilstošos apjomos.

Dati 9. tabulā sniedz visai korektu priekšstatu par Latvijas lauksaimniecības primārā sektora (augkopības un lopkopības produkcijas ražošana) starptautisko konkurētspēju – Latvija spēj ārējos tirgos pārdot (tātad- konkurēt!) gan pienu, gan laukaugu produkciju, olas, nu jau arī - liellopu un aitas gaļas produkciju.

Principiāls izņēmums ir cūkgaļa un mājputnu gaļa – kur ražošanas apjomi ir tikai aptuveni puse no Latvijas tirgus pieprasījuma.

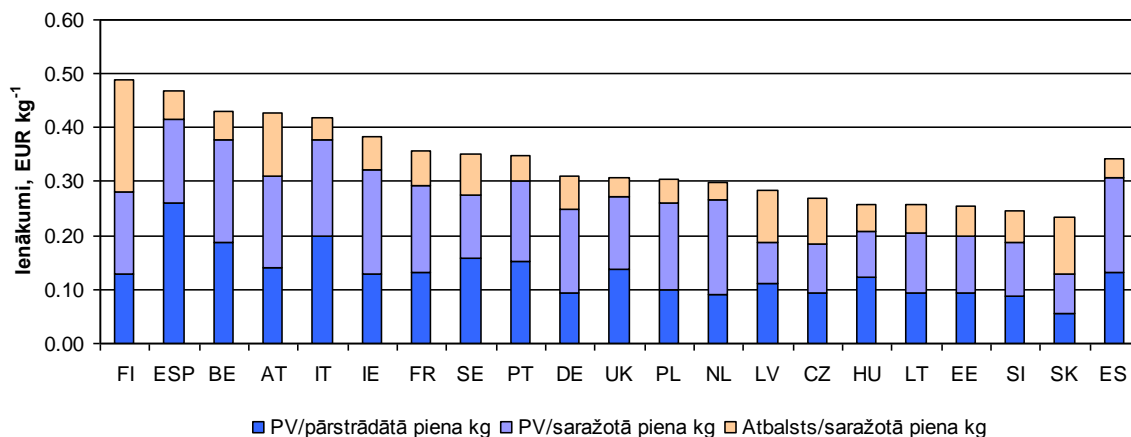
9. tabula. Pašnodrošinājums ar lauksaimniecības produktiem Latvijā 2005.-2010. gadā

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Graudaugi	137%	115%	130%	172%	169%	...
- kvieši	176%	137%	143%	247%	233%	...
- rudzi	108%	102%	196%	206%	131%	...
- mieži	127%	108%	113%	115%	125%	...
Piens	121%	131%	130%	125%	119%	127%
Olas	107%	103%	121%	114%	137%	147%
Gaļa	55%	54%	55%	58%	62%	65%
- liellopu gaļa	90%	99%	102%	115%	127%	175%
- cūkgaļa	54%	51%	51%	49%	53%	55%
- mājputnu gaļa	38%	41%	42%	50%	52%	54%

Avots: LVAEI aprēķini pēc CSP datiem

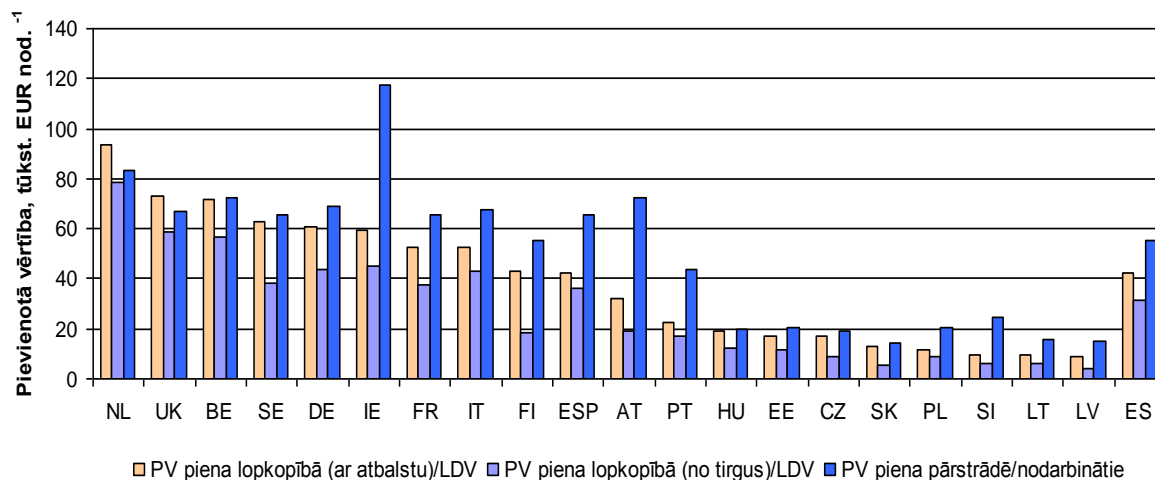
Tomēr pilnīgi cits stāsts ir par spēju (arī – prasmi) no tā nopelnīt – gūt ienākumus.

Tā, 33. attēls parāda, ka, piemēram, Latvijā piena ķēdē vieni no lielākiem naudas ieņēmumiem starp jaunajām dalībvalstīm uz 1 kg piena, tomēr nākošais attēls, savukārt skaidri parāda, ka Latvijas piena ražošanas un pārstrādes ķēdē ir viszemākais darba ražīgums ES, ja vērtējam pēc radītās pievienotās vērtības uz 1 nodarbināto.

Avots: A.Krieviņa un A.Migļavs. Pēc EK DG AGRI un Eurostat datiem

33. attēls. Pievienotā vērtība uz 1 pārstrādāto piena kg piena ķēdē ES valstīs vidējni 2006.-2008.gadā

Avots: A.Krieviņa un A.Migļavs. Pēc EK DG AGRI un Eurostat datiem

34. attēls. Pievienotā vērtība uz darba vienību piena ķēdē ES valstīs, vidēji 2006.-2008. gadā

4.2. Mežu nozares perspektīva

4.2.1. Meža nozares līdzšinējās situācijas un tendenču analīze

Meža nozare šī analītiskā materiāla kontekstā ietver sevī:

mežsaimniecību un mežizstrādi;

koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošanu, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošanu;

papīra un papīra izstrādājumu ražošanu;

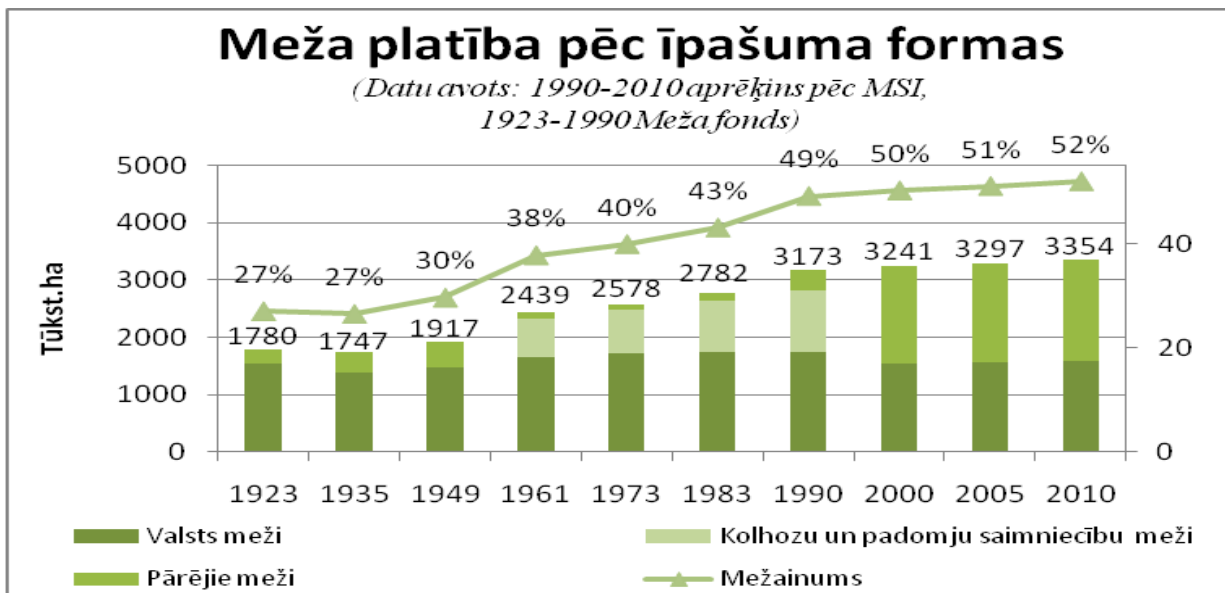
mēbeļu ražošanu.

Meža nozare ir vienīgā nozare Latvijā, kurai ilglaicīgi un stabili ir pozitīva ārējās tirdzniecības bilance. Šī nozare ir Latvijas eksporta līdere.

a) Mežsaimniecība/meža koksnes resursu iegūšana

Pēc Latvijas meža statistiskās inventarizācijas datiem (www.silava.lv), meža zemes platība Latvijā ir 3354 tūkst. ha (+/-0,67%) jeb 52% no Latvijas teritorijas, purvi - 129,4 tūkst. ha (+/-5,113%); lauces - 28,8 tūkst. ha (+/-10,9%); pārplūduši klajumi - 33,0 tūkst. ha (+/-0,10,2%); meža infrastruktūras objekti - 81,4 tūkst. ha (+/-6,57%); pārējās meža zemes - 3,3 tūkst. ha (+/-32,5%).

Mežainuma attīstības tendence Latvijā ir pozitīva – mežu platība turpina pieaugt. Šis process notiek galvenokārt uz lauksaimniecības zemju rēķina, kas vai nu mērķtiecīgi tiek apmežotas, vai arī aizaug dabīgā ceļā. Kopš pagājušā gadsimta 30-tajiem gadiem mežu platība ir dubultojusies. Kā redzams 1.attēlā, ir pieaugusi privāto mežu platība uz lauksaimniecībā neizmatoto zemju rēķina pēc Otrā Pasaules kara.

35. attēls. Latvijas mežainuma attīstība 1923.- 2010. gadā

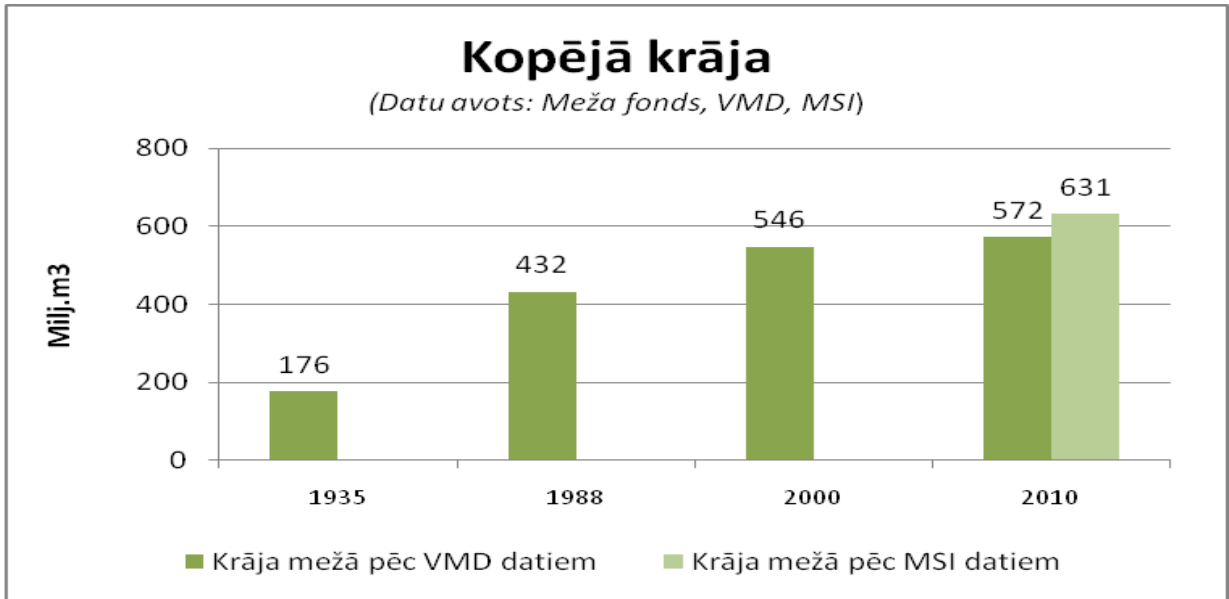
Salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm Latvija pieskaitāma pie mežiem bagātām valstīm (Eiropā meži vidēji aizņem 33% no sauszemes teritorijas). <http://www.vmd.gov.lv/?sadala=2>

Savukārt pēc http://www.foresteurope.org/eng/Forest_facts/Forest_Resources/ datiem, meži aizņem 44% no Eiropas teritorijas (ieskaitot arī Krieviju, kurā atrodas 80% no šiem mežiem).

Latvijā valstij pieder mežs 50,3% no kopējās mežu platības, savukārt pārējiem mežu īpašniekiem 49,7% no visu mežu platības, t.sk. juridiskām personām 252 000 ha, pašvaldībām 68582 ha. .

Pieaugot meža platībām, palielinās arī kopējais mežā uzkrātās koksnes krājas apjoms, kas, salīdzinot ar 1935. gadu ir palielinājies vairāk nekā 3 reizes.

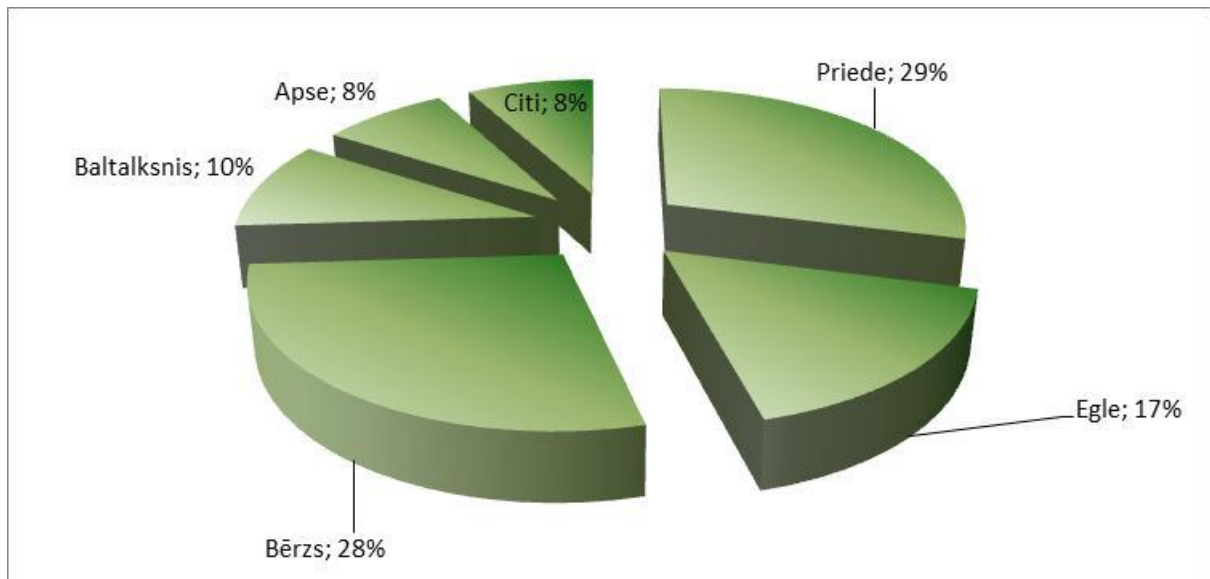
Salīdzinot Valsts meža dienesta Meža valsts reģistra (MVR) datus ar Meža statistiskās inventarizācijas (MSI) datiem ir konstatēts, ka mežaudžu krāja 2010. gadā pēc MSI datiem ir par 60 miljoniem kubikmetru lielāka. MSI metode dod iespēju novērtēt patieso krājas pieaugumu mērījumu cikla ietvaros – reizi piecos gados.

Avots: http://www.vmd.gov.lv/doc_upl/koksnes-apjoms-2010.pdf

36. attēls. Mežaudžu krājas pārmaiņas 1935.- 2010. gadā

Saskaņā ar Latvijas meža statistiskās inventarizācijas datiem, krājas apjoms mežaudzēs 2010. gadā bija 630 milj. m³ (+/-1.05). Kopējā mežu platībā dominē trīs koku sugas – priede, bērzs un egles, kuru valdošās sugas mežaudzes kopā pēc platības veido 74% no visiem mežiem.

Avots: http://www.vmd.gov.lv/doc_upl/sugu-sastavs-2010.pdf

37. attēls. Mežaudžu krājas sadalījums pa valdošajām koku sugām

Koku struktūra valsts un privātajos mežos ir ļoti atšķirīga – valsts mežos priedes īpatsvars ir 42%, bērza – 21% un egles – 23% - kopā 86 %, bet privātajos mežos attiecīgi 17%, 34% un 12% - kopā tikai 63 %.

Sugu sastāva atšķirības privātajos mežos ir cieši saistītas ar meža platību pieaugumu pēdējo 80 gadu laikā, jo lapu koku sugas - bērzs un apse - ir pioniersugas, t.i. sugas, kuras pirmās ieaug platībās un uzsāk meža ekosistēmas veidošanu.

Mežu platību un koksnes krājas sadalījums pa vecuma grupām aptuveni parāda, cik liels koksnes apjoms ir pieejams galvenajā cirtē tuvākajos gados.

10. un 11. tabulā ir redzams, ka egles koksnes apjoms, kas ir sasniedzis ciršanas vecumu (81 un vairāk gadi) ir 21.6 milj. m³, priedei (100 un vairāk gadi) – aptuveni 56.3 milj. m³, bet bērzam (71 un vairāk gadi) – aptuveni 23 milj. m³.

10. tabula. Koksnes krājas apjoms sadalījumā pa vecuma grupām (pēc valdošās sugas), milj. m³

	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	111-120	>120
Egle	0,0 2	0,7 6	7,7 4	17,3 9	12,9 3	12,3 5	14,2 5	12,9 6	9,20	4.24	3.44	1.78	2.94
Priede	0,0 2	0,4 8	2,5 8	5,17	12,6 8	24,0 9	33,8 9	33,7 0	33,6 0	25.39	20.01	13.90	22.3 4
bērzs	0,5 1	3,1 0	7,4 0	19,1 0	34,1 4	39,5 7	25,7 5	15,3 2	5,93	1.54	0.40	0.05	0.23

Avots: Meža statistiskā inventarizācija – 1. cikla rezultāti (situācija 2009. gada 1.janvārī).

11. tabula. Mežaudžu platības sadalījumā pa vecuma grupām (pēc valdošās sugas), tūkst. ha

Tūkst. ha	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	111-120	>120
Egle	46,0	34,7	84,9	96,9	59,0	50,8	52,0	41,6	29,5	13,8	12,0	6,2	9,9
Priede	36,7	35,0	27,2	39,5	64,3	101,2	131,4	117,3	108,6	80,3	60,9	41,2	70,8
bērzs	137,5	79,0	67,2	114,9	155,7	154,1	95,1	52,5	19,4	5,2	1,7	0,3	0,9

Avots: Meža statistiskā inventarizācija – 1. cikla rezultāti (situācija 2009. gada 1.janvārī).

Savukārt mežaudžu platība, kas ir sasniegusi galvenās cirtes vecumu, eglei ir 13%, priedei 14% un bērzam 9%.

Pašreizējie meža izstrādes apjomi vidēji gadā sasniedz ap 10.6 milj. m³ (2005.-2010. g.), 2010. gadā sasniedzot 12.9 milj. m³. Pēdējo sešu gadu laikā būtiski mainījusies koksnes ieguves attiecība valsts un pārējos mežos – ja iepriekš prevalēja mežizstrāde privātajos mežos, tad 2009. un 2010. gadā valsts mežos ieguva vairāk nekā pusi koksnes.

12. tabula. Meža izstrādes apjomi 2005. -2010. gadā

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Koksnes ieguve, milj. m ³	11,3	9,8	10,1	8,9	10,7	12,9
Valsts mežos	4,7	4,4	4,7	5,5	7,7	7,6
Pārējos mežos	6,4	5,4	5,4	3,4	3,0	5,3
Koksnes ieguve kailcirtē, tūkst. ha	34,1	33,6	33,7	27,1	35,9	43,5

Analizējot koksnes ieguvi sadalījumā pa valdošām koku sugām, var redzēt, ka visvairāk tiek iegūta priedes un bērza koksne, egles būtiski atpaliek, kas kopumā saskan ar mežu struktūru.

13. tabula. Koksnes ieguve pa koku sugām (pēc valdošās koku sugas mežaudzē) 2006. -2010. gadā, milj. m³

	2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
Izcirstais apjoms kopā, milj. m ³	9,8			10,1			8,9			10,7			12,9		
t.sk.	P	E	B	P	E	B	P	E	B	P	E	B	P	E	B
Galvenā cirte	2,5	1,5	2,3	2,1	1,5	2,5	2,1	1,0	2,1	3,5	1,3	2,9	3,4	1,4	4,0
t.sk. kailcirte*	2,3	1,4	2,2	2,0	1,2	2,4	2,0	0,9	2,0	3,2	1,2	2,7	3,2	1,3	3,9
Kopšanas cirte	0,5	0,2	0,3	0,6	0,4	0,4	0,6	0,4	0,4	0,5	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3
Sanitārā cirte	0,1	0,08	0,08	0,1	0,08	0,04	0,04	0,03	0,02	0,03	0,02	0,01	0,04	0,02	0,01
Vējgāzes**							0,09	0,06	0,1	0,01	0,01	0,02	0,3	0,2	0,16

Priede – P, egle – E, bērzs – B.

* - pie kailcirtēm ietverti dati par kailcirtēm pēc galvenās cirtes vecuma, pēc galvenās cirtes caurmēra un arī kailcirtēm ar sēklas koku atstāšanu.

** - 2006. un 2007. gadā vējgāžu apjoms ļoti mazs.

Avots: Valsts meža dienests

14. tabula. Izcirstā platība pa koku sugām (pēc valdošās koku sugas mežaudzē) 2006. -2010. gadā

	2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
Platība, kurā veikta ciršana, tūkst. ha ***	99,0			107,3			83,9			85,4			105,6		
t.sk.	P	E	B	P	E	B	P	E	B	P	E	B	P	E	B
Galvenā cirte	10,7	7,1	11,1	9,3	6,9	11,9	8,8	4,7	9,2	13,9	5,5	12,1	13,5	5,8	17,3
t.sk. kailcirte*	8,8	5,6	9,7	7,6	5,0	10,6	7,4	3,6	8,3	11,3	4,7	11,2	12,1	5,1	16,3
Kopšanas cirte	17,3	6,3	12,2	21,2	9,7	14,3	16,9	8,7	10,1	15,5	7,6	8,0	11,7	6,1	9,1
Sanitārā cirte	8,1	4,1	4,3	8,0	5,3	3,1	3,3	2,1	1,1	3,9	1,8	0,9	6,5	1,7	1,0
Vējgāzes**							1,1	0,5	0,9	0,3	0,2	0,3	9,5	2,8	2,5

Priede – P, egle – E, bērzs – B.

* - pie kailcirtēm ietverti dati par kailcirtēm pēc galvenās cirtes vecuma, pēc galvenās cirtes caurmēra un arī kailcirtēm ar sēklas koku atstāšanu.

** - 2006. un 2007. gadā vējgāžu apjoms ļoti mazs.

*** - tai skaitā platība, kurā veikta kopšanas cirte (bez jaunaudžu kopšanas, kurā neiegūst kokmateriālus) un izlases cirte.

Avots: Valsts meža dienests

Pēc pašreizējiem meža statistiskās inventarizācijas aprēķiniem, ikgadējais koku krājas tekošais potenciālais pieaugums ir ap 25 milj. m³, kas ir lielāks nekā ikgadējais koku ciršanas apjoms un teorētiski noteiktais ikgadējais atmirums.

Ilgtermiņa meža resursu izmantošanu vajadzētu nodrošināt meža atjaunošanai. Pēdējo sešu gadu dati to apstiprina – kailcirtēs kopumā tika izcirsti 207.9 tūkst. ha, bet atjaunoti un ieaudzēti 228.3 tūkst. ha.

15. tabula. Meža resursu izmantošana 2005. -2010. gadā, tūkst. ha

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Meža atjaunošana	34,8	29,5	36,2	40,6	34,4	32,2
Valsts mežos	10,9	10	9,8	11,3	11,5	13,4
Pārējos mežos	23,9	19,5	26,4	29,4	22,9	18,8
Jaunaudžu kopšana	34,7	33,6	31,5	30,4	30,4	32
Valsts mežos	28,7	27,8	24,8	24,8	17,2	20,3
Pārējos mežos	6	5,8	6,7	5,6	13,2	11,7
Meža ieaudzēšana	2	3	2,6	2	4,3	6,7

Turpinoties pašreizējām meža atjaunošanas un ieaudzēšanas tendencēm, nākotnē mainīsies mežu struktūra – būtiski mazināsies priedes īpatsvars un pieaugs lapu koku, tajā skaitā apses un baltalkšņa īpatsvars. Tomēr, nozares ekspertu skatījumā - tas nerada tiešus draudus kokrūpniecības attīstībai, jo ne no ekoloģiskā ne arī saimnieciskā viedokļa nav pieļaujama koku sugu dalīšana vērtīgajās un mazvērtīgajās. To skaidri parāda pēdējās desmitgades, kad arī lapu koku sugas tiek veiksmīgi rūpnieciski izmantotas un to audzēšana ir pamatota arī no ekonomiskā viedokļa.

b) Koksnes resursu izmantošana

Laika periodā no 2007. līdz 2009. gadam meža nozares produkcijas vērtība samazinājās – ekonomiskās krīzes rezultātā bija paralizēti eksporta tirgi. Šobrīd situācija ir uzlabojusies.

Ekspertu vērtējumā 2011.gadā eksporta produkcijas vērtība pārsniedza 1.15 miljardu latu, kas ir vēsturiski augstākais rādītājs Latvijas neatkarības 20 gados (2007.gadā meža nozares eksporta produkcijas kopējā vērtība bija 1.058 miljardi Ls).

Meža nozares produktu grupu īpatsvaru visprecīzāk raksturo eksporta statistikas rādītāji.

Sadalījumā pa produkcijas grupām eksporta struktūra ir:

tālākapstrādes produkcija - 27%,

plātnes - 16%;

granulas briketes - 6%,

zāģmateriāli - 29%.

mežsaimniecības produkcija:

zāģbaļķi -3%;

malka, papīrmalka, šķelda - 19%.

Vietējā tirgū (būvniecība, mājsaimniecības, enerģētika) pārdotās produkcijas vērtība bija apmēram 170 miljoni latu. Eksporta struktūrā dominē zāģmateriāli, tomēr to īpatsvars un arī kopējais apjoms naudas izteiksmē 2009.-2010. gadā ir mazinājies, salīdzinot ar 2006. gadu. Vislielākais un stabilākais pieaugums ir kokskaidu plātnēm, būtiski ir pieauguši kurināmās koksnes eksporta apjomi. Meža nozares kopējais eksports veido aptuveni 23% no visas valsts eksporta.

Tomēr - no visa iegūta koksnes apjoma apmēram 1/3 tiek eksportēta (izņemot 2009. gadu) kā apaļkoki, galvenokārt papīrmalka un malka..

Kopumā nozare tieši nodarbina 33.3 tūkst. cilvēkus, kas ir aptuveni 3.5% no visiem nodarbinātajiem valstī 2009. gadā, tomēr šie dati neietver meža nozarē nodarbinātos, ko CSP uzrāda pie citām nozarēm, piemēram, kokvedēju šoferi, u.c.. Saskaņā ar ekspertu neformālo vērtējumu, nozarē nodarbināto atalgojums ir lielāks par oficiālajos avotos (CSP, VID) uzrādīto līmeni. Nav iegūstama precīza informācija, jo ne visi darbinieki strādā pilnu slodzi (CSP informācija). Ar to izskaidrojama atšķirības starp CSP un VID datiem. Ekspertu vērtējumā meža nozares atalgojums ir vidēji par 25% lielāks kā CSP uzrādītais.

Nozares pievienotā vērtība faktiskajās cenās 2009. gadā ir bijusi Ls 427 milj. un 2010. gadā 557 Ls miljonu, kas attiecīgi veidoja 4.0 un 4.6% no IKP.

No tās lielāko daļu veidoja apstrādāta produkcija, tomēr, rēķinot uz 1 nodarbināto, mežizstrādē un mežsaimniecībā pievienotā vērtība ir augstāka.

Pašlaik šo sadalījumu būtiski neietekmē arī imports, jo apaļkoku ieviešana ir nebūtiska – tā pat nav ietverta Centrālās statistikas pārvaldes galveno importa produktu sarakstā. Pēdējos gados nozarē ir strauji attīstījusies plātņu un granulu ražošana, kas samazinās apaļkoku (papīrmalka un malka) eksportu.

Savukārt importu galvenokārt veido papīra masa no koksnes, papīrs un kartons, kā arī mēbeles. Kopējais nozares ārējās tirdzniecības saldo ir pozitīvs un 2010. gadā ir sasniedzis Ls 752 milj.

c) Secinājumi par līdzšinējām tendencēm

Analīzes gaitā ir atklājies, ka nozares rādītāji par meža platību un krāju būtiski atšķiras, tāpēc secinājumi pamatā balstās uz Meža statistiskās inventarizācijas rezultātiem, kā arī uz CSP un VMD datu analīzes, kas ir iegūti no šo organizāciju mājas lapām un kontaktējoties ar to pārstāvjiem. Tomēr par vairākiem jautājumiem tika uzklauts arī nozares ekspertu viedoklis.

Koksnes iegūšana kailcirtē līdz šim platības ziņā ir bijusi sabalansēta ar mežu atjaunošanu, tomēr, analizējot abas darbības koku sugu griezumā, var pamanīt, ka struktūra abos gadījumos ir atšķirīga. Rezultātā -

nākotnē Latvijas mežu platību struktūrā samazināsies priežu mežaudžu īpatsvars.

Pats par sevi šis fakts nav vērtējams negatīvi, tomēr ilgākā laika posmā būtu svarīgi to ņemt vērā, jo pašreizējais pirmapstrādes uzņēmumu pieprasījums pēc skuju kokiem ir būtiski augstāks par pieprasījumu pēc lapu kokiem.

Meža nozares produkcijas ražošanā ir praktiskas iespējas koksnes pilnīgākai izmantošanai nākotnē tepat Latvijā, jo līdz šim liels koksnes apjoms tiek eksportēts nepārstrādātā veidā (galvenokārt papīrmalka).

Kaut arī kokrūpniecībā pirmapstrādē ir sasniegts salīdzinoši augsts tehnoloģiju un darba ražīguma līmenis un to tehnoloģiskās jaudas pārsniedz šobrīd pieejamo resursu (zāģbaļķu un finierkluču) apjomu, tomēr papīrmalkas pārstrādes jaudas ir nepietiekamas šim apjomam.

4.3. Zivsaimniecības nozare.

4.3.1. Līdzšinējās situācijas un tendenču apskats

Par zivju nozari šīs analīzes kontekstā tiek uzskatītas visas darbības, kas aptver zvejniecības un akvakultūras produkcijas ieguvī un apstrādi, sākot ar sasaldēšanu un beidzot ar konservu ražošanu, t.sk.:

zivsaimniecība:

zvejniecība;

akvakultūra;

zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu pārstrāde un konservēšana.

Zivju nozare Latvijā ir tradicionāla un ieņem kaut apjomā salīdzinoši nelielu, tomēr būtisku vietu tautsaimniecībā.

Nozares nozīme ir īpaši izteikta tieši piekrastes reģionos, kuros tā ir viens no lielākiem darba devējiem, kas nodrošina darbu un iztiku vietējiem iedzīvotājiem.

Analizējot 2007.-2009. gada nozares un kopumā tautsaimniecības radīto pievienoto vērtību (16. tabula), redzams, ka zivju nozare nodrošina aptuveni 0.3% no visas pievienotās vērtības.

Nozare ļoti atkarīga no ārējiem tirgiem - tā vairāk par tautsaimniecību vidēji cieta no pasaules ekonomikas vispārējās lejupslīdes - 2009. gadā, salīdzinot ar 2008. gadu, nozares pievienotā vērtība samazinājusies par gandrīz 28%, kas ir būtiski vairāk par ekonomiskās krīzes izraisīto tautsaimniecības kopējās pievienotās vērtības samazinājumu.

16. tabula. Zivsaimniecības nozarē un kopumā tautsaimniecībā radītās pievienotās vērtības salīdzinājums 2007.-2009. gados

Gads	Nozare	Pievienotā vērtība, tūkst.Ls	Nodarbinātība, tūkst.cilv.	Pievienotā vērtība uz cilv. gadā, Ls
2007	Tautsaimniecībā	14720651	1119,0	13155,2
	Zivju nozarē	46 166	7,7	5995,6
	Zivju nozares īpatsvars	0,3%	0,7%	X
2008	Tautsaimniecībā	16084678	1124,1	14308,9
	Zivju nozarē	52 658	7,4	7153,2
	Zivju nozares īpatsvars	0,3%	0,7%	X
2009	Tautsaimniecībā	13070448	986,7	13246,6
	Zivju nozarē	38 127	5,9	6500,2
	Zivju nozares īpatsvars	0,3%	0,6%	x

Visvairāk pievienotās vērtības samazinājumu ir ietekmējusi situācija zivju un vēžveidīgo apstrādē, kur gada laikā apjomi zaudēja gandrīz pusi, kaut zivsaimniecībā bija novērojams pat neliels pieaugums.

2009.-2010. gadā, pēc ārējās tirdzniecības datiem (skat. 17. tabulu), var ievērot, ka zivju nozares īpatsvars ārējā tirdzniecībā ir augstāks nekā daļa pievienotajā vērtībā. Tas nozīmē, ka nozares produkcija ir cieši iesaistīta starptautiskajā tirdzniecībā, īpaši eksportā.

Pretēji kopējam ārējās tirdzniecības negatīvajam saldo, zivju nozarē tas konsekventi ir pozitīvs.

17. tabula. Zivsaimniecības nozares nozīmība Latvijas ārējā tirdzniecībā 2009.-2010. gados

		Eksports	Imports	Saldo
2009	Kopā	3602243	4709779	-1107536
	Zivju nozarē	83874	53546	30328
	Īpatsvars	2,3%	1,1%	x
2010	Kopā	4694885	5911949	-1217064
	Zivju nozarē	90665	68415	22250
	Īpatsvars	1,9%	1,2%	x

4.3.2. Zivsaimniecības nozares attīstības izaicinājumi

Tomēr, kopumā runājot par zivju nozares attīstības perspektīvām, vajadzētu ievērot vairākus faktoros, kas var ietekmēt gan pievienoto vērtību, gan arī nodarbinātību:

(1) Pieejamo zivju resursu apjoma samazinājums.

Pēdējo gadu tendences liecina, ka turpmāk visticamāk būs kopējās nozvejas samazinājums, kas saistīts ar nozvejas limitu notikušo un plānoto samazinājumu vairākām zivju sugām.

18. tabula. Latvijai piekritīgo nozvejas limitu pārmaiņas 2006.-2011. gados

	2006.g. limits	2007.g. limits	2008.g. limits	2009.g. limits	2010.g. limits	2011.g. limits
1. Menca, 22-24.apakšraj.	1 026	964	694	590	639	679
2. Menca, 25-32.apakšraj.	3873	3 486	3 311	3808	4379	5036
3. Reņģe, Baltijas jūra	3 212	3 680	4 232	3982	3504	2 978
4. Reņģe, Rīgas jūras līcis	21528	20 183	19 426	18779	19591	19591
5. Brētliņa	58219	62 877	62877	55332	52565	39949
6. Laši (gab.)	59478	56 504	48028	40820	38738	32965
Kopējā faktiskā nozveja						
Kopējā nozveja, tūkst.t	141	156	158,5	163,7	165,4	...

Visdraudzīgākais un nozarei nozīmīgākais ir brētliņu nozvejas limitu samazinājums, kur nozvejas apjoms jau ir samazināts par 1/3 no 2007.-2008.g.līmeņa. Šobrīd ir zināms, ka 2012. gadā brētliņu nozvejas limits vēl samazināsies par 22%, bet reņģei, atkarībā no zvejas rajona - samazinājums būs par 16-27%. Arī tas varētu nākotnē negatīvi ietekmēt gan zvejniecības pievienoto vērtību, gan kuģu un nodarbināto skaitu tajā.

(2) Moderno akvakultūras uzņēmumu maza izplatība.

Akvakultūras produkcijas vērtība (Ls 2.5 milj.) sasniedz 1.3 % -2.0 % no zivju nozares produkcijas. Tajā pašā laikā svaigu zivju imports 2010. gadā sasniedza Ls 24 milj., no kuriem gandrīz 90% veidoja lasis un forele. Savukārt laša un foreļu eksports sasniedza Ls 11 milj., kas ļauj nojaust iekšējā tirgus ietilpību un Latvijas akvakultūras produkcijas vietu tajā.

(3) Pārstrādes potenciāla neizmantošana.

Pēdējos gados ir pieaudzis svaigu zivju eksports, īpaši brētliņu un mencu. Liels arī foreles un lašu eksports, tomēr tas izskatās vairāk pēc ievesto zivju tālākas pārdošanas. Joprojām augsts arī saldēto zivju eksports.

Rezultātā, piemēram, brētliņu apjoms, kas nodots dziļai pārstrādei (konservu ražošanai) kopš 2006. gada līdz 2010. gadam ir samazinājies praktiski uz pusi. 2010. gadā no 45.9 tūkst.t nozveidotām brētliņām konservos tika pārstrādāta tikai 17.1 tūkst.t, pārējais apjoms tika realizēts svaigā vai saldētā veidā. Tas nozīmē, ka esošo rūpnīcu jaudas, visticamākais, netiek noslogotas, kas negatīvi ietekmē saimnieciskas darbības rezultātus un samazina konkurētspēju.

Pieaugot izejvielu īpatsvaram produkcijas eksportā, ir sācis samazināties zivju nozares ārējās tirdzniecības pozitīvais saldo (skat. attēlu). Eksporta pārsvaru par importu nodrošina galvenokārt apstrādātas zivis (izņemot saldētas zivis). Vislielākais ieguldījums pozitīvajā saldo ir zivju, vēžveidīgo un molusku konserviem, ko apstiprina arī korelācijas koeficients 0.82, kas raksturo saikni starp šīs produktu grupas tirdzniecību un kopējo zivju nozares tirdzniecības saldo. Savukārt dzīvu, svaigu un saldētu zivju īpatsvara pieaugums eksportā no 13% 2006.g. līdz 30% 2010.g. gluži pretēji negatīvi korelē ar zivju nozares tirdzniecības saldo (-0.82).

(4) Pārstrādes atkarība no lēta darbaspēka.

Rezultātā, ņemot vērā iepriekš minētās salīdzinoši maz noslogotas jaudas un līdz ar to zemāku izmantošanas efektivitāti, kā arī augstu roku darba īpatsvaru tradicionālai produkcijai, zivju pārstrāde ir kļuvusi atkarīga no lēta darbaspēka. Bruto alga 2010. gadā ir nokritusies līdz Ls 250 mēnesī. Tas rada draudus nākotnei, jo darbaspēks kļūst mobils un cilvēki var izvēlēties citu labāk atalgotu darbu (ja ne Latvijā, tad citur ES un ne tikai). Savukārt, ja uzņēmumi lems par atalgojuma palielināšanu strādniekiem, tas var atsaukties uz produkcijas cenu un konkurētspēju. Ir risks, ka pārstrādes uzņēmumu darbība var balstīties uz citvalstu viesstrādniekiem.

19. tabula. Vidējās mēneša bruto algas, Ls

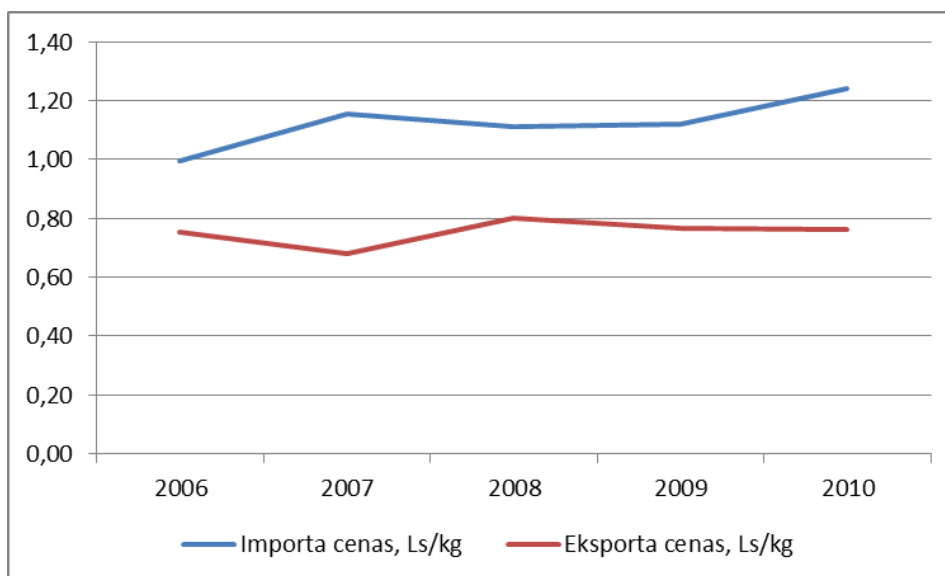
	2009	2010
Tautsaimniecībā vidēji	461	445
Zivsaimniecība	349	370
Pārtikas produktu ražošana	356	349
Zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu pārstrāde un konservēšana	275	250

(5) Lētas produkcijas ražošana.

Zivju nozares produkcijas vidējās eksporta cenas praktiski visās produktu grupās, izņemot zivju fileju un gaļu, zaudē attiecīgas grupas importa cenām. Līdz ar 38. attēlā ir atainots rezultāts – Latvija eksportē salīdzinoši lētu produkciju, bet ievēd tādus zivju produktus, kas ir vidēji 1.5 reizes dārgāki.

Turklāt, ka ekonomiskai krīzei sākoties, importa cenas palielinājums bija apstājies, bet 2010. gadā tas atkal ir atsācies. Savukārt eksporta cena joprojām ir 2006. gada līmenī.

Šo tendenci praktiski neiespējami lauzt katras konkrētas produkcijas grupas ietvaros, jo to nosaka tirgus cenas, bet situāciju var mainīt, mazinot neapstrādātas produkcijas, faktiski – izejvielas, eksportu.

38. attēls. Zivju nozares produkcijas vidējās eksporta un importa cenas 2006.-2010. gados

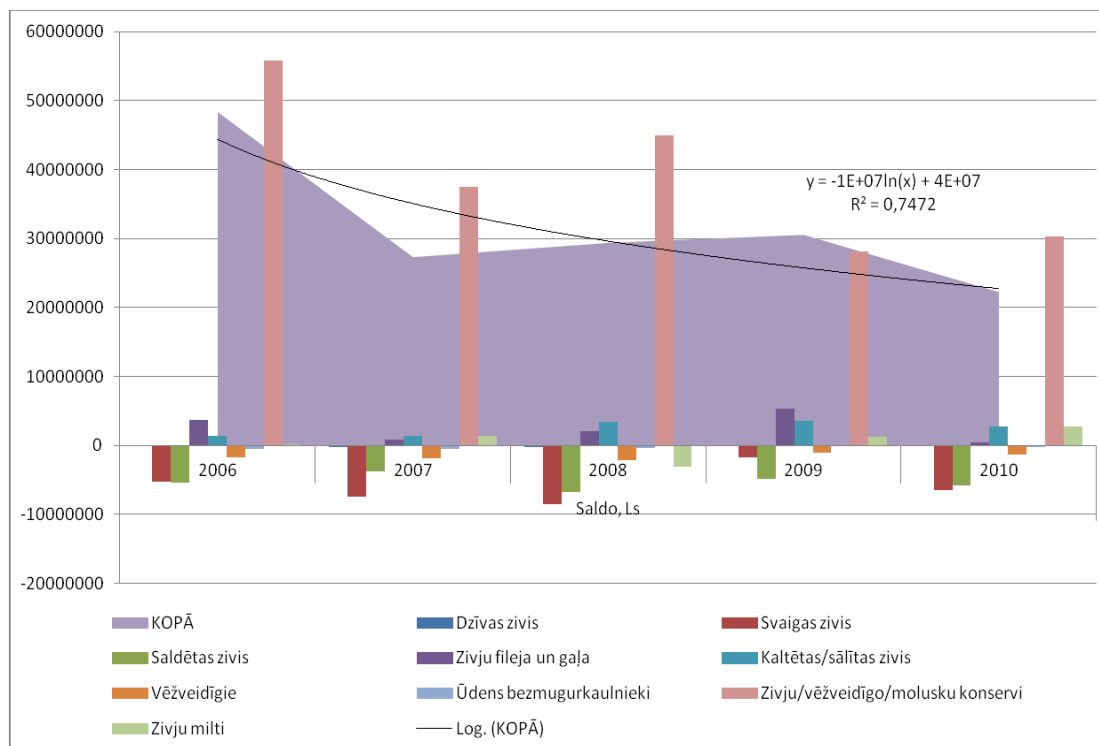
(6) Tradicionāli eksporta produkti un tirgi.

Zivju nozares produkcija galvenokārt ir tradicionāli konservi (39.attēls)`, kur dominē šprotes (2010. gadā 25% no visa eksporta). Tās tiek vestas uz ex-PSRS valstīm, īpaši uz Krieviju. Latvijas konserviem pārsvarā ir laba reputācija un atpazīstamība, par ko liecina arī vairāki atdarināšanas mēģinājumi. Tajā pat laikā pat šī vēsturiski izveidojusies niša netiek pilnvērtīgi izmantota:

pašreizējie (2010.g.) eksporta apjomi 2 reizes atpaliek no 2007. gada līmeņa.

Iespējams, pie tā ir vainojami arī politiski riski, kas ir raksturīgi šiem tirgiem;

uz Baltkrieviju un Ukrainu masveida tiek vestas brētliņas, šādi radot iekšējo konkurentu tajos tirgos un samazinot šprotu eksporta iespējas.

39. attēls Zivju nozares ārējās tirdzniecības saldo 2006.-2010.g. pa produktu grupām

5. Kā turpmāk mainīsies lauku apdzīvotība?

Protams, ir labi zināt procesu līdzšinējo attīstību. Tomēr attīstības vadībai būtu vēlams zināt turpmāko attīstības virzību, vēlams – ar variantiem. Lai varētu:

pielāgoties procesiem

mainīt procesus...

Tāpēc esam mēģinājuši mazliet ieskatīties nākotnes iespējās.

Vispirms secīgi izvērtētas visas agrobiznesa nozares – nodarbinātība, ienākumi un dabas resursu izmantošana pie dažādiem scenārijiem

- 1) Lauksaimniecība un pārtikas rūpniecība
- 2) Zivsaimniecība
- 3) Mežu nozare – mežsaimniecība un tās produkta pārstrāde

Noslēgumā raksturotas lauku telpas kopējās nodarbinātības iespējamās pārmaiņas.

5.1. Lauku turpmākās attīstības iespējamie pamatscenāriji

Scenārijus šajā materiālā esam definējuši, balstoties uz sabiedrībā uzklusītiem atšķirīgiem viedokļiem par iespējamajiem attīstības pārmaiņu risinājumiem.

5.1.1. Bāzes scenārijs

Ir ļaudis, kas saka – “viss ir labi, nekas nav jāmaina” vai “labi nav, tomēr mainīt nevaram, tāpēc nav vērts”. Tāpēc esam definējuši

SC_0 - bāzes scenārijs. Pēc būtības turpinās līdzšinējie attīstības procesi. Tiek modelēta situācijas virzība prognozējamo plašāko attīstības apstākļu kontekstā, ja politiskie uzstādījumi netiek mainīti

5.1.2. Turpmākās rīcības citi iespējamie scenāriji ar politikas pārmaiņu komponenti

a) Agrobiznesa dabas resursu maksimāla izmantošana

Ir ļaudis, kas saka: “Bet mēs taču esam mežu, jūras un lauksaimniecības valsts. Jāļauj tik strādāt un meži (zeme, jūra, purvi, agrotūrisms, mazā pārstrāde ... – kas nu kuram) izvilks visus Latvijas laukus”. Tāpēc

SC_1 (vai SC_Zmax) – agrobiznesa dabas resursu maksimāla izmantošana. Tiek veiktas mērķtiecīgas darbības iespējami lielākas LV teritorijā radītas pievienotās vērtības no pieejamajiem zemes resursiem ražošanai

b) Sīkražošanas subsidēšana

Ir ļaudis, kas saka “Nav svarīga ražotāju konkurētspēja lauksaimniecībā (un mežsaimniecībā, un zvejniecībā) - jāatbalsta mazos ar subsīdijām, lai dzīvo laukos un būs labi”. Tāpēc

SC_subs – sīkražošanas subsidēšana

Šajā materiālā šo scenāriji empīriski praktiski neapskatām.

c) Nodarbinātības saglabāšana Latvijas lauku telpā

Un ir ļaudis, kas saka – “Mūsu sabiedrība nav tik turīga, lai varētu atļauties nestrādāt. Tāpēc agrobiznesa konkurētspējai jātiecas uz Eiropas līmeni, bet lauku apdzīvotības saglabāšanai laukos vienkārši vajag jaunas darbvietas”.

SC_D - nodarbinātības saglabāšana Latvijas lauku telpā ar neagrobiznesa nodarbinātības attīstību

5.2. Lauksaimniecības un pārtikas rūpniecības scenāriji

5.2.1. Scenārijs SC_0 bāzes scenārijs – turpinās līdzšinējie attīstības procesi

Pieņēmumi, atbilstoši pēdējo 5 gadu tendencēm:

Kopējā lauksaimniecības un pārtikas izlaides vērtība saglabājas pašreizējā līmenī (2009. gads)

Kopējās ražošanas izmaksas lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā saglabājas pašreizējā līmenī (2009. gads)

Nodarbināto skaits lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā turpina samazināties atbilstoši tendencei, kas pastāvējusi kopš 1997. gada

Atbilstoši pieņēmumiem, bāzes scenārijā pievienotā vērtība lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā nemainās. Savukārt nodarbināto skaits lauksaimniecībā samazinās līdz 28.8 tūkst. GDV, bet pārtikas ražošanā – līdz 17.6 tūkst.

5.2.2. apakšscenārijs SC_0E bāzes scenārijs – turpinās līdzšinējie attīstības procesi, sasniedzot ES valstu vidējo līmeni

Papildus pieņēmums:

Līdz 2020. gadam tiek sasniegta vidējā produktivitāte ES valstīs (pievienotā vērtība uz nodarbināto)

Ja pieņem, ka līdz 2020. gadam Latvijā tiek sasniegta vidējā ES produktivitāte, nodarbināto skaits lauksaimniecībā samazinās nedaudz vairāk kā pamata bāzes scenārijā - līdz 26.4 tūkst. GDV. Savukārt pārtikas ražošanā nodarbināto skaitam jāsamazinās daudz ievērojamāk - līdz 5.4 tūkst., un tas ir divreiz vairāk, ja salīdzina ar pamata bāzes scenāriju.

5.2.3. Scenārijs SC_1 scenārijs – agrobiznesa dabas resursu maksimāla izmantošana

Pieņēmumi par iespējamajām pārmaiņām, salīdzinot ar bāzes scenāriju:

produktu cenas, atbalsts un izmaksu struktūra saglabājas pašreizējā līmenī,

visi iepirktie graudi tiek izmantoti pārstrādē Latvijā - 1 120 tūkst. t graudu malšanā un dzīvnieku barības ražošanā (pieņemot, ka saglabājas pašreizējā šīs grupas produktu ražošanas struktūra),

visi saražotie graudi virs pašpatēriņa tiek izmantoti gaļas ražošanā Latvijā līdz pašpatēriņa nodrošināšanai (nepieciešamā gaļa līdz pašpatēriņam - 42 tūkst. t, tam nepieciešamais graudu daudzums - 126 tūkst. t), pārējie graudi - papildu piena ražošanā (iegūstot papildus 554 tūkst. t svaigpiena),

viss iepirktais piens tiek pārstrādāts Latvijā - ar no tā izrietošo papildus pievienotās vērtības radīšanu piena pārstrādes rūpniecībā,

Lauksaimniecībā tiek iesaistītas papildus vismaz 80% no neizmantotās zālāju platības (tie būtu 250 tūkst. ha), kas vēl varētu palielināt lauksaimniecības izlaidi par 13% un pārtikas ražošanu - par 10%, salīdzinot ar iepriekš aprakstītajām pārmaiņām,

Visu iepirkto graudu pārstrāde Latvijā palielinātu graudu pārstrādes (bez konditorejas produktu ražošanas) pievienoto vērtību par LVL milj. 33.4.

Savukārt visu graudu virs pašpatēriņa līmeņa izmantošana gaļas un piena ražošanā palielinātu lauksaimniecības nozares izlaidi par LVL milj. 128.8 (pievienoto vērtību - par LVL milj. 31.1), tāpat par LVL 45.0 milj. pieaugtu arī piena pārstrādes radītā pievienotā vērtība Latvijā, ja viss iepirktais piens tiktu pārstrādāts Latvijā. Gaļas pārstrādes pievienotā vērtība paliktu nemainīga, jo vietējā gaļa aizstātu šobrīd pārstrādē izmantoto importēto gaļu.

Ja vēl papildu tiktu iesaistīti 80% no šobrīd neizmantotajām zālāju platībām, tas ļautu lauksaimniecības nozares produkcijas vērtību palielināt par LVL 104.3 milj. (pievienoto vērtību – par LVL milj. 25.2), par LVL 25.9 milj. palielinot arī pārtikas pārstrādes pievienoto vērtību.

Minēto pasākumu rezultātā Latvijas pārtikas rūpniecībā būtu iespējams palielināt pievienoto vērtību par LVL milj. 104.3, bet produkcijas izlaide lauksaimniecības nozarē palielinātos par LVL milj. 233.2 (pievienotā vērtība – par LVL milj. 56.3).

20. tabula. Nodarbināto skaits agrobiznesā dažādos scenārijos, tūkst.

	2009.	2020.		
		SCO	SC0E	SC1
Lauksaimniecība, GDV	92.9	28.8	26.4	33.7
Pārtikas ražošana	23.2	17.6	6.1	8.8
KOPĀ	116.1	46.4	32.5	41.7

Ja ievēro nepieciešamību nodrošināt ES vidējo darbaspēka produktivitāti, lai arī ievērojamas, tomēr iegūtās pievienotās vērtības izmaiņas agrobiznesā nespēj kompensēt nodarbinātības būtisko samazinājumu, ko paredz SC_0E scenārijs. Minētie pasākumi sekmētu nodarbināto skaita pieaugumu par 2.7 tūkst. pārtikas ražošanā un par 7.3 tūkst. lauksaimniecībā, kopējam nodarbināto skaitam Latvijas agrobiznesā veidojot tikai 41.7 tūkst. personas. Kopsavilkums par nodarbināto skaitu dažādos scenārijos redzams 20. tabulā.

5.2.4. Politiskās izšķiršanās jautājumi

Vai esam gatavi visnotaļ liberālo lauksaimniecības zemes resursu izmantošanas politiku, kas pašlaik praktiski balstīta vien nedaudz lielākās nekustamā īpašuma nodokļa summās, aizstāt ar praktisku un iedarbīgu lauksaimniecības zemes resursu produktīvas izmantošanas veicināšanas politiku – tajā skaitā ar efektīvu uzraudzības sistēmu.

Vai esam gatavi attīstīt un konsekventi īstenot mērķtiecīgu un ilglaicīgu zālējāņu dzīvnieku lopkopības, īpaši gaļas ražošanas nozaru kompleksu programmu, tajā aptverot arī:

- zināšanu attīstību,
- jaunu ražotāju iesaistes pasākumus,
- kooperācijas attīstības veicināšanu.

Vai par vienu no agrobiznesa nozaru attīstības prioritātēm praksē spējam definēt un izveidot nozaru integrācijas procesu virzību:

- horizontālā starpnozaru integrācija– laukaugi un lopkopība
- vertikālā vērtības pievienošanas ķēde – izejvielas ražošana, pārstrāde un pārdošana

5.3. Mežu nozares perspektīva - attīstības prognozes

Arī meža nozares attīstības prognozes tika izstrādātas diviem scenārijiem, no kuriem SC_0 jeb bāzes scenārijs paredz, ka visi procesi nozarē turpināsies, saglabājoties pēdējo gadu tendencēm, bet

SC_1 jeb alternatīvais scenārijs iekļauj sevī arī būtiskās pārmaiņas, kas vērstas uz nozares saražotas produkcijas vērtības palielināšanu, balstoties uz rīcībā esošiem resursiem.

5.3.1. Bāzes scenārijs

a) Bāzes scenārija pieņēmumi –

(1) Mežsaimniecība un mežizstrāde -

Ciršanas apjoms. Prognozējot ciršanas apjomu turpmākiem gadiem tika ņemts vērā pēdējo 6 gadu vidējais ciršanas apjoms (10.6 milj. m³), kā arī tas, ka 2010. un 2011. gadā tas tika ievērojami palielināts. Līdz ar to prognozēm tika izmantots ciršanas apjoms 11 milj. m³ gadā;

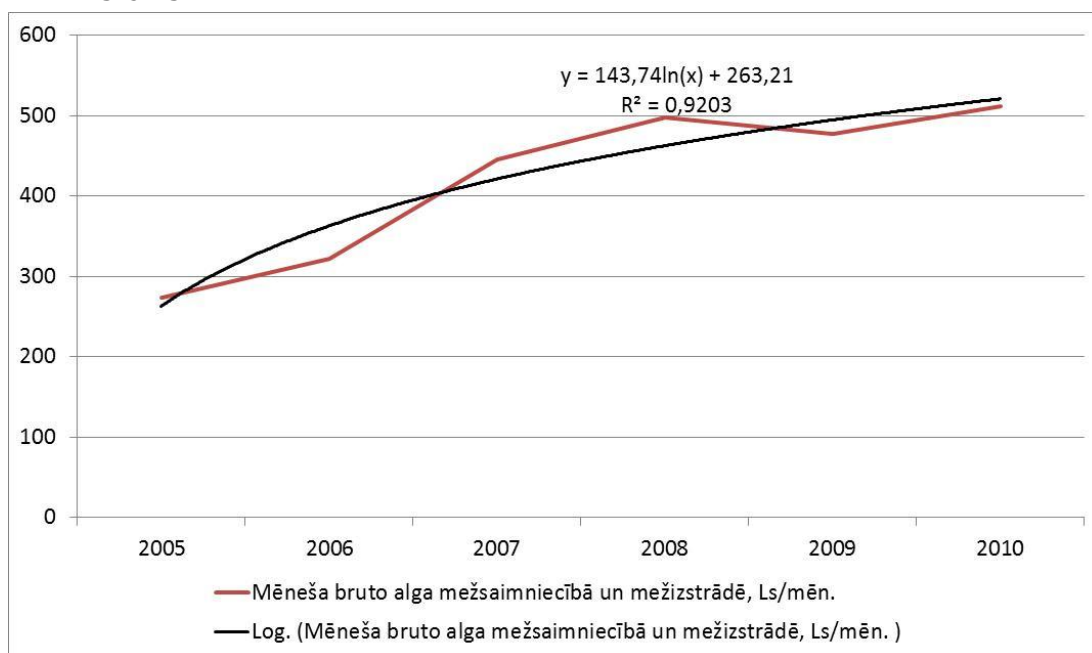
Mežsaimniecības un mežizstrādes produkcijas vērtība tika aprēķināta, ņemot vērā ciršanas apjomu, kas noteikts iepriekšējā punktā, un vidējo svērto produkcijas vērtību uz 1 m³ nocirstas koksnes 2007.-2009. gadā (Ls 35.0);

33% no izcirstā apjoma tiek eksportēts apaļkoku veidā (papīrmalka, malka), pārējais nodots pārstrādei (pēc 2006.-2010.g. vidējā svērtā eksporta īpatsvara)

Algu fonda prognoze balstās uz 2006.-2009. gada vidējās svērtas algu fonda un produkcijas vērtības attiecības, kur kopējais atalgojums veido 7.2%. Nākotnes prognozēs šīs attiecības palielinājums netika pieļauts. Šeit un turpmāk ir izmantoti CSP dati par atalgojuma līmeni, kaut arī eksperti ir atzīmējuši, ka faktiski tas ir par aptuveno 25% augstāks. Tomēr prognozēs esam pieturējušies pie oficiālas statistikas datiem, jo pretējā gadījumā, iespējams, ar koeficientiem būtu jākorrigē arī citus izejas parametrus;

Vidējās mēneša algas prognoze balstās uz 2005.-2010. gada datu ekstrapolēšanu pēc logaritmiskas funkcijas, kas ar augstu aproksimācijas līmeni raksturo līdzšinējo tendenci;

Nodarbināto skaits prognozēts, ņemot vērā kopējo algu fondu un vidējo atalgojumu attiecīgajā gadā.

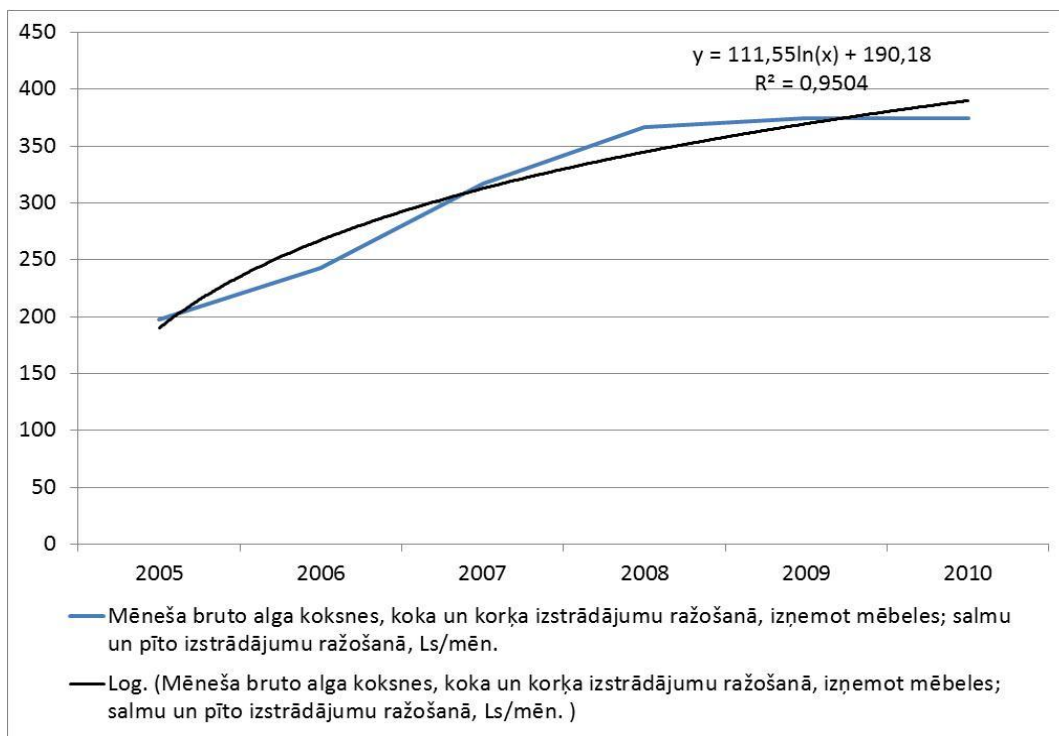
40. attēls. Bruto algas pārmaiņas mežsaimniecībā un mežizstrādē

(2) Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana

produkcijas vērtība aprēķināta pēc pārstrādei pieejamā koksnes resursa apjoma un 2007.-2009.g. vidējās produkcijas vērtības un izejvielas apjoma attiecības. Sākot ar 2014. gadu, ir prognozēts mērens vērtības pieaugums (3% gadā), paredzot, ka pakāpeniski mainīsies ražošanas struktūra par labu produkcijai ar augstāku vērtību;

atalgojuma fonds aprēķināts, piemērojot 2007.-2009.g. vidējo svērto atalgojuma fonda un produkcijas vērtības attiecību (12.8%).;

Vidējās mēneša algas un nodarbināto skaits prognozēts līdzīgi kā mežsaimniecībā un mežizstrādē, izdalot attiecīgā gada algu fondu ar prognozēto vidējo mēneša atalgojumu.

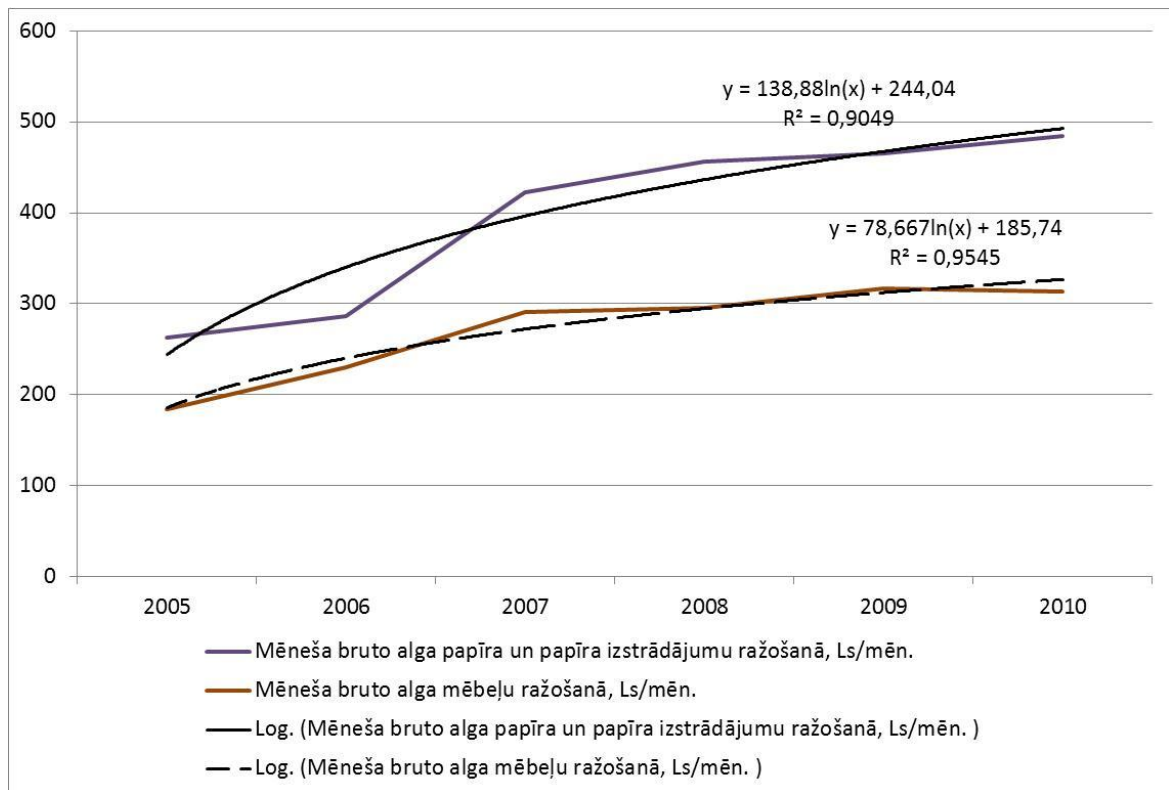
41. attēls. Bruto algas pārmaiņas koksnes un koka izstrādājumu ražošanā, izņemot mēbeles

(3) *Papīra un papīra izstrādājumu ražošana, mēbeļu ražošana -*

Šīm nozarēm nav ciešas saistes ar Latvijā iegūto koksnes resursu, tāpēc vērtības prognozēšanai tika izmantots 2007.-2009. gada vidējais svērtais īpatsvars kopējā meža nozares pārstrādē. Papīra un papīra izstrādājumu ražošanai tas bija 6%, bet mēbeļu ražošanai ap 13.5%;

Algas fonds aprēķināts, piemērojot 2007.-2009.g. vidējo svērto algu un produkcijas vērtības attiecību. Papīra un papīra izstrādājumu ražošanai tas bija 15.1%, bet mēbeļu ražošanai – 22.9%;

Vidējās mēneša algas un nodarbināto skaits prognozēts līdzīgi kā mežsaimniecībā un mežizstrādē, izdalot attiecīgā gada algu fondu ar prognozēto vidējo mēneša atalgojumu.

42. attēls. Bruto algas pārmaiņas papīra un papīra izstrādājumu ražošanā

b) Bāzes scenārija rezultāti

Bāzes scenārija rezultāti parāda, ka nozare 2020. gadā ar šo resursu apjomu un neņemot vērā produkcijas cenu iespējamās svārstības var atgriezties 2007. gada līmenī produkcijas vērtības un pievienotās vērtības ziņā, tomēr nodarbināto skaits būtiski atpaliek no 2007. gada rādītājiem. Tas saistīts ar scenārijā paredzēto nosacījumu par algu pieaugumu un ražīguma kāpināšanu uz 1 nodarbināto šā pieauguma kompensēšanai. Izvairīties no tā būs iespējams tikai ļoti labvēlīgas tirgus konjunktūras apstākļos, kas nodrošinās produkcijas cenas būtisku pieaugumu, vai arī mainot izmaksu struktūru.

2011. gada rādītāju prognoze parāda, ka meža nozare atgūstas no krīzes ātrāk nekā paredzēts bāzes scenārijā, kas ļautu atkal noslogot pirmskrīzes gados izveidotās pārstrādes jaudas un nodarbināt lielāku cilvēku skaitu nekā paredzēts scenārijā, tuvojoties 2007. gada līmenim. Tomēr normālos apstākļos, t.i. ja būtiski nepasliktināsies situācija iekšējā un eksporta tirgos, atalgojuma līmenim nāksies kāpt, lai piesaistītu nepieciešamās darba rokas un jautājums par ražīguma celšanu atkal kļūs aktuāls.

21. tabula. Bāzes scenārija rezultāti meža nozarē

	2007.	2008.	2009.	2013.	2020.
Ciršanas apjoms, milj. m ³	10,1	8,9	10,7	11	11
Produkcijas vērtība mežsaimniecībā un mežizstrādē, milj. Ls	469	417	331	385	385
Algu fonds mežsaimniecībā un mežizstrādē, milj. Ls	26	34	29	28	28
Vidējais mēneša atalgojums mežsaimniecībā un mežizstrādē, Ls bruto	445	497	477	543	662
Nodarbināto skaits mežsaimniecībā un mežizstrādē	6 675	6 996	5 876	4283	3619
Produkcijas vērtība koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošanā, milj. Ls	1095	877	644	949	1167
Algu fonds, milj. Ls	129	124	83	122	150
Vidējā mēneša alga, Ls bruto	317	367	375	407	499
Nodarbināto skaits	30 425	25 701	19 467	24940	25779
Produkcijas vērtība papīra un papīra izstrādājumu ražošanā, milj. Ls	69	70	56	71	87
Algu fonds, milj. Ls	10	11	9	11	13
Vidējā mēneša alga, Ls bruto	423	456	465	514	629
Nodarbināto skaits	1 768	1 635	1 426	1734	1796
Produkcijas vērtība mēbeļu ražošanā, milj. Ls	185	144	108	159	195
Algu fonds, milj. Ls	40	36	24	36	45
Vidējā mēneša alga, Ls bruto	291	296	317	339	404
Nodarbināto skaits	10 221	8 303	6 555	8927	9457
Meža nozares produkcijas vērtība kopā, milj. Ls	1 818	1 508	1 140	1 563	1 834
Meža nozares kopējā pievienotā vērtība, milj. Ls	581	443	328	467	538
Meža nozares kopējais nodarbināto skaits	49 089	42 635	33 324	39 884	40 651

5.3.2. SC_1 – alternatīvais scenārijs

a) Alternatīvā scenārija pieņēmumi

Alternatīvais scenārijs ir balstīts uz sekojošiem pieņēmumiem:

Nozares attīstība uz ciršanas apjomu palielināšanas rēķina ir ierobežota, pirmkārt, mežu atražošanas ilgtspējas nodrošināšanas dēļ, otrkārt, sabiedrības spiediena dēļ – publiski skaji ir izskanējis viedoklis par mežu pārmērīgu izciršanu. Tomēr, ja krājas pieaugums pēc Valsts Meža dienesta datiem ir ~16.5 milj. m³ gadā, dabīgais atmirums ~3 milj. m³ gadā un krājas pieaugums platībās, kas nav pieejamas koksnes iegūšanai, vēl līdz 1 milj. m³, tad ciršanai pieejamais apjoms gadā ir ap 12-12.5 milj. m³. Līdz ar to konservatīvi tika pieņemts, ka prognozes periodā vidējais ciršanas apjoms būs 12 milj. m³ gadā. Tajā pat laikā jāatzīmē, ka Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātes dekāna Dagna Dubrovskā prezentācija konferencē „Meža nozare 20 Latvijas neatkarības gados”, kas notika 2011. gada 25. februārī, ir noteikti vēl lielāki iespējamie ciršanas apjomi, kas balstās uz Latvijas meža resursu statistiskās inventarizācijas datiem. Šīs analīzes mērķis nav izvērtēt koksnes apjoma novērtēšanas metodiku, tāpēc esam palikuši pie konservatīvāka ciršanas apjoma. Tajā pat laikā veiktās prognozes ļauj

aprēķināt nozares ieguvumu uz koksnes resursa vienību un sareizināt ar jebkuru citu korekti aprēķināto iegūstamās koksnes apjomu;

Izejvielu importa iespējas ir ierobežotas ekonomisku vai politisku iemeslu dēļ;

Papildus ieguvumu meža nozare var iegūt no racionālākas koksnes resursa izmantošanas, kas paredzētu produkcijas ražošanu ar lielāku pievienoto vērtību Latvijā. Līdz ar to tika pieņemts, ka apaļkoku īpatsvars eksportā pakāpeniski samazināsies no 33% 2013. gadā līdz 5% 2020. gadā, novirzot šo koksnes apjomu pārstrādei;

Nemot vērā publiski izteiktus nozares pārstāvju komentārus, tika pieņemts, ka 10% no eksportētiem apaļkokiem ir zāģbaļķi, bet pārējais – papīrmalka;

Zāģbaļķi prognozēs tika novirzīti papildus zāģmateriālu ražošanai, pieņemot, ka gatavās produkcijas iznākums ir 50% un cena ir ~123 Ls/m³ (pēc 2008.-2010.g. vidējās svērtās zāģmateriālu eksporta cenas);

Atkritumi, kas veidojas no zāģmateriālu ražošanas 50% apmērā, tika novirzīti kurināmās koksnes ražošanai ar cenu ~37 Ls/t (pēc 2006.-2010.g. vidējās svērtās eksporta cenas). Pārrēķins no izejvielas apjoma m³ uz gatavās produkcijas svaru veikts ar koeficientu 0.8 t uz 1 m³;

Papīrmalka tika novirzīta skaidu plātņu ražošanai ar gatavās produkcijas cenu ~127 Ls par 1 m³ (pēc 2006.-2010.g. eksporta datiem);

Algu fonds un nodarbināto skaits tika aprēķināts līdzīgi, kā grupai *koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana* bāzes scenārijā.

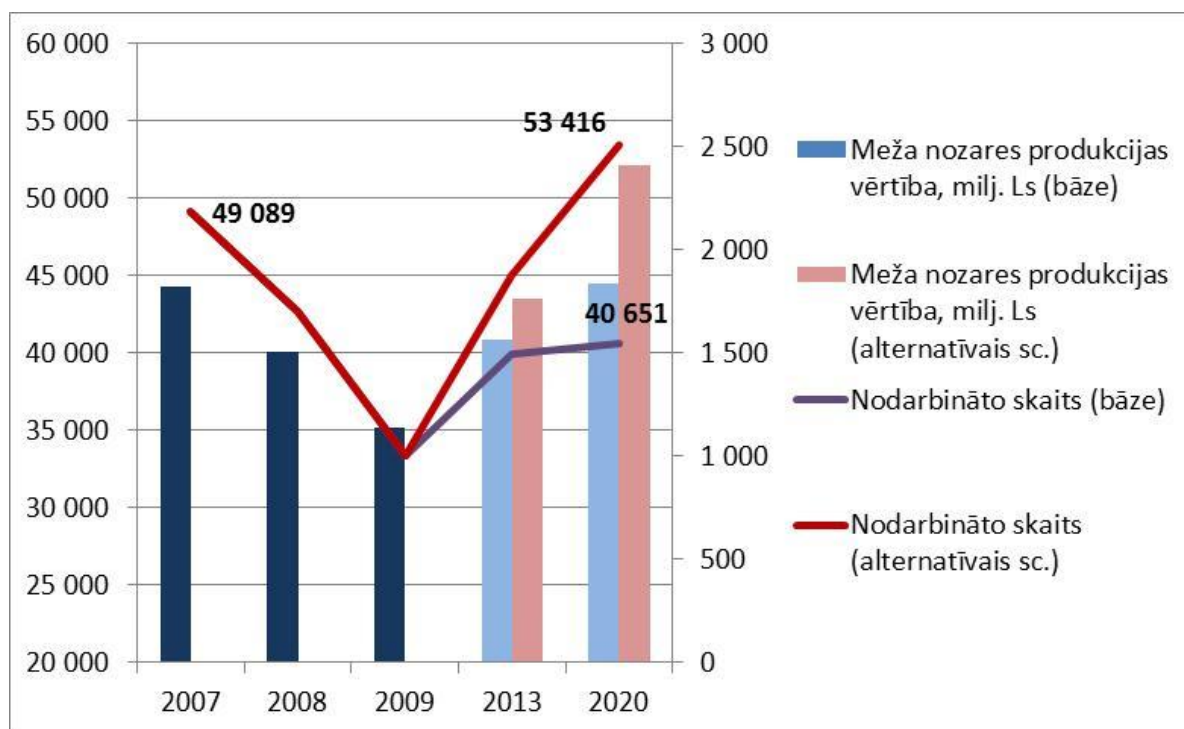
b) Alternatīvā scenārija rezultāti

22. tabula. Alternatīvā scenārija rezultāti meža nozarē

	2007.	2008.	2009.	2013.	2020.
Papildus produkcijas vērtība no ciršanas apjomu palielinājuma, milj. Ls				142	167
Papildus pievienotā vērtība no ciršanas apjomu palielinājuma, milj. Ls				42	49
Papildus nodarbinātie no ciršanas apjoma palielinājuma, cilv.				3 626	3 696
Papildus produkcijas vērtība no racionālākas koksnes izmantošanas, milj. Ls				59	411
Papildus pievienotā vērtība no racionālākas koksnes izmantošanas, milj. Ls				15	103
Papildus nodarbinātie no racionālākas koksnes izmantošanas, cilv.				1487	9069
Kopējā produkcijas vērtība, milj. Ls	1 818	1 508	1 140	1 764	2 412
Kopējā pievienotā vērtība, milj. Ls	581	443	328	524	690
Kopējais nodarbināto skaits, cilv.	49 089	42 635	33 324	44 997	53 416

Alternatīvais scenārijs uzrāda būtisku (par 33%) produkcijas vērtības pieaugumu pret 2007. gadu, kā arī mazāku, bet jūtamu nodarbinātības pieaugumu par 9%. Aptuveni 30% no pieauguma nodrošina papildus ciršanas apjomu apgūšana, bet pārējās 70% – koksnes resursa racionālāka izmantošana, radot produktu ar augstāku pievienoto vērtību Latvijā nevis izvedot izejvielu citu valstu pārstrādātāju vajadzībām.

Tomēr ir jāatzīmē, ka šī scenārija realizācija ir cieši saistīta ar skaidru un argumentētu komunikāciju ar sabiedrību, kas pamato palielināto ciršanas apjomu atbilstību nenoplicinošas mežsaimniecības pamatprincipiem.

43. attēls. Bruto algas pārmaiņas mežsaimniecībā un mežīstrādē

5.3.3. Politiskās izšķiršanās jautājumi meža nozarē

Vai tiks veikta neizmantotās lauksaimniecības zemes pārvērtēšana pēc tās perspektīvās atbilstības zemes lietošanas veidam un, iespējams – papildus platību iekļaušana mežsaimnieciskajā aprītē

Vai ilgtermiņā nebūtu ekonomiski izdevīgi rīkoties un, iespējams, investēt meža vērtības palielināšanā, sākot ar koksnes ieguves palielināšanu apjomā un vērtībā no 1 ha, veicinot, piemēram, privāto meža īpašnieku kooperāciju, atbalstu meža infrastruktūras attīstībai, jaunaudžu kopšanai un ģenētiski augstvērtīga reproduktīvā materiāla izmantošanai, un beidzot ar daudzpakāpju pārstrādes veicināšanu Latvijā, sabalansējot to ar koksnes izmantošanu enerģētikā, mazinot mazvērtīgā eksporta īpatsvaru?

Kā veicināt augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanas pieaugumu meža nozarē Latvijā?

5.4. Zivsaimniecības nozares perspektīva

Arī šās nozares attīstības prognozes tika izstrādātas diviem scenārijiem, no kuriem viens

SC_0 jeb bāzes scenārijs paredz, ka visi procesi nozarē turpināsies, saglabājoties pēdējo gadu tendencēm, bet

otrais jeb alternatīvais scenārijs iekļauj sevī arī būtiskās pārmaiņas, kas vērstas uz nozares saražotas produkcijas vērtības palielināšanu, balstoties uz rīcībā esošiem resursiem

Šajā novērtējumā aptverti visi noteicošie zivsaimniecības nozares posmi:

- Zveja
- Apstrāde
- Akvakultūra.

5.4.1. Bāzes scenārijs

a) Bāzes scenārija pieņēmumi

(1) Zvejniecības attīstības prognozes

Kopējās nozvejas prognoze. Nozvejas prognozei tika izmantoti Centrālās statistikas pārvaldes dati par 2006. -2010.g. faktisko nozveju, no kuriem tika aprēķināts vidējais kopējās nozvejas apjoms 156,9 tūkst. t. Savukārt 2011. un 2012. gadam šis apjoms tika koriģēts ar nozvejas limitu samazinājumu, izņemot lašus, kuru limits ir izteikts gabalos, nevis svarā. Tādējādi kopējā nozveja 2011. gadā tika prognozēta 144 tūkst. t apmērā, bet 2012. gadam – 132 tūkst. t apmērā. Ņemot vērā, ka pašreizēja tendence uz nozvejas limitu noteikšanā ir negatīva, turpmākie kopējās nozvejas apjomi periodam no 2013.g. līdz 2020. gadam tika noteikti, izmantojot par pamatu 2012. gada rādītāju, to noapaļojot uz leju līdz 130 tūkst. t.

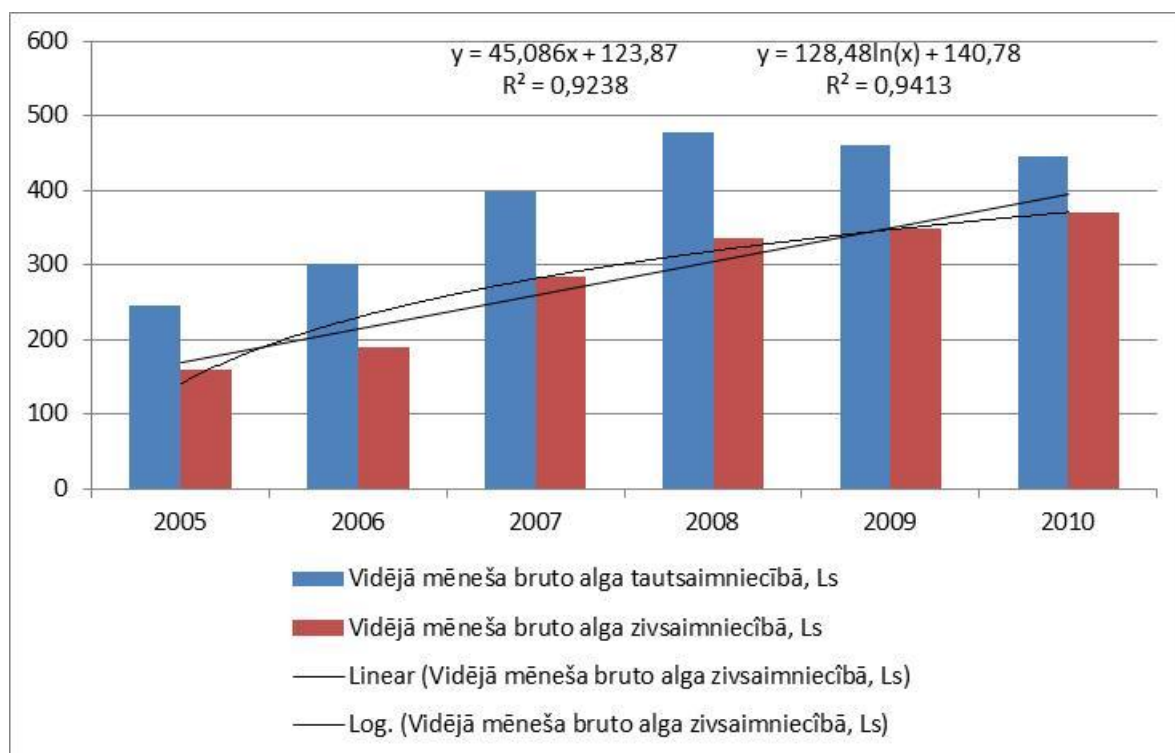
Kopējās nozvejas vērtības prognoze. Nozvejas vērtības prognoze tika aprēķināta, ņemot vērā nozvejas fizisko apjomu prognozi un vidējo vienas tonnas vērtību, kas ir noteikta, balstoties uz CSP datiem par 2007.-2009. gadiem un ir Ls 172 par tonnu. Tādā veidā tika noteikts, ka kopējās nozvejas vērtība (zvejniecības produkcijas vērtība) ir Ls 22.4 milj. gadā laika periodam 2013.-2020.g. Iespējamās zivju resursa cenu svārstības netika paredzētas.

Kopējā zvejniecības algu fonda prognoze. Kopējais algu fonds iekļauj zvejniecībā nodarbināto gada bruto algas. Tas tika prognozēts pieņemot, ka darbinieku atalgojuma un produkcijas vērtības attiecība paliek nemainīga, par pamatu ņemot vēsturiskus datus par 2007.-2009.g. Atalgojums vidēji ir veidojis 11.3% no produkcijas vērtības.

Vidējā atalgojuma prognoze. Vidējā atalgojuma līmeņa prognoze ir balstīta uz līdzšinējo tendenču analīzi periodā no 2005.g. līdz 2010.g. un to ekstrapolēšanu periodam 2013.-2020.g. Prognozes tika aprēķinātas pēc divām metodēm:

- lineārais attīstības modelis, kas paredz katru gadu vienādu pieaugumu;
- logaritmiskais modelis, kas katram nākamam gadam paredz mazāku pieaugumu.

Abus modeļus raksturo ļoti augsts determinācijas koeficients R^2 - rādītājs, kas raksturo, cik precīzi ir veikta aproksimācija. Jo tuvāk tas ir 1, jo precīzāka ir aproksimācija. Tomēr turpmākiem aprēķiniem tika izmantota logaritmiska funkcija, jo šķiet labāk piemērota atalgojuma pieauguma prognozēšanai.

44. attēls. Nodarbināto skaita prognoze zvejniecībā. Nodarbināto skaits tika aprēķināts, balstoties uz algas fonda un vidējā atalgojuma prognozēm

(2) Akvakultūras prognoze

Akvakultūras produkcijas vērtībai ir plānots pieaugums, ņemot vērā līdz šim novērotas aktivitātes, piesakot jaunus investīciju projektus akvakultūras attīstībai. Līdz ar to plānots, ka akvakultūras produkcijas vērtība līdz 2020. gadam pieaugs apmēram 2 reizes pret 2009. gada rādītājiem. Nodarbināto skaits ir aprēķināts līdzīgi kā zvejniecībā.

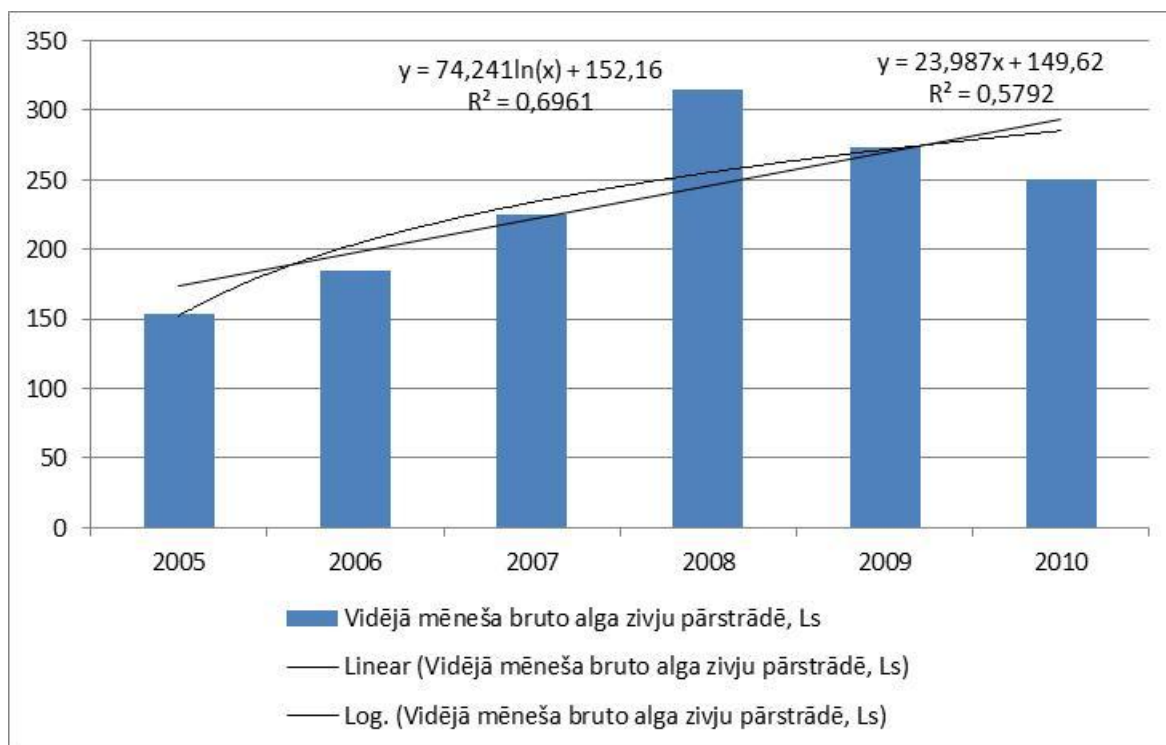
(3) Zivju un akvakultūras produktu pārstrāde

Zivju pārstrādes produkcijas vērtības prognoze. Produkcijas vērtība tika iegūta, reizinot pārstrādāto apjomu (izejvielas svarā) ar vidējo cenu. Pārstrādātais apjoms tika noteikts, ņemot vērā prognozēto kopējo nozveju (130 tūkst. t gadā) un atskaitot no tās vidējo eksporta pārsniegumu par importu (2006.-2010. g. tas vidēji bija 1.9 tūkst. t). Savukārt vidējā produkcijas vērtība, kas tiek iegūta no izejvielu tonnās ir Ls 737. Papildus katru gadu, sākot ar 2014. g. produkcijas vērtība tika indeksēta par 3%, pieņemot, ka tiks ražota aizvien vērtīgāka produkcija. Rezultātā 2020. gadā ar minēto izejvielas apjomu ir plānots sasniegt kopējo produkcijas vērtību Ls 116 milj.

Zivju pārstrādē nodarbināto kopējā algu fonda prognoze. Līdzīgi kā zvejniecībā, algu fonds tika prognozēts kā daļa no produkcijas vērtības, kas ir no teikta no 2005.-2009.g. statistikas rādītājiem un sasniedz 15.5%.

Vidējā atalgojuma prognoze. Vidējā atalgojuma līmeņa prognoze ir balstīta uz līdzšinējo tendenču analīzi periodā no 2005.g. līdz 2010.g. un to ekstrapolēšanu periodam 2013.-2020.g. Prognozes tika aprēķinātas pēc divām metodēm:

- lineārais attīstības modelis, kas paredz katru gadu vienādu pieaugumu;
- logaritmiskais modelis, kas katram nākamam gadam paredz mazāku pieaugumu.

45. attēls. Nodarbināto skaita prognoze zivju pārstrādē. Nodarbināto skaits tika aprēķināts, balstoties uz algas fonda un vidējā atalgojuma prognozēm

Abus modeļus raksturo vidēji zems determinācijas koeficients, tomēr logaritmiskajam modelim tas ir augstāks. Līdz ar to šis modelis arī tika izmantots tālākai nodarbināto skaita prognozēšanai.

Nodarbināto skaits tika noteikts, ņemot vērā prognozēto algu fondu un vidējo atalgojuma līmeni (pēc logaritmiskas funkcijas). Papildus tika aprēķināts nodarbināto skaits, ņemot vērā Latvijas Zivrūpnieku savienības biedru komentārus par nodarbināto ražīguma palielināšanas rezervēm, kas tika novērtētas 10% robežās. Līdz ar to tika aprēķināts, ka 1 darbinieks vidēji gadā saražo produkciju par Ls 22.7 tūkst.

b) Bāzes scenārija rezultāti

Prognožu rezultāti, kas apkopoti zemāk, parāda, ka, neskatoties uz nozvejas apjoma samazinājumu, kopējā zivju nozares produkcijas vērtība var pārsniegt 2009. gada līmeni. Šeit gan būtu jāatzīmē, ka šis apjoms joprojām ir zemāks par 2007.-2008. g. līmeni.

Nodarbināto skaitam ir tendence samazināties, kas galvenokārt ir saistīts ar diviem procesiem:

1. zvejniecības apjoma kritums;
2. atalgojuma pieaugums, vienlaicīgi nepieļaujot kopējā algu fonda īpatsvara pieaugumu.

Kopumā prognoze parāda, ka ņemot vērā 2007.-2009.g. tendences un nozares struktūru, ar samazinātiem zivju resursa apjomiem zivju nozare var nodrošināt darba vietas aptuveni 2009. gada līmenī, bet nespēj nodarbinātības ziņā atgriezties 2007. gada līmenī.

23. tabula. Bāzes scenārija rezultāti zivsaimniecībā

	2007.	2008.	2009.	2013.	2020.
Kopējā nozveja, tūkst. t	156	158,5	164	130	130
Kopējā zvejniecības produkcijas vērtība, tūkst. Ls	27509	28739	26040	22370	22370
kopējā akvakultūra produkcijas vērtība, tūkst. Ls	2778	2234	2499	3500	4925
Kopējā pārstrādes produkcijas vērtība, tūkst. Ls	114119	136684	95658	94374	116068
Zivju nozares produkcijas vērtība kopā, tūkst. Ls	144405	167657	124196	120244	143363
Zivju nozares pievienotā vērtība kopā, tūkst. Ls	46166	52658	38127	37867	44132
Vidējais mēneša bruto atalgojums zvejniecībā (log), Ls	285	336	349	422	496
Vidējais mēneša bruto atalgojums akvakultūrā (log), Ls	175	251	264	317	372
Vidējais mēneša bruto atalgojums pārstrādē (log), Ls	225	315	274	315	358
Nodarbināto skaits zvejniecībā (log), cilv.	1 279	1 167	977	499	425
Nodarbināto skaits akvakultūrā (log), cilv.	215	192	161	158	189
Nodarbināto skaits pārstrādē (log), cilv.	6206	6003	4728	3870	4192
Nodarbināto skaits pārstrādē (pēc ražīguma), cilv				4152	5107
Kopējais nodarbināto skaits zivju nozarē (log), cilv.	7 700	7 361	5 866	4 527	4 806
Kopējais nodarbināto skaits zivju nozarē (pēc ražīguma), cilv.				4 809	5 721

5.4.2. Nozares attīstības alternatīvais scenārijs**a) Alternatīvā scenārija pieņēmumi**

Alternatīvais scenārijs paredz, ka papildus bāzes scenārijā apskatītai attīstības prognozei, kas pēc būtības paredz esošo procesu ekstrapolēšanu uz periodu līdz 2020. gadam bez būtiskām izmaiņām, īpaši tiek veicināta akvakultūras attīstība un zivju resursa racionālāka izmantošana, ražojot produkciju ar augstāku pievienoto vērtību.

Scenārijs balstās uz vairākiem pieņēmumiem:

zvejniecībā visi parametri saglabājas bāzes scenārija līmenī;

lai demonstrētu iespējamo ieguvumu no pieejamā zivju resursa racionālākas izmantošanas tika izmantoti dati par brētliņu un šprotu eksportu (sk. tabulu). Šis ir tikai uzskatāms piemērs, kā izejvielas eksporta aizstāšana ar pārstrādes produktu eksportu var palielināt nozares apjomu un nodarbināto skaitu. Tikpat labi tās varēja būt citas zivis un to produkti.

24. tabula. Brētliņu un šprotu eksporta dinamika 2006.-2010. g.

		2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	Vidēji
Svaigas brētliņas	t	462	5603	1961	5741	10171	4787
	tūkst. Ls	47	556	174	496	1025	460
	Ls/kg	0,10	0,10	0,09	0,09	0,10	0,10
Saldētas brētliņas	t	24088	31079	32717	24940	21251	26815
	tūkst. Ls	4012	5362	6350	5166	4045	4987
	Ls/kg	0,17	0,17	0,19	0,21	0,19	0,19
Šprotes	t	47858	38307	39658	25529	30197	36310
	tūkst. Ls	40936	29779	35075	21593	23716	30220
	Ls/kg	0,86	0,78	0,88	0,85	0,79	0,83

Prognozēs tika pieņemts, ka 2/3 no bāzes scenārija svaigu un saldētu brētliņu eksporta (prognozēs tas 2013. gadā noteikts aptuveni 20 tūkst. t līmenī) tiktu pārstrādātas Latvijā, ražojot produkciju ar augstāku vērtību. Konservētas produkcijas apjoms tika noteikts, ņemot vērā atkritumus (-20%) un brētliņu aptuvenu īpatsvaru konservu masā (75%). Konservu cena tika noteikta 2006.-2010. g. vidējā līmenī, balstoties uz eksporta datiem. Nodarbināto skaita noteikšana notika līdzīgi kā bāzes scenārijā, ņemot vērā produkcijas vērtību, algu fonda īpatsvaru un algu izmaiņu prognozi;

akvakultūrā tika pieņemts, ka, mērķtiecīgi sekmējot zivju audzēšanas attīstību modernajās zivju fermās, ar vietējo produkciju tiks daļēji aizstāts imports, kas svaigu zivju grupā vien pēdējos gados ir bijis ap 10 tūkst. t, no kurām aptuveni 7 tūkst. t veidoja laši un foreles. Līdz ar to prognozēs tika paredzēts akvakultūras produkcijas kāpums papildus bāzes scenārijam 6 tūkst. t 2020. gadā, no kuriem 10% paredzēti apstrādei. Produkcijas vidējā cena Ls 3.50/kg. Nodarbināto prognoze izstrādāta līdzīgi kā bāzes scenārijā.;

visi atkritumi, kas rodas no akvakultūras produkcijas un brētliņu papildus apjoma, tiek pārstrādāti uz zivju miltiem un eļļu. Atkritumu apjoms tika noteikts 20% apmērā no papildus pārstrādātām brētliņām un akvakultūras produkcijas. Tika definēti 2 iegūstamie produkti – zivju milti un zivju eļļa ar produkcijas iznākumu attiecīgi 22% un 6%. Produkcijas cena tika no noteikta, pamatojoties uz 2006.-2010.g. eksporta datiem (attiecīgi Ls 461 un Ls 413 par tonnu).

b) Alternatīvā scenārija rezultāti

Alternatīvā scenārija rezultāti būtiski pārsniedz bāzes scenārija produkcijas vērtības rādītājus – pieaugums sasniedz 25%. Tas galvenokārt saistīts ar akvakultūras attīstību un šprotu ražošanu. Nodarbinātības ziņā 2020. gada prognozes joprojām atpaliiek no 2007.-2008. gada datiem.

25. tabula. Alternatīvā scenārija rezultāti zivsaimniecībā

	2007.	2008.	2009.	2013.	2020.
Papildus produkcijas vērtība no brētliņu pārstrādes, tūkst. Ls				0	11461
Papildus darba vietas šprotu ražošanā (log), cilv.				0	414
Papildus darba vietas šprotu ražošanā (pēc ražīguma), cilv.				0	504
Akvakultūras papildus produkcijas vērtība, tūkst. Ls				0	21000
Papildus darba vietas akvakultūrā (log), cilv.				0	453
Papildus produkcijas vērtība no akvakultūras produktu pārstrādes, tūkst. Ls				0	2710
Papildus nodarbinātie akvakultūras pārstrāde (log), cilv				0	20
Papildus produkcijas vērtība no akvakultūras produktu un šprotu ražošanas atkritumu pārstrādes, tūkst. t				0	341
Kopējā papildus produkcijas vērtība, tūkst. Ls				0	35511
Kopējā papildus pievienotā vērtība, tūkst. Ls				0	12257
Kopējās papildus darba vietas (log.)				0	887
Kopējās papildus darba vietas (pēc ražīguma)				0	977
Zivju nozares kopējā produkcijas vērtība, tūkst. Ls	144405	167657	124196	120244	178875
Zivju nozares kopējā pievienotā vērtība, tūkst. Ls	46166	52658	38127	37867	56389
Zivju nozarē kopējais nodarbināto skaits (log.)	7 700	7 361	5 866	4 527	5 692
Zivju nozarē kopējais nodarbināto skaits (pēc ražīguma)				4 809	6 698

5.4.3. Politiskās izšķiršanās jautājumi zivsaimniecības nozarē

Bāzes scenārija rezultāti parāda, ka zivsaimniecības nozares attīstība, saglabājot līdzšinējās tendences un ņemot vērā pieejamo zivju resursu, varētu stagnēt, nerasniedzot 2007.-2008.g. rādītājus un samazinoties nodarbinātībai. Labāku rezultātu sasniegšanai ir vajadzīga aktīva rīcība. Ir iespējami vairāki rīcības varianti vai to kombinācijas:

kā efektīvāk izmantot Latvijai atvēlēto zvejniecības resursu apjomu, veicot tā apstrādi/pārstrādi un ražojot produkciju ar augstāku pievienoto vērtību. Tam vajadzētu veicināt eksporta struktūras pārmaiņas, samazinot nepastrādātas zivju produkcijas īpatsvaru tajā;

kā radīt papildus zivju resursus Latvijas teritorijā, kas ir iespējams, attīstot akvakultūras nozares zivju audzēšanas projektus, tādējādi daļēji aizstājot importu un nodrošinot papildus izejvielas pārstrādei;

kā nodrošinot stabilu, prognozējamu papildus zivju resursa plūsmu no citām valstīm, nodrošinot ar izejvielām Latvijas pārstrādātājus.

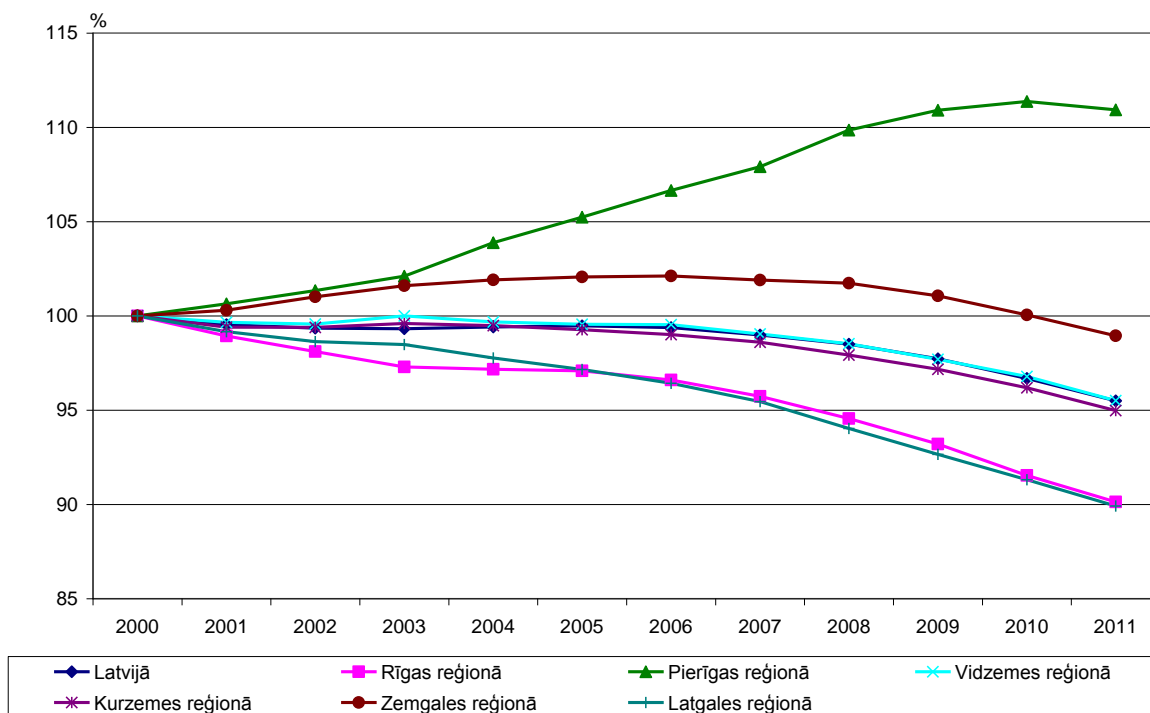
Šo rīcību rezultātā ir iespējams sasniegt lielāku produkcijas vērtību, nostiprināt pozitīvu ārējās tirdzniecības saldo un saglabāt vai pat nedaudz palielināt nodarbinātību.

Kā turpmāk balansēt zvejas flotes attīstību. Samazinoties nozvejas limitiem it kā floti būtu jāturpina mazināt. Tomēr - vēsturiskie dati arī liecina, ka nozvejas limitu izmaiņas, kas saistītas ar zivju populāciju, var būt cikliskas. Līdz ar to šajā brīdī pilnīgi līdzsvarojot flotes kapacitāti ar nozvejas apjomiem, nākotnē tā var nonākt jaudas deficītā, neizpildot un potenciāli pat zaudējot daļu no palielinātas kvotas.

5.4.4. Lauku telpas nodarbinātības perspektīva, saistībā ar agrobiznesa nozares iespējamām attīstības scenārijiem

Raksturojot nodarbinātības struktūru Latvijas lauku telpā (17. attēls) konstatēts, ka atšķirībā no Republikas pilsētām, lauku novados un arī RAC novados raksturīgs augsts agrobiznesa primārajā sektorā nodarbināto īpatsvars kopējā nodarbinātības struktūrā, attiecīgi 35% un 24% 2010. gadā. Augsts ir arī apstrādes rūpniecībā (t.sk., pārtikas ražošana, kokapstrāde un mēbeļu ražošana) nodarbināto īpatsvars, attiecīgi 14% lauku novados un 16% RAC novados.

Analizējot darbaspējīgo iedzīvotāju skaita dinamiku kopš 2000. gada, vērojams nepārtraukts darbaspējīgā vecuma (15 – 70 gadiem) iedzīvotāju skaita kritums gan valstī kopumā, gan sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem, izņemot Pierīgas statistisko reģionu, kur vērojams darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaita pieaugums, kāpinot pieauguma tempu kopš 2003. gada (46. attēls).

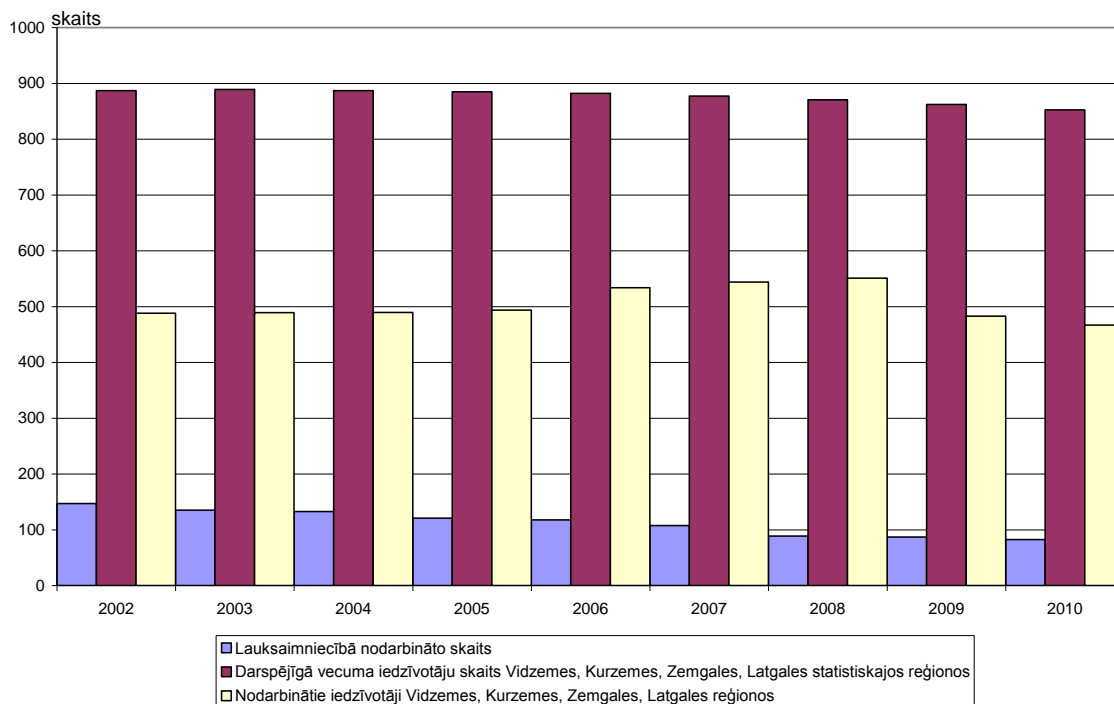

46. attēls. Darbspējīgo iedzīvotāju skaita (15 – 70 gadi) dinamika sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem. 2000. – 2011. gads, CSP dati

Analizējot paralēli darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaita dinamiku Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales reģionos laika periodā no 2002. gada līdz 2010. gadam un lauksaimniecībā (ieskaitot mežsaimniecībā un zvejniecībā) nodarbināto skaita dinamiku atbilstošajā periodā, vērojamas saskanīgas tendences, kas, ievērojot lauksaimniecības nozīmīgo lomu lauku telpas iedzīvotāju nodarbinātībā, ļauj izvirzīt tēzi,

darbspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanos reģionā ietekmējusi darba vietu skaita samazināšanās lauksaimniecībā, kā arī reģionā esošo pilsētu nespēja lauku telpā bezdarba palikušos iedzīvotāju absorbēt.

46. attēlā redzams, ka darbspējīgo iedzīvotāju skaita krituma temps reģionos samazinās periodā no 2006. – 2008. gadam, kad vērojams nodarbināto skaita pieaugums reģionos (pateicoties straujajai būvniecības nozares izaugsmei). Tādējādi iespējams izvirzīt vēl vienu tēzi, ka iedzīvotāju vēlme migrēt no teritorijas samazinās, ja teritorijā atrodamas atbilstošas darba vietas.

47. attēls. Darbspējīgā vecuma iedzīvotāju, nodarbināto un lauksaimniecībā nodarbināto skaita dinamika Latvijā 2002. – 2010. gads, CSP dati

Iespējamo lauku telpas *citās nodarbinātības* attīstības scenāriju izstrādes mērķis ir, ievērojot agrobiznesa nozaru būtisko ietekmi uz nodarbinātību lauku telpā, iezīmēt ietekmi, kāda, atbilstoši iepriekšējās nodaļās iezīmētajiem agrobiznesa nozaru iespējamajiem attīstības scenārijiem, tā varētu būt uz kopējo nodarbinātību Latvijas lauku telpā.

5.4.5. Pieņēmumi

Lai veiktu iespējamo attīstības scenāriju aprēķinu, izvirzīti sekojoši pieņēmumi:

agrobiznesa nozarēs iespējamo izmaiņu ietekme aprēķināta atbilstoši teritoriju dalījumam lauku novados un RAC novados;

aprēķini veikti atbilstīgi izvirzīto agrobiznesa attīstības iespējamo scenāriju (SC_0) un (SC_1) rezultātiem attiecībā uz izmaiņām nozarēs nodarbināto skaitā.

Nenotiek darbaspēka migrācija starp pilsētām un laukiem - zūdot darba vietai nozarē, persona kļūst par bezdarbnieku tajā pašā teritorijā.

nodarbināto skait citās ražojošajās un ar tām saistītajās nozarēs (ārpus agrobiznesa) nemainās;

ražojošo nozaru un pakalpojumu nozaru savstarpējā struktūra teritorijās (lauku novados un RAC novados – katrā atsevišķi) nemainās (attieciņi: lauku novados (ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novados) 48% /52% un RAC novados 49%/51%).

26. tabula. Agrobiznesā nodarbināto skaita izmaiņas, saskaņā ar iespējamajiem attīstības scenārijiem SC_0 un SC_1, 2020. gadā

	2020. gadā SC_0	2020. gadā SC_1
Lauksaimniecībā nodarbināto skaita izmaiņas	Kritums par 56100	Kritums par 46900
Pārtikā nodarbināto kritums	Kritums par 17100	Kritums par 14400
Mežsaimniecībā nodarbināto skaita izmaiņas	Kritums par 1636	Kritums par 0
Meža pārstrādē nodarbināto skaita izmaiņas	Pieaugums par 9584	Pieaugums par 18056
Zivju pārstrādē nodarbināto skaita izmaiņas	Kritums par 192	Pieaugums par 312

Aprēķini veikti, ievērtējot 26. tabulā apkopoto iespējamo agrobiznesa nozaru attīstības scenāriju ietekmi uz kopējo nodarbinātību lauku novados (27. tabula) (ieskaitot Pierīgas statistiskā reģiona novados) un RAC novados atsevišķi, kā arī piemērojot pieņēmumu, ka kopējā nodarbinātības struktūra (attiecība starp ražojošajām nozarēm un pakalpojumu nozarēm) aplūkotajās teritorijās paliek nemainīga – kāda tā novērojama 2010. gada nogalē (CSP dati par nodarbinātību sadalījumā pa nozarēm), turklāt citu ražojošo nozaru izmaiņas vienādas ar nulli.

27. tabula. Nodarbināto skaits pa nozarēm Latvijā 2010. gadā

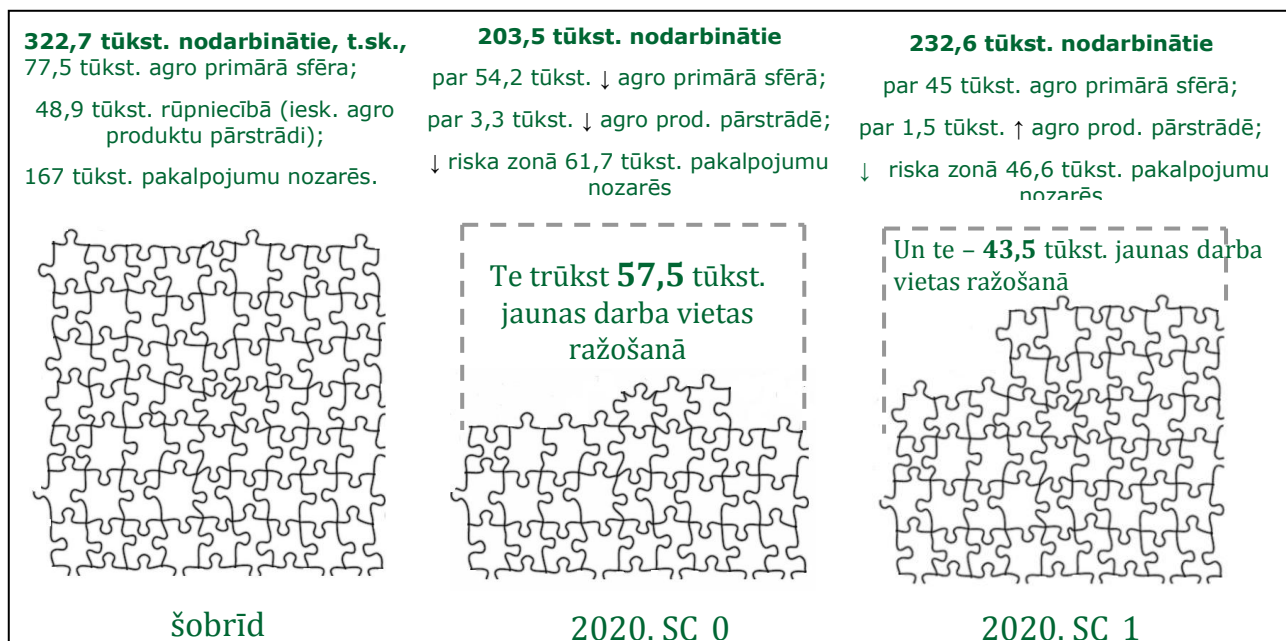
	Republikas pilsētas	RAC novadi	Lauku novadi
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	4 985	31 640	45 875
Apstrādes rūpniecība	65 823	20 946	28 001
Būvniecība	39 702	7 744	9 502
Pakalpojumi	475 813	67 672	99 350
Pārējās nozares	30 668	4 085	7 921
KOPĀ:	616 991	132 087	190 649

Aprēķinu rezultāti apkopoti 28. tabulā. Redzams, ka, pie pieņēmuma, ka kopējā nodarbinātības struktūra (attiecība starp ražojošajām nozarēm un pakalpojumiem) paliek nemainīga, mainoties nodarbināto skaitam agrobiznesa nozarēs, darba vietu skaita samazinājums iespējams rada pamatu darba vietu skaita samazinājumam arī pakalpojumu nozarēs. Atgādinām, ka pieņēmums par kopējās nodarbinātības struktūru balstās uz esošās nodarbinātības struktūras analīzi lauku novados, RAC novados Pierīgas reģiona statistiskā reģiona novados un Republikas pilsētās un norāda uz sakarību starp iedzīvotāju blīvumu teritorijā un pakalpojumu nozaru īpatsvaru teritorijas kopējā nodarbinātības struktūrā.

28. tabula. Agrobiznesa nozaru iespējamo attīstības scenāriju iespējamā ietekme uz kopējo nodarbinātību Latvijas lauku telpā

	Lauku novadi		RAC novadi		Kopā lauku telpā	
	SC_0	SC_1	SC_0	SC_1	SC_0	SC_1
Iespējamais nodarbināto skaits 2020. gadā	11968 2	13821 2	83798	94345	20347 9	232557
Iespējamās nodarbināto skaita izmaiņas:						
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	-32105	- 26079	- 22143	- 18984	- 54247	-45063
Apstrādes rūpniecība	-1881	968	-1407	578	-3287	1546
Riska zona (Pakalpojumi)	-36982	- 27326	- 24740	- 19336	- 61722	-46662

Novērtējot kopējos aprēķinu rezultātus, var secināt, ka Zemkopības ministrijas atbildības ietvaros nav iespējams apturēt nodarbinātības kritumu Latvijas lauku telpā, tomēr, īstenojot pasākumus agrobiznesa nozaru attīstībai, atbilstīgi SC_1 scenārijā paredzētajiem, iespējams nodarbinātības krituma tempu mazināt (48. attēls).

48. attēls. Agrobiznesa nozaru iespējamo attīstības scenāriju ietekme uz kopējo nodarbinātību Latvijas lauku telpā. Aprēķinu rezultātu tēlaina ilustrācija

Savukārt, uzstādot mērķi, saglabāt nodarbinātības līmeni Latvijas lauku telpā esošajā apmērā, nepieciešams starpdisciplinārs, valsts līmeņa mērķtiecīgu darbību plāns ražojošo nozaru nodarbinātības sekmēšanai lauku telpā.

5.4.6. Priekšlikumi uzņēmējdarbības attīstībai

Hierarhiski augstākais Latvijas attīstības plānošanas dokuments "Latvija 2030" paralēli lauksaimniecības nozaru stiprināšanai paredz „dažādot lauku ekonomiku, attīstot lauku tūrismu, amatniecību, bioloģisko lauksaimniecību, derīgo izrakteņu ieguvī un būvmateriālu ražošanu, transporta un citu pakalpojumu uzņēmumu attīstību, klasteru veidošanos u.c.”³⁹

³⁹ „Latvija 2030”, 77.lpp

Lai novērstu nevienmērīgu attīstības līmeni valsts atsevišķās teritorijās, **praksē valstu valdības veido un īsteno atbalsta politikas.**

Tās:

var būt fokusētas uz esošās uzņēmējiem nepieciešamās infrastruktūras uzturēšanu vai attīstību.

papildus uzņēmējiem var tikt piedāvāts finansiāls atbalsts, garantiju, subsīdiju vai aizņēmumu veidā, ja uzņēmējdarbība tiek uzsākta vai attīstīta mazāk attīstītās teritorijās.⁴⁰

Uzņēmējdarbības attīstības sekmēšanai ilgtermiņā **“Latvija 2030” paredz pasākumus komersantu izglītošanai: -**

„Lai veicinātu ekonomisko aktivitāti un uzņēmējspēju, valsts atbalsts ir vajadzīgs ne tikai uzņēmējdarbībai, bet arī esošo un potenciālo uzņēmēju izglītošanai un labās prakses popularizēšanai. Īpaša loma ir jāuzņemas nozaru asociācijām un citām uzņēmēju intereses pārstāvošām nevalstiskajām organizācijām.”⁴¹

Reģionālās politikas pamatnostādņu 2011.-2017. gadam projektā jau ir ieskicēts, ka par galveno reģionālās attīstības finansēšanas avotu kalpos ES fondi: -

„Ņemot vērā, ka nacionālā budžeta iespējas tuvākajos gados būs ierobežotas, **par galveno reģionālās attīstības finansēšanas avotu kalpos ES fondi.** Vienlaikus ES fondi 2007.-2013. gadam ir saplānoti, ir noteikti ierobežojumi, kādi ieguldījumi ir finansējami, un tie nesedz visus ar reģionālās politikas ieviešanu saistītos nepieciešamos ieguldījumus, līdz ar to **nozīmīga loma ir nefinanšu atbalsta pasākumiem un risinājumiem, kuru īstenošana neprasa papildus finansējumu.**”⁴²

Šobrīd uzņēmējdarbības veicināšana Latvijā ir LR Ekonomikas ministrijas darbības joma. Ekonomikas ministrija jau īsteno dažādus uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumus (arī caur tās pārraudzībā esošo Latvijas Investīciju un Attīstības aģentūru, kas papildus citiem uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem 2008. un 2009. gadā piedāvāja ES fondu atbalsta pasākumus īpaši atbalstāmajās teritorijās ieguldījumiem mikro, maziem un vidējiem komersantiem⁴³).

Piemēram, saskaņā ar 11.09.2009. Ekonomikas ministrijas informatīvo ziņojumu par veiktajiem pasākumiem uzņēmējdarbības veicināšanai un administratīvo šķēršļu novēršanai šajā jomā „Prioritātes ES fondu apguvē uzņēmējdarbības veicināšanai bija:

- finanšu instrumenti uzņēmējdarbības atbalstam;
- īpašie atbalsta pasākumi mikro, maziem un vidējiem uzņēmumiem;
- preču un pakalpojumu eksporta stimulēšana;
- inovāciju veicināšana;
- apmācības, t.sk., atbalsts uzņēmējdarbības uzsācējiem.”

Tomēr -

LR **Ekonomikas ministrijas** darbība uzņēmējdarbības veicināšanā nav atsevišķi fokusēta uz atbalsta pasākumu ieviešanu un to ietekmes novērtēšanu lauku novados.

⁴⁰ David B. Audretsch „Entrepreneurship : determinants and policy in a European-US comparison, 2002

⁴¹ „Latvija 2030”, 35.lpp.

⁴² VARAM reģionālās attīstības pamatnostādņu projekts

⁴³ Latvijas Investīciju un Attīstības Aģentūras mājas lapā, http://www.liaa.gov.lv/?object_id=48355

Ja tiek pieņemts politisks lēmums par to, ka lauku novados nepieciešams dažādot ekonomiku, t.sk., veicinot ekonomisko aktivitāti, tad tam ir jāvelta atbilstoši atbalsta pasākumi.

Netieši, bet

saistīti ar ekonomiskās aktivitātes veicināšanu ir arī **Labklājības ministrijas** kompetencē esošie atbalsta **pasākumi cilvēkkapitāla attīstībai un nodarbinātības veicināšanai**, tomēr arī šeit nav iespējams novērtēt atbalsta pasākumu ietekmi tieši uz lauku novadiem.

LR **Vides Aizsardzības un Reģionālās attīstības ministrijas** kompetencē, īstenojot reģionālās attīstības politiku, ietilpst pasākumi ekonomiskās aktivitātes veicināšanai Latvijas reģionos. Piemēram, Valsts Reģionālās Attīstības Aģentūra ES struktūrfondu programmēšanas periodā no 2004. līdz 2006. gadam apsaimniekoja ES Valsts atbalsta programmas (VAP) "Īpaši atbalstāmo teritoriju uzņēmējdarbības (komercdarbības) attīstība" grantu shēmu "Atbalsts ieguldījumiem uzņēmumu attīstībā īpaši atbalstāmajās teritorijās"⁴⁴.

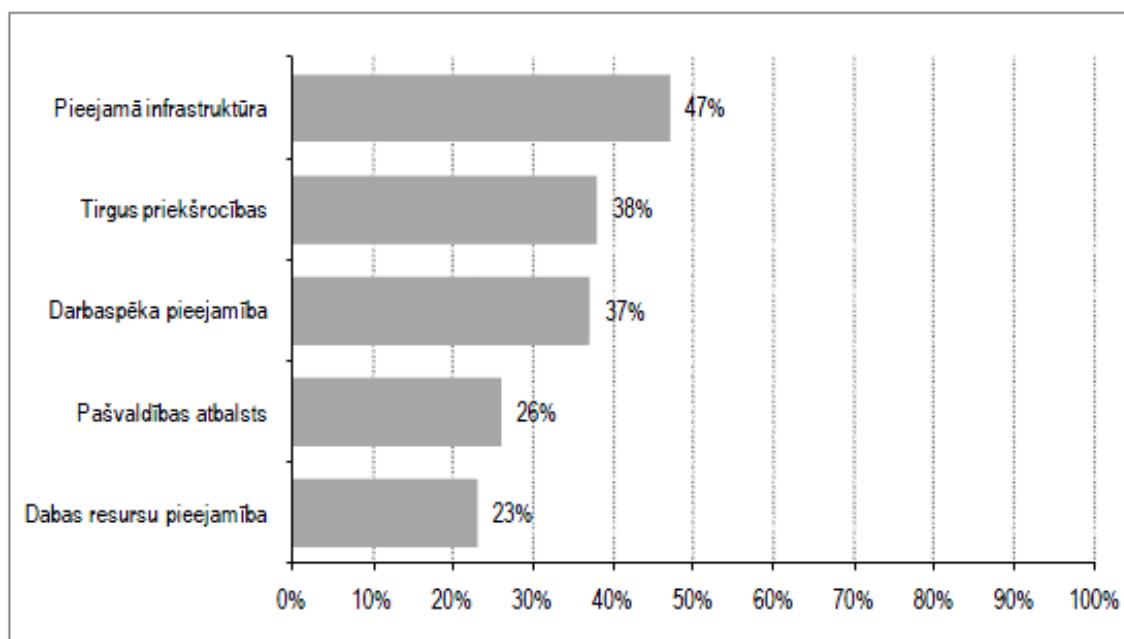
Par šobrīd īstenojamiem valsts uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem plašākā izpratnē (t.sk., kas saistīti ar cilvēkkapitāla attīstību) un par dažādu valsts pārvaldes iestāžu aktivitātēm, kas veicina uzņēmējdarbību, nav pieejama vienota informācija. Tā būtu jāizvērtē kompleksi, saprotot, kas no visa darbību un atbalsta pasākumu kopuma var tikt efektīvi mērķēts uz ekonomiskās aktivitātes veicināšanu tieši lauku novados, un, kas pozitīvi ietekmētu lauku novadu ekonomiskās attīstības līmeni.

Šobrīd **plānošanas reģionu** kompetencē ir reģiona attīstības stratēģiju un plānu izstrāde, ko paredzēts sasaistīt arī ar ES fondu darbības programmām un projektu īstenošanu turpmāk.

Piemēram, Zemgales plānošanas reģiona attīstības plāna izstrādes ietvaros plānošanas reģions ir īstenojis uzņēmēju aptauju, kurā kā svarīgākos faktorus uzņēmēji novērtēja infrastruktūras pieejamību, tirgus priekšrocības un darbaspēka pieejamību, tikai tad seko pašvaldības atbalsts un dabas resursu pieejamība.⁴⁵

⁴⁴ Valsts Reģionālās Attīstības Aģentūras mājas lapa, http://www.vraa.gov.lv/lv/es_sf/par_grantu_shemu/

⁴⁵; ²² Zemgales plānošanas reģiona ekonomikas profils, Zemgales plānošanas reģions, 2010

Avots: Zemgales plānošanas reģiona ekonomikas profils⁴⁵

49. attēls. Faktori, kas ietekmējuši uzņēmumu darbības vietas izvēli (%)

Saskaņā ar teoriju, uzņēmuma tirgus priekšrocības nosaka arī uzņēmējdarbības veikšanas vieta, jo ietekmē izmaksas un peļņas gūšanas iespējas⁴⁶. Tāpat jāņem vērā, ka katrai precei pastāv produktam specifisks tirgus lielums, kā arī nepieciešamais piegādes attālums, kas aptver tieši izmaksu segšanai nepieciešamo minimālā pieprasījuma apjomu⁴⁶. Kā norādīts Zemgales plānošanas reģiona attīstības plānā - atsevišķās teritorijās tirgus lielums ir ierobežots (gan valsts robežas, gan retā apdzīvotības blīvuma, gan zemas iedzīvotāju pirktspējas dēļ), līdz ar to pastāv preču noieta ierobežojumi vietējā tirgū un preču un pakalpojumu ražošana vietējam tirgum var būt neizdevīga.

Ņemot vērā norādīto iemeslu – produkcijas noieta tirgus lielumu, uzņēmējiem ne visos gadījumos būs izdevīgi lauku teritorijās ražot vietējiem patērētājiem.

Ja tiek pieņemts politisks lēmums, ka lauku novados ir jāveicina ekonomiskā aktivitāte, ar to saprotot privātā sektora ekonomiskās aktivitātes sekmēšanu, tad nepieciešams vienots skatījums uz esošo dažādo politikas atbalsta pasākumu īstenošanu un to ietekmi.

Uzsākot atbalsta pasākumus lauku novadu ekonomiskai attīstībai, būtu lietderīgi noskaidrot, cik lielā mērā lauku novadu iedzīvotāji ir informēti un izmanto jau piedāvātos uzņēmējdarbības atbalsta pasākumus, kā arī jāizpēta vēlams atbalsts lauku novados atsevišķi – esošajiem uzņēmējiem un uzņēmējdarbības uzsācējiem.

⁴⁶ Buģina, V., Pučere, I. (2000) Ievads reģionālās attīstības teorijās. Jelgava: LLU, 6.lpp, 47.lpp.

6. Par ko sabiedrībai un politiķiem jāizšķiras?

Par ko sabiedrībai un politiķiem jāizšķiras? savā attieksmē, uzskatos un lēmumos saistībā ar turpmāko lauku un lauksaimniecības politikas attīstību?

Kaut politikas pasākumu attīstība nav bijis šī materiāla uzdevums – tomēr riskēsim nosaukt vairākus jautājumus, ko sabiedrībai un tās pārvaldības institūcijām būtu jāatbild.

6.1. Lauku sociālekonomisko attīstību veicinošie politiskie lēmumi

Lauku telpas apdzīvotības veicināšanai (var teikt arī- saglabāšanai, palielināšanai, vispār- nodrošināšanai) nākotnes kontekstā ir vairāki svarīgi politiskie lēmumi:

6.1.1. Agroresursu pilnīgāka izmantošana

Vai tiks veiktas mērķtiecīgas valsts un privātā biznesa rīcības **agro resursu pilnvērtīgākai izmantošanai – izejvielas masas ieguves palielināšanai un vērtības pievienošanas ķēdes pagarināšanai Latvijas ekonomikā?**

Izejvielas masas ieguves palielināšana un vērtības pievienošanas ķēdes pagarināšana Latvijas ekonomikā var sniegt būtisku ieguldījumu lauku nodarbinātības saglabāšanā – pat par aptuveni trešdaļu palielinot nodarbinātību šajās nozarēs, gan par apmēram tādu pat skaitu ļaužu –uz šī pamata balstītu nodarbinātību arī citās saimnieciskās darbības nozarēs lauku teritorijās.

Šajā kontekstā iespējamie iedarbības virzieni

(1) Produktīvās zemes resursu, atbilstoši tās lietošanas mērķim – mežsaimniecība vai lauksaimniecība – produktivitātes mērķtiecīga kāpināšana

(2) Neizmantotās lauksaimniecības zemes pārvērtēšana pēc tās perspektīvās atbilstības zemes lietošanas veidam un, iespējams – papildus platību iekļaušana mežsaimnieciskajā aprītē

Zālēdāju dzīvnieku lopkopības nozaru klastera attīstības veicināšana
Ciešāka uzraudzība pār zemes izmantošanu atbilstīgi definētajam zemes lietošanas veidam ar tiesiskām un ekonomiskām sekām neizmantošanas vai neatbilstīgas izmantošanas gadījumā

(3) Dziļākas vertikālās integrācijas veicināšana

6.1.2. Produktīvas darbvietas ārpus agrobiznesa nozarēm

Vai tiks veicināta produktīvu **darbviētu rašanās preču un pakalpojumu ražošanas sfērās lauku telpā dzīvojošo cilvēku normālas ikdienas sniedzamības rādīsā?**

Šajā kontekstā iespējamie iedarbības virzieni

- (1) Investīciju piesaiste preču un pakalpojumu ražošanas sfērās;**
- (2) Laukos dzīvojošo darbspējīgo cilvēku pārkvalificēšana;**
- (3) Atbalsts MVU tirgus spēkam**

6.1.3. pakalpojumu pieejamība lauku iedzīvotājiem un biznesam

Vai tiks veidota valsts un citu publisko pakalpojumu pieejamības saglabāšanas un uzlabošanas pasākumu kompleks lauku telpas apdzīvotības pamatstruktūras saglabāšanai?

Šajā kontekstā lejamie svarīgākie iedarbības virzieni

(1) Veselība,

Vai vismaz primārās veselības aprūpes pakalpojumi būs pieejami tuvākai iedzīvotāju dzīves vietai lauku teritorijās, tajā skaitā izveidojot efektīvu mehānismu salīdzinoši dārgāko pakalpojumu sniegšanas izmaksu kompensācijai. Augstākas vienības pilnās izmaksas nosaka mazāks iedzīvotāju blīvums (arī pakalpojumu klientu tirgus apjoms) un lielāks sasniegšanas attālums un ar to saistītās loģistikas izmaksas.

(2) Izglītība,

Vismaz sākuma izglītības infrastruktūras pakalpojumu pieejamība tuvākai iedzīvotāju dzīves vietai lauku teritorijās. Iekļaujot pirmsskolas izglītības un bērnu pieskatīšanas pakalpojumus, ļaujot saglabāt efektīvu saiti starp jauniem vecākiem, viņu dzīvesvietu lauku teritorijā, darba iespējām un drošības sajūtu par bērnu dzīvi.

(3) publiskā pārvalde,

Publiskās pārvaldības pakalpojumu pieejamība racionālā sniedzamības attālumā. Tajā skaitā paplašinot valsts iedzīvotāju publisko pakalpojumu 1-pieturas aģentūru (punktu) pieejas tīklu. Arī ievērojot, ka ne visiem vecāka gadagājuma ļaudīm spēs palīdzēt e-pārvaldes risinājumi.

(4) transporta komunikācijas

Ceļu tīkla attīstība un uzturēšana, kas nodrošina lauku iedzīvotājiem dzīves, darbvietas un pakalpojumu sasniedzamību visa gada ilgumā.

6.2. Jautājumi sabiedrībai

Tomēr, saprotot, ka praktiski visas augstāk nosauktās iespējamās rīcības līdz šim nav notikušas galvenokārt salīdzinoši lielāku izmaksu, kas ir dzīvei un ar agrobiznesu tieši nesaistītai biznesa darbībai attālākās lauku teritorijās ietekmē, bet tirgus spēki normāli nav spējuši nodrošināt nepieciešamos finanšu resursus šo izmaksu kompensēšanai, un sabiedrības kopējo finanšu resursu plūsmu vadībā uz citu problēmu fona (aizsardzības izdevumi, skolotāju algas, lauksaimnieku subsīdijas, pensiju palielināšana - piemēram) lauku apdzīvotības nodrošināšana nav bijusi noteicošā prioritāte -

Sabiedrībai, lemjot par savā rīcībā esošo resursu turpmāko izmantošanu, kopumā ir skaidri jāapzinās un jāatbild

(1) Vai lauku sociālekonomiskā apdzīvotība ir Latvijas sabiedrības vērtība?

(2) Vai sabiedrība piekrit novirzīt papildus resursu infrastruktūras un pakalpojumu pieejamībai lauku apvidos?

Sabiedrības izvēle un politiķu lēmumi - lauku nākotnes reālais pamats